

Fundusze
Europejskie
Pomoc Techniczna

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Fundusz Spójności

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

WWW.MANOWO.PL

Manowo, maj 2018 rok

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Manowo na lata 2017-2023 został przygotowany przez Zespół badawczy konsorcjum firm 4CS Sp. z o.o. oraz OMR Grupa Badawcza Sławomir Kozieł.

Dokument zrealizowany w ramach projektu pn. „*Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Manowo*”. Projekt został dofinansowany w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020, zatwierdzonego decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej z dnia 9 grudnia 2014 roku nr C(2014) 9550, przyjmującą niektóre elementy programu operacyjnego „Pomoc Techniczna 2014-2020” do wsparcia z Funduszu Spójności w ramach celu „Inwestycje na rzecz wzrostu i zatrudniania”.

Zamawiający:

Gmina Manowo
Manowo 40
76-015 Manowo

Wykonawca:

4CS Sp. z o.o.
ul. Kazimierza Wielkiego 7/5
65-047 Zielona Góra

Spis treści

Rozdział I. Wprowadzenie	4
Rozdział II. Mechanizmy włączenia interesariuszy rewitalizacji w proces rewitalizacji	7
Rozdział III. Diagnoza obszaru zdegradowanego, obszaru rewitalizacji i opis ludności	14
Rozdział IV. Wizja obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji	76
Rozdział V. Cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk	82
Rozdział VI. Opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi Gminy	83
Rozdział VII. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne	87
Rozdział VIII. Mechanizmy integrowania działań służących realizacji celów rewitalizacji oraz odpowiadające im kierunki działań służących eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych.....	102
Rozdział IX. System wdrażania i monitorowania programu rewitalizacji	112
Rozdział X. Ramy finansowe i czasowe realizacji Programu.....	117
Rozdział XII. Podsumowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko	120
Spis ilustracji.....	121

Rozdział I. Wprowadzenie

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Manowo na lata 2017-2023 stanowi wieloletni program działań o charakterze gospodarczym lub społecznym, dotyczący gospodarki przestrzennej i urządzeń technicznych, zmierzający do wyprowadzenia danego obszaru zdegradowanego z sytuacji kryzysowej oraz stworzenia warunków do jego dalszego rozwoju, realizowany przez różne podmioty, zgodnie z określonym harmonogramem czasowym i finansowany z różnych źródeł, opracowany, przyjęty i koordynowany przez gminę. Podstawą przyjęcia Programu był art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym zgodnie z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 opracowanymi przez Ministra Rozwoju i obowiązującymi od 2 sierpnia 2016 r. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji, od 1 stycznia 2024 r. jedyną podstawą realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w gminach będzie gminny program rewitalizacji przyjęty uchwałą gminy zgodnie z wymogami wskazanymi w ustawie o rewitalizacji. Z uwagi na przygotowanie Programu na podstawie Wytycznych Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 przyjęto okres obowiązywania Programu do 2023 roku. Program uwzględnia również *Zasady realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020*.

Obszar zdegradowany wyznaczony został w odniesieniu do trzech sołectw: Grzybnica, Wyszewo, Wyszebórz i obejmuje obszary zabudowane infrastrukturą mieszkaniową oraz działki, na których możliwe byłoby prowadzenie działań rewitalizacyjnych, ukierunkowanych na marginalizowanie deficytów obszarów.

Obszar rewitalizacji zamieszkiwany jest przez 1249 mieszkańców, co w odniesieniu do całkowitej liczby mieszkańców wynoszącej 6676 osób, stanowi 18,7% mieszkańców i obejmuje powierzchnię 162,8 ha, co stanowi 0,9 % w stosunku do całkowitej powierzchni gminy wynoszącej 18 818 ha.

Działania rewitalizacyjne będą realizować cel główny Programu:

Kompleksowe prowadzenie działań aktywizacji społecznej oraz zawodowej w odniesieniu do osób wymagających wsparcia oraz na bazie wykorzystania potencjałów obszaru.

Cel główny będzie realizowany przez dwa cele szczegółowe:

- **Cel szczegółowy 1.** Rewitalizacja społeczna obszarów o wysokim stopniu degradacji.
- **Cel szczegółowy 2.** Kompleksowa odnowa infrastruktury aktywizacji społecznej.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE

- 1.1. Przeprowadzenie remontu Gminnego Ośrodka Kultury wraz z wyposażeniem.
- 1.2. Stworzenie pracowni rękodzielniczej.
- 1.3. Stworzenie pracowni multimedialnej.
- 1.4. Rozbudowa remizy Ochotniczej Straży Pożarnej wraz z wyposażeniem.
- 1.5. Prowadzenie cyklicznych działań historyczno- edukacyjnych oraz szkoleniowych.
- 1.6. Organizowanie cyklicznych festiwali zespołów ludowych.
- 1.7. Zagospodarowanie obszaru przy GOK wraz z budową małej architektury.
- 1.8. Zagospodarowanie obszaru przy remizie OSP.

2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

- 2.1. „Festiwal Grzybów” potencjałem aktywizacji osób wykluczonych.
- 2.2. Stworzenie spółdzielni socjalnej.
- 2.3. Organizowanie stałych działań aktywizacji społecznej dla seniorów.
- 2.4. Stworzenie ścieżki edukacyjnej „Kamienne kręgi” wraz z organizacją inscenizacji historycznej Gotów.
- 2.5. Przeprowadzenie docieplenia budynku mieszkalnego w Grzybnicy.
- 2.6. Stworzenie muralu w ramach prowadzonej rewitalizacji przestrzeni.

3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA

- 3.1. Organizowanie działań aktywizacyjnych w oparciu o lokalny potencjał – „Ziemniak Wyszeborski” oraz ekologiczne uprawy i produkty.
- 3.2. Uporządkowanie obszaru przy obiektach sportowych wraz z rozbudową boiska i stworzeniem miejsca spotkań.
- 3.3. Cykliczne organizowanie warsztatów oraz kółek zainteresowań w świetlicy wiejskiej.
- 3.4. Aktywizacja zawodowa mieszkańców w oparciu o istniejące obiekty agroturystyczne.
- 3.5. Modernizacja drogi Wyszebórz – Policko.

Program z uwagi na swój ogólny charakter, nie wyznacza jednocześnie ram dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz nie spowoduje znaczącego oddziaływania na środowisko, a co za tym idzie nie jest dokumentem wymagającym przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, w związku z tym uzgodniono odstąpienie od strategicznej oceny na środowisko dla programu.

Obecny program stanowić będzie kontynuację wcześniejszych projektów realizowanych przez Gminę oraz podmioty publiczne działające na terenie Gminy. Umożliwi on również efektywne pozyskiwanie środków zewnętrznych na zidentyfikowane projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Ze względu na

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

silne powiązanie proponowanych działań rewitalizacyjnych z możliwością ubiegania się o finansowanie ze środków unijnych, szczególny nacisk położony został na inwestycje planowane do realizacji w perspektywie finansowej 2014-2020, szczególnie w ramach RPO WZ 2014-2020 działania 9.3 Wspieranie rewitalizacji społecznej w sferze fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich. Program ujmuje działania w sposób kompleksowy (z uwzględnieniem projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków EFRR, EFS, FS, EFRROW oraz innych publicznych) łącząc aspekty społeczne oraz ekonomiczne, przestrzenne, techniczne, środowiskowe lub kulturowe związane zarówno z danym obszarem, jak i jego otoczeniem, stosownie do lokalnych uwarunkowań. Przedsięwzięcia oraz projekty opisane w dokumencie stanowią działania mające na celu bezpośrednie włączenie interesariuszy, do których należą przede wszystkim osoby długotrwale wykluczone z obszaru Gminy Manowo. Niniejsze osoby pozostają bez pracy oraz korzystają ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej od wielu lat, ze względu na likwidację ich miejsc pracy, które związane były z funkcjonowaniem Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Szczególnymi interesariuszami kierowanych form wsparcia są osoby zamieszkujące obszary gminy umiejscowione w dalszej odległości od Manowa, gdyż niniejszy obszar w chwili obecnej jest w gorszym położeniu, ze względu na oddalenie stolicy gminy – Manowa, od dużego miasta – Koszalina oraz miejscowości nadmorskich, stanowiących potencjał zatrudnieniowy w sezonie letnim. Osoby wykluczone zamieszkujące wskazany obszar będą mogły korzystać z form aktywizacyjnych, organizowanych w bezpośredniej bliskości ich miejsca zamieszkania, ze szczególnym uwzględnieniem potencjałów istniejących na tym obszarze. Podejmowane działania skierowane będą również do osób w wieku poprodukcyjnym, zamieszkującym obszary rewitalizacji, tak aby możliwe było ich włączenie w aktywność społeczną na obszarze rewitalizacji i zmarginalizowanie istniejących negatywnych zjawisk. Podsumowując, należy podkreślić, iż działania realizowane na obszarze gminy mają przede wszystkim zaktywizować osoby w szczególnej sytuacji społecznej, do których zaliczają się osoby długotrwale wykluczone oraz seniorzy, a także osoby nieaktywne, wymagające wsparcia. Zakres podejmowanych aktywności, które zostały zapisane w programie, umożliwia szerokie zaktywizowanie osób oraz zwiększenie ich zaangażowania, co doprowadzi do marginalizacji występujących deficytów.

Rozdział II. Mechanizmy włączenia interesariuszy rewitalizacji w proces rewitalizacji

Partycypacyjne metody konsultacji wykorzystywane były w celu aktywizacji i zaangażowania interesariuszy rewitalizacji. Proces pracy nad Programem obejmował włączenie mieszkańców i interesariuszy rewitalizacji w pracę nad opracowaniem dokumentu. Kluczowe znaczenie dla zaangażowania mieszkańców były spotkania zespołu ds. rewitalizacji i warsztaty rewitalizacyjne które miały na celu zebranie i analizę wcześniejszych pomysłów urzędu i liderów lokalnych.

Wykres 1 Schemat włączenia mieszkańców w proces rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

Konsultacje społeczne wykonane zostały metodą badania w działaniu (action research) ukierunkowaną na poprawę jakości działania w obrębie badanej społeczności. Zastosowane zostały metody badawcze uznające kompetencje członków danej społeczności w zakresie wykazania specyfiki obszaru. Podczas każdego spotkania zapewnione zostało szerokie spektrum udziału mieszkańców.

Szkolenia dla członków Zespołu ds. rewitalizacji

Członkowie Zespołu ds. rewitalizacji wzięli udział w szkoleniach, które składały się z części teoretycznej mającej na celu przekazanie najbardziej wartościowych informacji oraz wiedzy z zakresu rewitalizacji. Następnie zespół brał udział w części warsztatowej szkoleń, która służyła wypracowaniu konkretnych rozwiązań, bazujących na wiedzy zdobytej w trakcie części teoretycznej szkolenia. Praca członków Zespołu ds. Rewitalizacji pozwoliła na wypracowanie celów rewitalizacji prowadzonej w Gminie Manowo. W trakcie warsztatów podkreślano konieczność wyprowadzenia z kryzysu obszarów najbardziej zdegradowanych, które zostały wyznaczone na podstawie przeprowadzonej analizy wskaźnikowej. Możliwość podjęcia działań z zakresu odnowy aspektów społecznych oraz przestrzennych oznacza konieczność wykorzystania potencjałów, które znajdują się na tym obszarze i będą mogły stanowić podstawę do włączenia osób długotrwale wykluczonych społecznie.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Zdjęcie 1 Pierwsze spotkanie Zespołu ds. Rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 2 Drugie spotkanie Zespołu ds. Rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

W skład Zespołu ds. Rewitalizacji weszli przedstawiciele szerokiego grona interesariuszy:

- 1) Roman Kłosowski – Wójt – przewodniczący Zespołu;
- 2) Dorota Zwiefka – koordynator projektu– zastępca przewodniczącego Zespołu, inspektor ds. promocji i rozwoju gminy;
- 3) Joanna Poślednik – Członek Zespołu - główny specjalista ds. inwestycji gminnych;

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

- 4) Irena Oleksy – Członek Zespołu – sekretarz gminy;
- 5) Monika Wolska – Członek Zespołu – inspektor ds. gospodarki przestrzennej i budownictwa;
- 6) Marzena Krawczyk – Członek Zespołu – pracownik socjalny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Manowie;
- 7) Mirosław Pawlak – Członek Zespołu – radny gminy, prezes Stowarzyszenia „Orlęta Rosnowo”;
- 8) Magdalena Osińska – Śliwa – Członek Zespołu – inspektor ds. ochrony środowiska i rolnictwa;
- 9) Maria Staciwa – Członek Zespołu – dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Wyszewie;
- 10) Robert Murii – Członek Zespołu – prezes Elektrociepłowni Rosnowo Sp. z o.o.

Podsumowując realizowane szkolenia dla członków Zespołu ds. rewitalizacji należy podkreślić, iż umożliwiły one wypracowanie założeń projektów, które mogły następnie zostać poddane konsultacjom społecznym. Dodatkowo członkowie zespołu stanowili ciało eksperckie, które mogło zrecenzować pomysły wskazywane przez mieszkańców i odnosić się do zasadności potrzeb mieszkańców, z punktu widzenia strategii realizowanych przez Gminę. Dyskusje prowadzone w trakcie spotkań umożliwiły wypracowanie rozwiązań, które w kompleksowy sposób odpowiadały na potrzeby mieszkańców oraz stanowią podstawę realizowanego procesu wyprowadzania obszaru rewitalizacji z kryzysu.

Badania kwestionariuszowe z mieszkańcami PAPI

W ramach realizowanego procesu partycypacji społecznej w trakcie opracowywania programu rewitalizacji Gminy Manowo zrealizowane zostały badania kwestionariuszowe, które umożliwiły określenie potrzeb mieszkańców oraz sposobów na realizację projektów, które w najbardziej efektywny sposób wpływałyby na wyprowadzenie obszaru rewitalizacji z kryzysu. W toku prowadzonych rozmów oraz pytań zadawanych respondentom udało się określić najważniejsze problemy gminy w kontekście uwarunkowań społecznych, gospodarczych, technicznych, przestrzenno- funkcjonalnych i środowiskowych. Mieszkańcy przed przystąpieniem do odpowiadania na pytania zadawane przez ankietera informowani byli o najważniejszych założeniach procesu rewitalizacji, tak aby mogli w pełni odnieść się do potrzeb istniejących na obszarze rewitalizacji. Badanie zostało przeprowadzone przez profesjonalnych ankieterów i zrealizowane na próbie 200 mieszkańców w grudniu 2017 roku. Wyniki badania zostały zaprezentowane w części diagnostycznej dokumentu strategicznego.

Badania internetowe CAWI

W celu umożliwienia wyrażenia własnego zdania przez wszystkich mieszkańców, realizowane były badania z wykorzystaniem platformy do prowadzenia badań internetowych. W trakcie odbywających się spotkań z mieszkańcami oraz realizowanych badań kwestionariuszowych promowano możliwość wzięcia udziału w badaniach internetowych. Informacje o niniejszej formie uczestnictwa w wyrażeniu własnego zdania były również publikowane na stronie internetowej Gminy Manowo. Badania

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

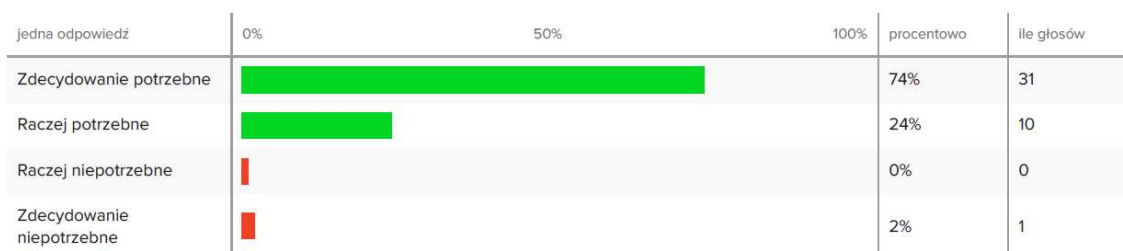
internetowe pozwoliły na dotarcie do szerokiego grona mieszkańców i stanowią uzupełnienie wniosków, które zostały wyrażone w diagnozie.

Wykres 1 Ocena potrzeby działań rewitalizacyjnych na podstawie badań CAWI

1

Biorąc pod uwagę rewitalizację jako proces ożywienia obszaru na terenie gminy oraz likwidację miejsc zaniedbanych, proszę o wskazanie na ile realizacja niniejszego procesu potrzebna jest na terenie Gminy Manowo?

Odpowiedzi: 42 (100%)
Pominięć: 0 (0%)

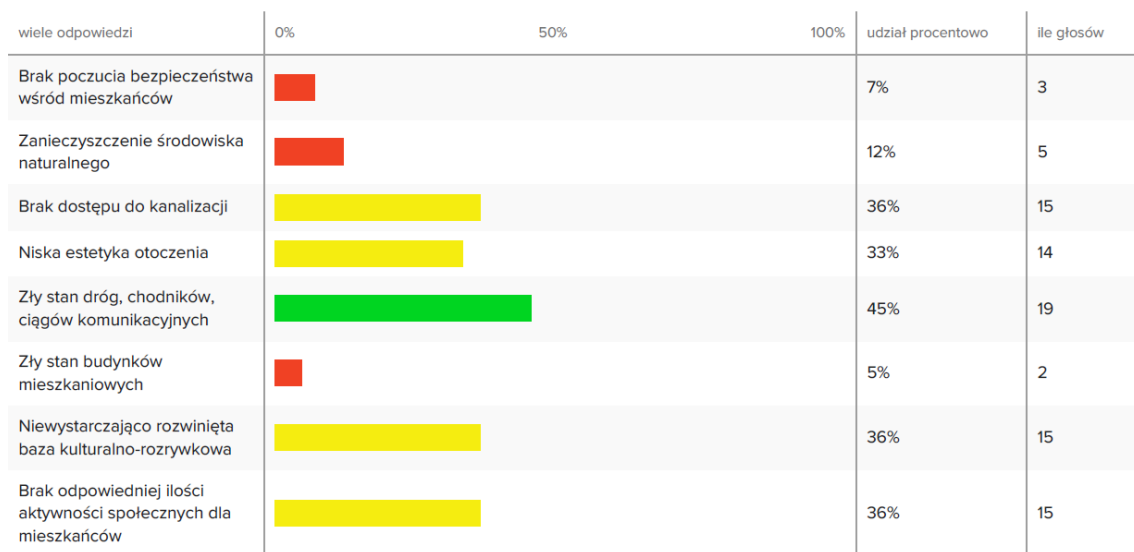
Źródło: Opracowanie własne

Wykres 2 Problemy występujące na obszarze gminy na podstawie badań CAWI

2

Proszę wskazać 2 najważniejsze problemy występujące na terenie Gminy Manowo:

Odpowiedzi: 42 (100%)
Pominięć: 0 (0%)

Źródło: Opracowanie własne

Partycypacyjne formy zbierania informacji wśród mieszkańców

W ramach pracy nad lokalnym programem rewitalizacji zrealizowano warsztaty rewitalizacyjne, które odbyły się w dniach 20 października 2017 roku oraz 24 listopada 2017 roku. W niniejszych spotkaniach wzięli udział przedstawiciele mieszkańców miejscowości gminnych. Następnie w dniach 4 - 5 stycznia 2018 roku odbyły się warsztaty skierowane do mieszkańców obszaru rewitalizacji. Podsumowując należy podkreślić, iż we wskazanych dniach odbyło się 5 spotkań grupowych oraz

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

indywidualnych. Podczas warsztatów zastosowane zostały metody aktywizujące (metoda kruszenia) i analiza SWOT, a także burza mózgów. Warsztaty przeprowadzone zostały przez doświadczonych ekspertów ds. konsultacji społecznych. Podczas warsztatów rewitalizacyjnych podkreślano, że rewitalizacja finansowana z funduszy UE w latach 2014-2020 ma wymiar prospołeczny, w związku z tym wymagane jest aby projekty infrastrukturalne łączyły się ze społecznymi i mogły razem wpływać na poprawę warunków życia mieszkańców. Elementem finalnym warsztatów były spacer studyjne, które pozwoliły na precyzyjne zdiagnozowanie miejsc wskazywanych przez mieszkańców oraz ich udokumentowanie fotograficzne. Miały one na celu rozpoznanie najbardziej zdegradowanych obszarów oraz możliwość naocznego udokumentowania procesu degradacji i zaplanowania działań mających na celu odnowę tych przestrzeni. Niniejsze działania pozwoliły na możliwość odniesienia planowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych do potrzeb wynikających z degradacji obszaru.

Zdjęcie 3 Uczestnicy warsztatów rewitalizacyjnych

Źródło: Opracowanie własne

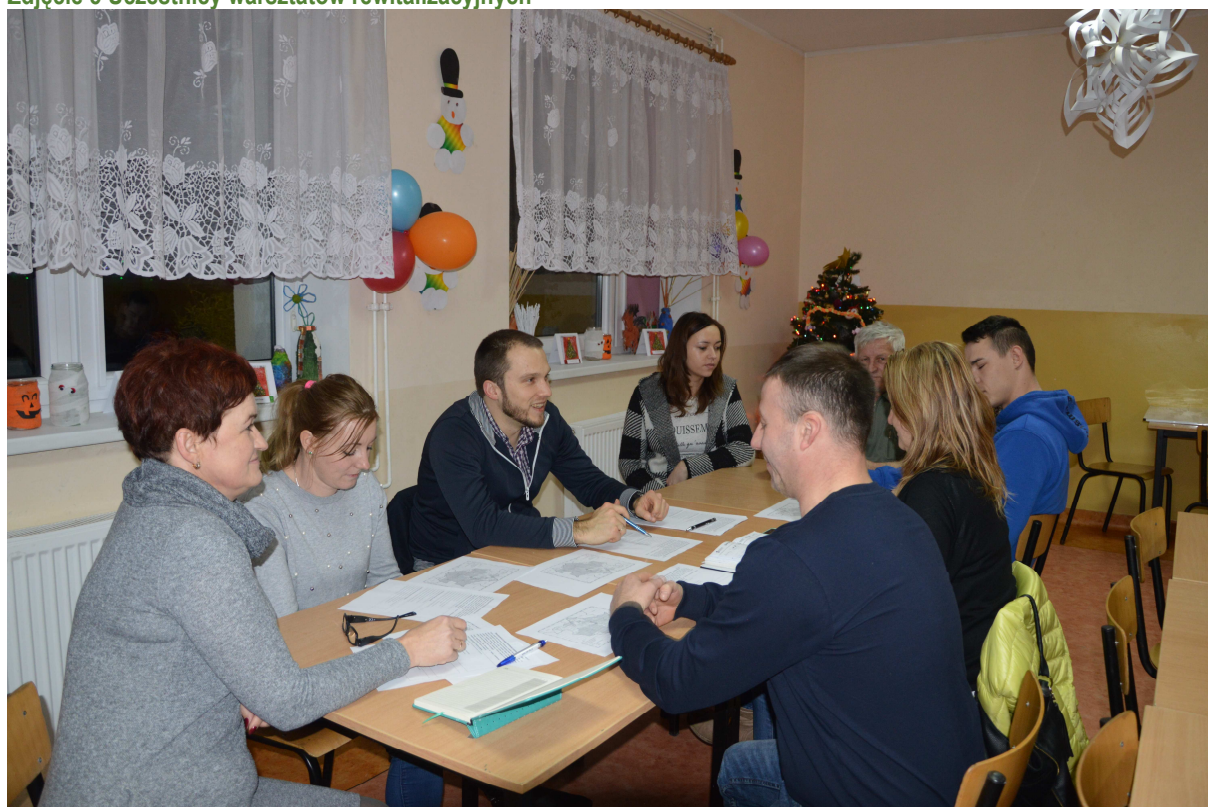

Zdjęcie 4 Uczestnicy warsztatów rewitalizacyjnych

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 5 Uczestnicy warsztatów rewitalizacyjnych

Źródło: Opracowanie własne

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Działania informacyjne i promocyjne

Na potrzeby prowadzonych konsultacji społecznych opracowano materiały informacyjne i promocyjne, do których należały plakaty oraz ulotki informujące o prowadzonym procesie rewitalizacji na obszarze gminy. Wszystkie materiały były również publikowane na stronie internetowej Urzędu Gminy Manowo, pod adresem www.manowo.pl.

Zdjęcie 6 Materiały informacyjno-promocyjne dotyczące projektu

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 7 Treść ulotki

Planując i przeprowadzając proces rewitalizacji należy pamiętać o kilku ważnych aspektach, niezbędnych dla prawidłowego przeprowadzenia „procesu naprawy”

1 Realizacja w sposób kompleksowy, czyli w taki sposób, który nie tylko rozwiązuje lub eliminuje wybrane zagrożenia i problemy, ale także pozwala na wykorzystanie mocnych stron całej gminy i potencjału otoczenia zewnętrznego.

Proces rewitalizacji powinien być prowadzony w kilku sferach tj. społecznej, gospodarczej, infrastrukturalnej i środowiskowej. Oznacza to, iż każdy z tych obszarów powinien zostać w sposób dokładny, rzetelny i kompleksowy przeanalizowany, zbadany i opisany, aby w sposób jak najbardziej kompleksowy przedstawić obszar zdegradowany.

2 Działania podejmowane w ramach programu rewitalizacji mają wpływ na poniższe sfery:

- SFERA INFRASTRUKTURALNA
- SFERA ŚRODOWISKOWA
- SFERA GOSPODARCZA
- SFERA SPOŁECZNA**

3 Partycypacja społeczna, czyli udział i zaangażowania interesariuszy w proces przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji. Pod pojęciem interesariuszy rozumie się m.in. mieszkańców gminy, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą lub społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, a także jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne i organy władzy publicznej.

Podsumowując można powiedzieć, iż LPR to podstawowy dokument określający kierunki działań, jakie musi podjąć gmina, aby przeciwdziałać rozwojowi negatywnych zjawisk w sferze społecznej, gospodarczej, infrastrukturalnej i środowiskowej.

WWW.MANOWO.PL

Lokalny Program Rewitalizacji
Lokalny Program Rewitalizacji stanowi strategiczny dokument do wyprowadzenia gminy ze stanu kryzysowego, skoncentrowany na obszarach wskazanych jako krytyczne dla dalszego rozwoju obszaru gminy.

„Obszar rewitalizacji – to obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego (m.in. istnienie potencjału do zmian), gmina zamierza prowadzić działania rewitalizacyjne.”

Rozdział III. Diagnoza obszaru zdegradowanego, obszaru rewitalizacji i opis ludności

Diagnoza obszaru opisuje najważniejsze kwestie, na które może mieć wpływ realizacja Programu. Ponadto diagnoza wskazuje również na najważniejsze problemy i potrzeby z jednej strony, a z drugiej strony wskazuje na zasoby i potencjał obszaru diagnozowanego. Diagnoza uzasadnia ponadto dobór kluczowych grup docelowych i obszarów interwencji oraz przedstawia wewnętrzną spójność obszaru nie tylko pod względem administracyjnym, ale przede wszystkim historycznym i kulturowym. Opis diagnozy został podzielony na uwarunkowania społeczne, gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne oraz techniczne. Analiza stanu istniejącego obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji została opracowana na podstawie danych dostępnych w bazach GUS oraz danych z OPS, PUP, Policji, itd. lub na podstawie opracowań istniejących w Gminie Manowo

Należy podkreślić, że dane dotyczące diagnozy pochodzące z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego dotyczą lat 2011 – 2016. Przyjęcie danego okresu analizy jest ważne ze względu na uchwycenie tendencji pewnych zjawisk demograficznych i społecznych. Dane gminne i inne dane opracowane dla poszczególnych uwarunkowań to dane pochodzące z końca 2016 roku i początku 2017 roku, aby na ich podstawie można było wyznaczyć obszary rewitalizacji. Dane odnoszą się do mieszkańców Gminy. Dane uzyskane poprzez Główny Urząd Statystyczny odnoszą się zatem do gminy wiejskiej Manowo.

Tak zdefiniowana diagnoza obszaru została poddana konsultacjom z mieszkańcami obszaru rewitalizacji podczas spotkań zrealizowanych w każdym z podobszarów i była przedmiotem pracy Zespołu ds. rewitalizacji.

Wyznaczając obszar rewitalizacji dokonano obliczenia syntetycznego wskaźnika „społecznego” dla poszczególnych jednostek urbanistycznych. Daną referencyjną była średnia dla miejscowości gminnych. W pierwszej kolejności dla badanych jednostek urbanistycznych dokonano analizy pięciu wskaźników odnoszących się do problemów społeczno-gospodarczych gminy, wskazujących na występowanie kryzysu w sferze społecznej tj. poziom bezrobocia, wskaźnik interwencji straży miejskiej, wskaźnik przyznawanych zasiłków, uzależnienie od alkoholu. Jednostki urbanistyczne, dla których wskaźnik syntetyczny byłby gorszy niż średnia dla gminy zostały potencjalnie uznane za zdegradowane. Na podstawie danych o problemach społeczno-gospodarczych opracowano Index of Multiple Deprivation, czyli syntetyczny wskaźnik degradacji.

W dalszej kolejności dokonano analizy występowania przynajmniej jednego z dodatkowych problemów/wskaźników kryzysowych odnoszących się do, co najmniej jednej z następujących sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej. Na tym etapie pracy dokonano analizy występowania, co najmniej jednego z problemów (tj. poziomu wskaźników odbiegających od średniej gminy), co pozwoliło na wskazanie obszaru rewitalizacji. Ostatnim

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

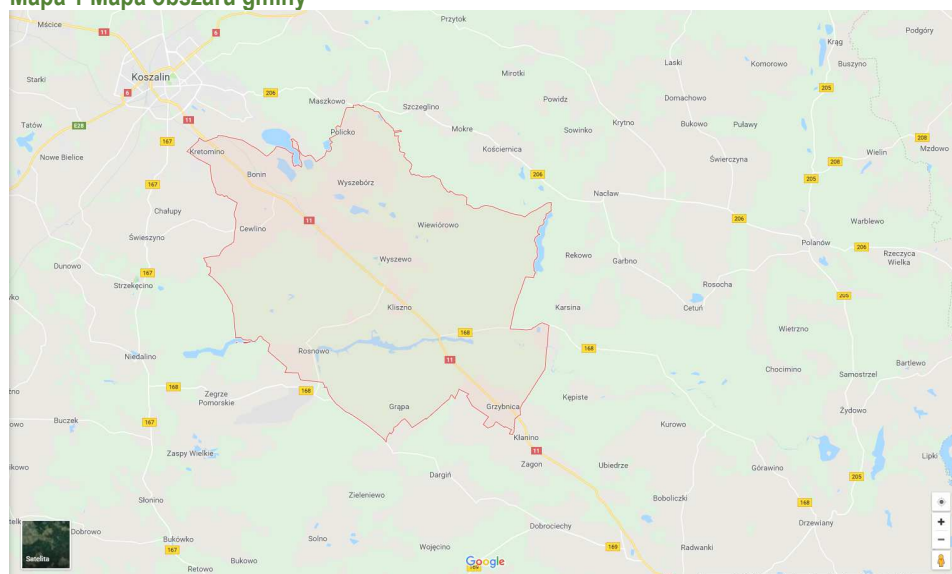
elementem stanowiącym o wyznaczeniu danego obszaru rewitalizacji było istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gminy. Element ten został poddany szczegółowej analizie podczas konsultacji społecznych.

Finalnie, dokonano analizy spełnienia warunków wskazanych w Wytocznych dot. rewitalizacji oraz ustawie o rewitalizacji, warunkujących wyznaczenie obszaru rewitalizacji, który nie może obejmować łącznie terenów o powierzchni większej niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. Analizując liczbę ludności zamieszkującej podobszary, warto wskazać, iż obszar rewitalizacji został określony na ulicach, które uzyskały najwyższą liczbę punktów w skali IMD. Jednakże objął głównie takie obszary, które posiadają największy poziom zdegradowania społecznego, przestrzenno- funkcjonalnego, technicznego oraz środowiskowego i gospodarczego.

Informacje ogólne

Gmina Manowo jest usytuowana w środkowej części powiatu koszalińskiego województwa zachodniopomorskiego i sąsiaduje z miastem Koszalin oraz gminami miejsko-wiejskimi Sianów, Bobolice, Polanów i gminą wiejską Świeszyno. Miejscowości gminy łączy sieć dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Gmina oddalona jest od miasta Koszalina o 0,80-18,0 km (granice gminy) oraz ok. 15 km od morza.

Mapa 1 Mapa obszaru gminy

Źródło: <https://www.google.pl/maps/place/Manowo/@54.1048709,16.2008941,11z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x4701c8b16f08f79b:0x4f755767cd79b67c!8m2!3d54.0917069!4d16.3213769>

Granice naturalne wyznaczają: od północy rzeka Dzierżęcinka, kanał łączący jeziora Policko i Lubiatowo oraz rzeka Unieść, od wschodu jezioro Niecemino, od południowego wschodu rzeka Radew. Południowo - zachodnią granicę wyznacza część jeziora Hajka wraz z kanałem natomiast od zachodu rzeka Bagnica oraz kanały. W granicach administracyjnych gmina zajmuje obszar 188,57

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

km², w tym 122,3 km² to lasy. Gmina jest jedną ze 114 gmin województwa zachodniopomorskiego, wchodzi w skład powiatu koszalińskiego.¹

Na terenie Gminy funkcjonuje szereg organizacji pozarządowych, które poprzez swoją działalność docierają do mieszkańców z różnymi potrzebami indywidualnymi i społecznymi. Warto pamiętać, że Gmina Manowo to obszar, na którym warto wykorzystywać potencjał działających organizacji pozarządowych i stwarzać im do tego warunki. Działania rewitalizacyjne pozwolą ukazać potrzeby, które mogą być realizowane z pomocą działań fundacji i stowarzyszeń.

- Stowarzyszenie Sportowo – Rekreacyjne „FORMA ROSNOWO”
- Gminny Klub Sportowy LEŚNIK MANOWO
- Klub Sportowy ZRYW KRETOMINO
- Pomorska Fundacja „Jaś i Małgosia”
- Stowarzyszenie „Przyjazna Dłoń +”
- Ochotnicza Straż Pożarna w Wyszewie
- Stowarzyszenie Ziemi Manowskiej
- Uczniowski Klub Sportowy „LOTNIK” w Rosnowie
- Gminny Klub Sportowy ORLETA ROSNOWO
- Klub Piłkarski GROT Bonin

Uwarunkowania społeczne

Uwarunkowania społeczne są ważnym zagadnieniem, ponieważ pomagają w określaniu obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji, dlatego w programie skoncentrowana została uwaga na różnych wskaźnikach, które pozwolą na precyzyjne wskazanie terenu wymagającego objęcia działaniami rewitalizacyjnymi. Analizie poddane zostaną dane odzwierciedlające sytuację demograficzną gminy, ale również stan bezrobocia, korzystanie z pomocy opieki społecznej, system edukacji, procesy migracyjne. Ponadto wyznaczone zostaną wskaźniki precyzyjnie obrazujące sytuację istniejącą w poszczególnych częściach gminy.

Dodatkowo analizie zostały poddane dane dotyczące bezrobocia w Gminie Manowo z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w porównaniu z danymi Powiatu Koszalińskiego oraz dane z Wojewódzkiego Urzędu Pracy, które również uwzględniają dane Gminy w kontekście danych powiatowych. Ważne jest ukazanie tych danych głównie dlatego, że sytuacja bezrobocia mieszkańców Gminy wpływa na ich funkcjonowanie społeczne, ryzyko ubóstwa i wykluczenia społecznego.

¹ Strategia Rozwoju Gminy Manowo na lata 2014 – 2020, Gmina Manowo 2014

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Jednocześnie może to być wskaźnikiem dla działań rewitalizacyjnych, które należy uruchomić w zakresie np. uwarunkowań gospodarczych i technicznych.

Demografia: procesy ludnościowe

Analizując strukturę demograficzną Gminy Manowo możemy zauważyć, że liczba osób w wieku przedprodukcyjnym nie zmienia się na przestrzeni lat, natomiast nieco zmniejsza się liczba osób w wieku produkcyjnym. Ponadto zwiększa się liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym generuje potrzeby związane z zapewnieniem seniorom odpowiedniej opieki, aktywizacji społecznej, form spędzania wolnego czasu. Należy pamiętać o tym, że oprócz opieki medycznej seniorzy potrzebują dla swojego ogólnego dobrostanu posiadać poczucie kontroli nad otaczającą ich rzeczywistością, co można im zapewnić poprzez angażowanie ich w wielorakie działania również na rzecz ich samych, a także na rzecz Gminy jako formy rozwoju społeczności lokalnej.

Tabela 1 Struktura demograficzna mieszkańców Gminy Manowo

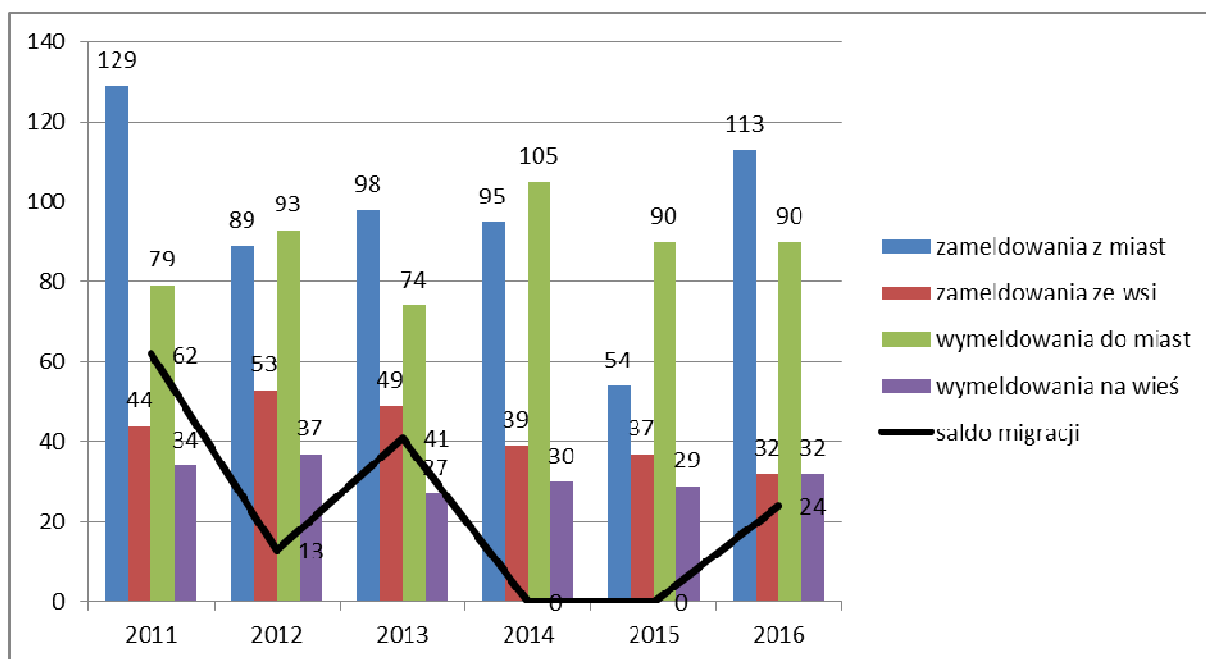
Lata	Liczba mieszkańców ogółem	Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym		Liczba osób w wieku produkcyjnym		Liczba osób w wieku poprodukcyjnym	
		%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba
2011	6 809	20,6	1 403	67,48	4 595	11,91	811
2012	6 825	20,71	1 414	66,73	4 555	12,54	856
2013	6 870	20,51	1 409	66,15	4 545	13,33	916
2014	6 881	20,15	1 387	65,48	4 506	14,35	988
2015	6 836	19,77	1 352	65,02	4 445	15,19	1 039
2016	6 890	19,88	1 370	63,73	4 391	16,38	1 129

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Analiza danych dotyczących ruchu ludności i kierunku przemieszczeń w Gminie Manowo wskazuje na przyływ mieszkańców – nie jest on ujemny – najniższa wartość wskazana jest w 2014 i 2015 roku. Należy kreować dobre warunki dla rozwoju mieszkańców nie tylko pod względem społecznym, ale również pod względem gospodarczym (np. stwarzanie możliwości inwestowania w Gminie, a tym samym tworzeniem miejsc pracy) a także technicznym (np. poprawa dróg, odpowiednie oświetlenie, chodniki). Ponadto ważne jest, aby zadbać o naturalne właściwości jakimi niewątpliwie charakteryzuje się Gmina Manowo jeżeli chodzi o walory przyrodnicze terenów wiejskich, co być może w przyszłości zwiększy zainteresowanie przyszłych mieszkańców. Aby starać się zapobiegać odpływowi ludzi młodych należy zapewniać im w ramach działań rewitalizacyjnych warunki na przyszłość umożliwiające najmłodszemu pokoleniu pozostanie na miejscu.

Wykres 3 Zameldowania i wymeldowania oraz saldo migracji w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Bezrobocie i rynek pracy

Analiza danych dotyczących osób bezrobotnych pozwala na wyciągnięcie wniosków wskazujących na spadający poziom bezrobocia, co jest zjawiskiem pozytywnym, mającym bezpośrednie przełożenie na wyprowadzanie obszaru z sytuacji kryzysowej. Jest to również trend ogólnopolski i odnoszący się do poprawiającej sytuacji gospodarczej Polski. W związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę na osoby długotrwale bezrobotne, które pomimo poprawiającej się sytuacji gospodarczej pozostają bez zatrudnienia. **W Gminie Manowo na koniec 2016 roku było 150 osób długotrwale bezrobotnych na 292 osoby zarejestrowane jako bezrobotne.**² Konieczne jest w związku z tym podjęcie działań mających na celu ich aktywizację poprzez wykorzystanie instrumentów wsparcia społecznego oparte na działaniach w odniesieniu do potencjału gminy.

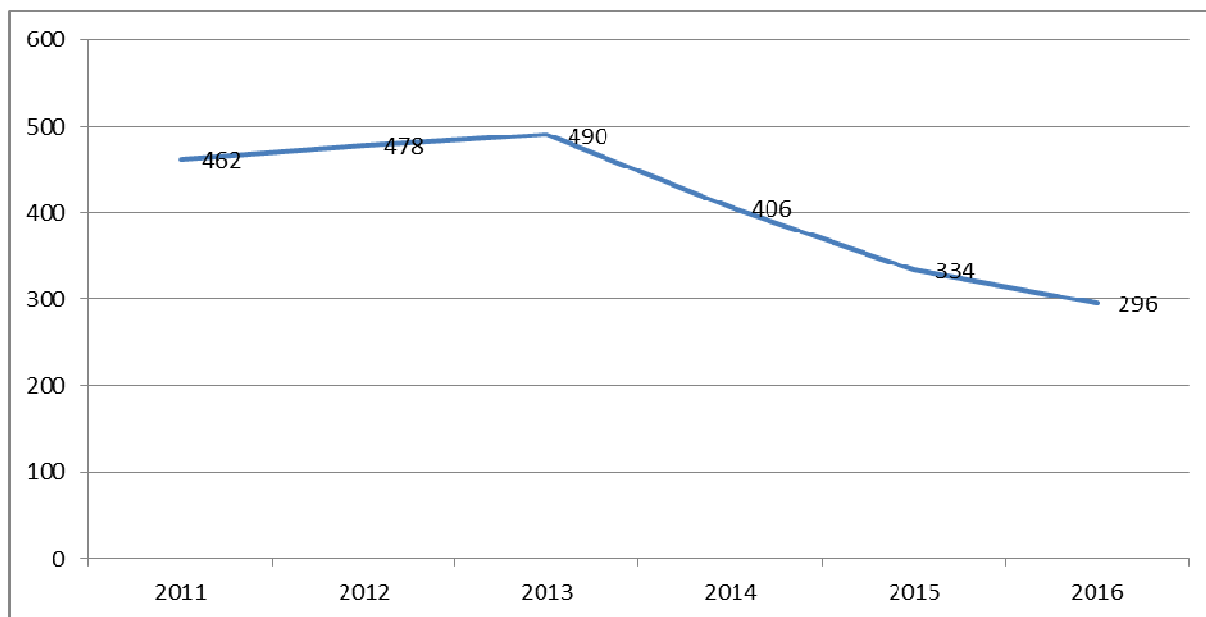
Nie jest znana liczba osób niepracujących i nie zarejestrowanych w Urzędzie Pracy. Osoby te najczęściej wzbogacają szarą strefę poprzez nieformalne krótkotrwałe zatrudnienie. Ważne jest, aby poprzez działania aktywizujące mieszkańców docierać również do tych pracujących nieformalnie, aby wesprzeć ich w podjęciu pracy formalnej ze względu na ciągłość kariery zawodowej oraz możliwość formalnego ubezpieczenia w przyszłości.

² Dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Koszalinie

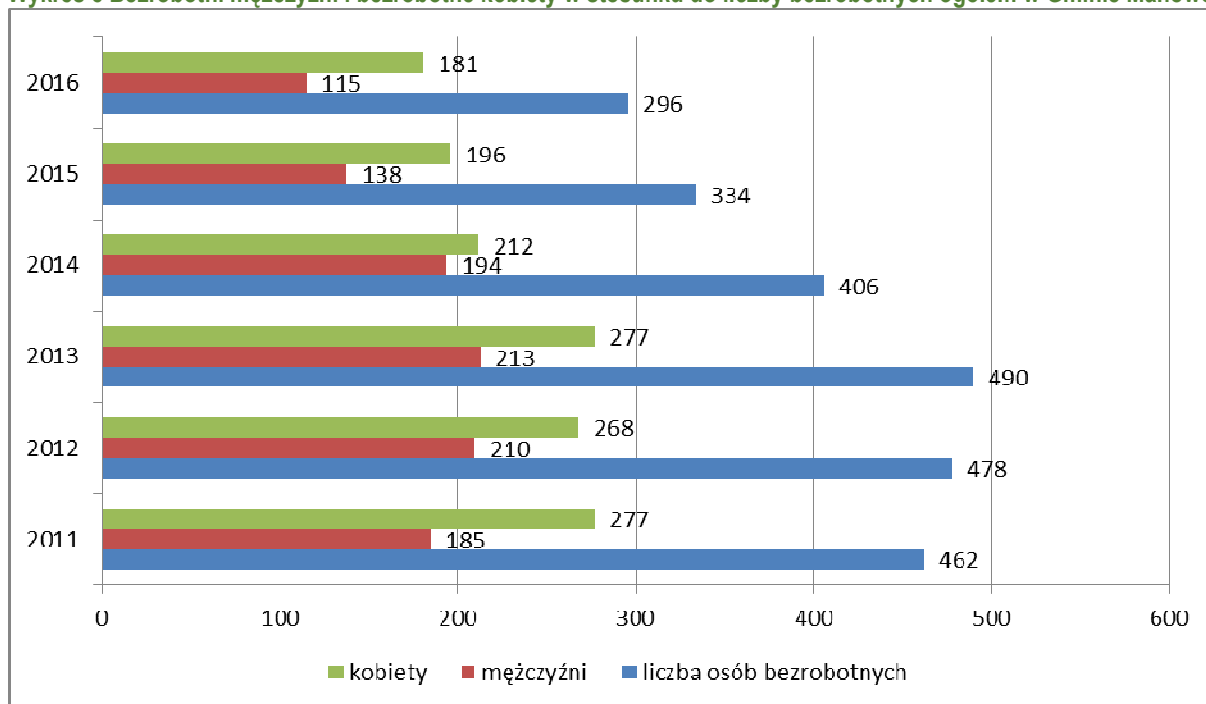
LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Wykres 4 Liczba osób bezrobotnych w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wykres 5 Bezrobotni mężczyźni i bezrobotne kobiety w stosunku do liczby bezrobotnych ogółem w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Powyższy wykres ukazuje również odsetek bezrobotnych kobiet oraz mężczyzn. Od 2013 roku zmniejszyła się ogólna liczba osób bezrobotnych. Jednakże należy dostrzec większą liczbę bezrobotnych kobiet w stosunku do bezrobotnych mężczyzn na przestrzeni analizowanych lat. Większy udział kobiet w liczbie osób bezrobotnych ogółem jest tendencją ogólnopolską. Bezrobocie kobiet przyczynia się do poczucia braku bezpieczeństwa w związku z często trudną sytuacją finansową. To z kolei może przyczyniać się to redefinicji planów związanych z założeniem rodziny.

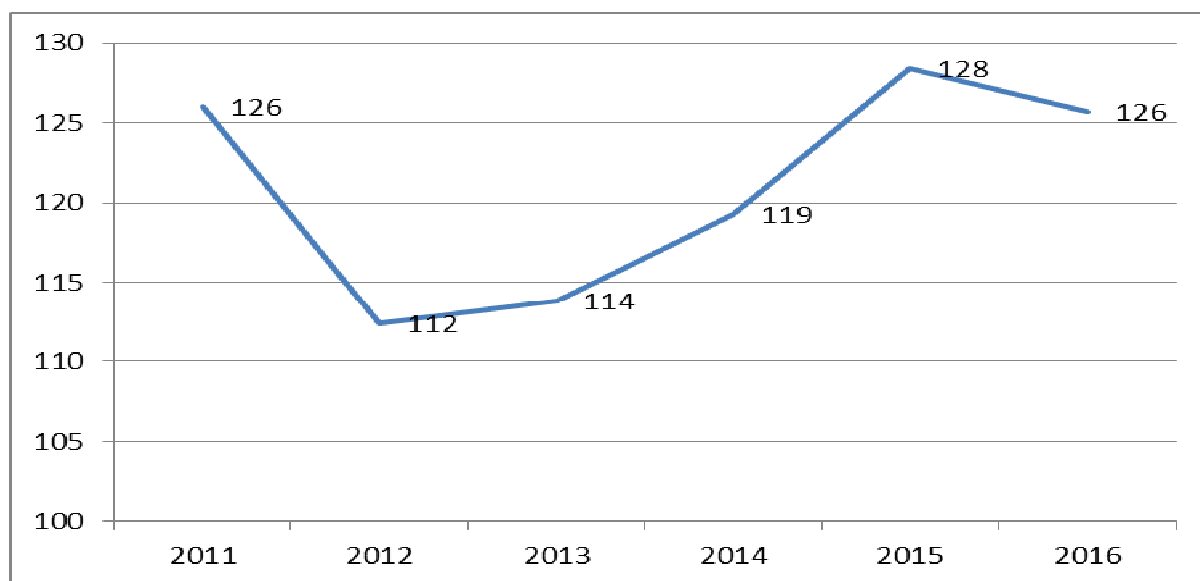

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Kobiety często zajmują się pracą, czynnościami nieodpłatnymi takimi jak np. opieka nad członkami rodziny. Niejednokrotnie zdarza się, że kobiety rezygnują z pracy na rzecz możliwości realizacji zadań opiekuńczych. Ważna jest aktywizacja bezrobotnych kobiet zarówno tych, które doświadczają braku pracy jak i tych, które decydując się na macierzyństwo i po urlopie związanym z opieką nad dzieckiem nie mogą odnaleźć się na rynku pracy. Ponadto ważne jest, aby stworzyć warunki sprzyjające kobietom, aby mogły z pomocą instytucji zapewnić opiekę swoim dzieciom a nie rzadko również osobom w rodzinie, którymi na stałe się opiekują.

Kolejny wykres przedstawia osoby pracujące na 1000 ludności w Gminie Manowo. Można zauważyć, że liczba pracujących wzrasta regularnie od 2012 roku, jednak do 2012 roku ta liczba jest niska, następnie w 2016 roku osiąga poziom przybliżony do wartości z 2011 roku. Nagły spadek liczby osób pracujących może przyczynić się do powstania ryzyka pojawienia się wykluczenia społecznego w tej kategorii osób ze względu na trudny dostęp do zabezpieczenia finansowego. Dlatego też mając na uwadze wzrastającą liczbę osób pracujących należy również pamiętać o osobach wykluczonych długotrwale, które powinny zostać zaktywizowane.

Wykres 6 Osoby pracujące na 1000 ludności w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

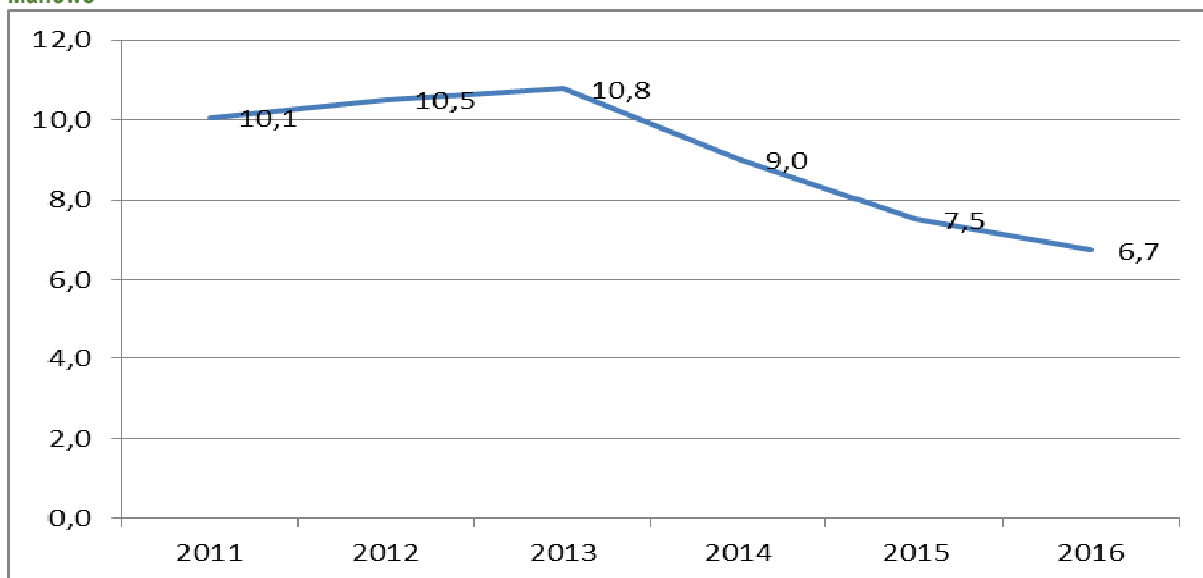
Można również zauważyć zmniejszającą się na przestrzeni lat liczbę osób bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Jest to zmiana charakterystyczna również dla pozostałej części kraju. Zmiana w Gminie Manowo jest zauważalna na korzyść gminy od 2014 roku, od kiedy to odsetek bezrobotnych sukcesywnie spada.

Należy zwrócić uwagę na konieczność monitorowania sytuacji bezrobocia przez instytucje rynku pracy, ponieważ ustawowo mają one wspierać osoby zagrożone wykluczeniem społecznym wynikającym z braku pracy i jednocześnie braku środków do życia.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Wykres 7 Procentowy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Poniżej przedstawione zostały dane dotyczące procentowego udziału liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym dla województwa zachodniopomorskiego oraz dla Gminy Manowo na tle pozostałych gmin w powiecie koszalińskim.

Tabela 2 Udział liczby osób bezrobotnych w odniesieniu do liczby ludności w wieku produkcyjnym na terenie gmin

Miasto / Gmina	Ogółem		Zamieszkali na wsi		Procentowy udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym
	razem	kobiety	razem	kobiety	
G. Będzino	382	196	382	196	6,9%
G. Biesiekierz	264	143	264	143	6,1%
MG. Bobolice	391	273	249	179	6,6%
G. Manowo	284	173	284	173	6,5%
G. Mielno	196	99	105	48	6,2%
MG. Polanów	477	316	357	244	8,4%
MG. Sianów	657	388	370	220	7,3%
G. Świeszyno	298	160	298	160	6,3%
Powiat Koszaliński	2 949	1 748	2 309	1 363	6,9%

Źródło: Opracowanie na podstawie danych WUP Szczecin; data 30.09.2017

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Można również zauważyć, że w porównaniu z ogólną wartością dla powiatu koszalińskiego, Gmina Manowo wyróżnia się niższym procentowym udziałem liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Wskaźnik procentowy jest nieznacznie wyższy niż wartość uśredniona dla województwa zachodniopomorskiego. Należy przy tym zwrócić szczególną uwagę na utrzymywanie się procentowego udziału osób bezrobotnych, co świadczy o natężeniu liczby osób długotrwale wykluczonych i wymaga podjęcia odpowiednich działań.

Tabela 3 Udział liczby osób bezrobotnych w odniesieniu do liczby ludności w wieku produkcyjnym na terenie województwa zachodniopomorskiego

	Ogółem		Zamieszkali na wsi		Procentowy udział liczby bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym
	razem	kobiety	razem	kobiety	
Województwo	59044	32 953	25 383	14 868	5,5%

Źródło: Opracowanie na podstawie danych WUP Szczecin; data 30.09.2017

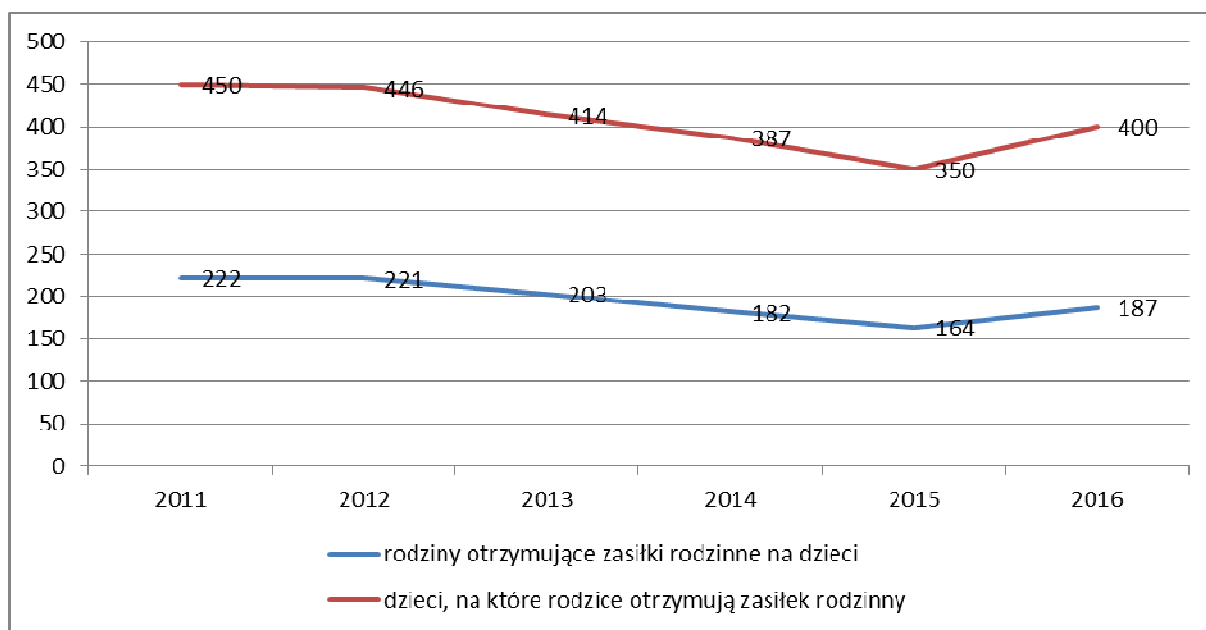
Pomoc społeczna

Analiza danych dotyczących korzystania z zasiłków rodzinnych wskazuje, że na przestrzeni lat sukcesywnie spada liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci. Ponadto w tym samym okresie spada liczba dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny. Szczególnie wysoki trend spadkowy dostrzegalny jest na przestrzeni lat 2011 – 2015. Być może jest to związane się ze wzrostem gospodarczym i rozwojem przedsiębiorczości, a co za tym idzie spadkiem bezrobocia w gminie. **Dane dla roku 2016 pokazują nagły wzrost zapotrzebowania rodzin i dzieci w rodzinach na korzystanie z zasiłków.** Ważne jest, aby zwrócić szczególną uwagę na te rodziny, które są w szczególnej sytuacji społecznej i wymagają podjęcia działań mających na celu ich aktywizację, gdyż same nie są w stanie poradzić sobie z trudną sytuacją. Należy również działania rewitalizacyjne skierować do dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym bądź też wykluczonych społecznie. Przyczyni się to z jednej strony do wzrostu poczucia sprawstwa w rodzinach i wesprze instytucje pomocowe w budowaniu postawy wewnątrzsterownych wśród osób wykluczonych społecznie.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Wykres 8 Liczba rodzin i dzieci korzystających z zasiłków rodzinnych Gminy Manowo

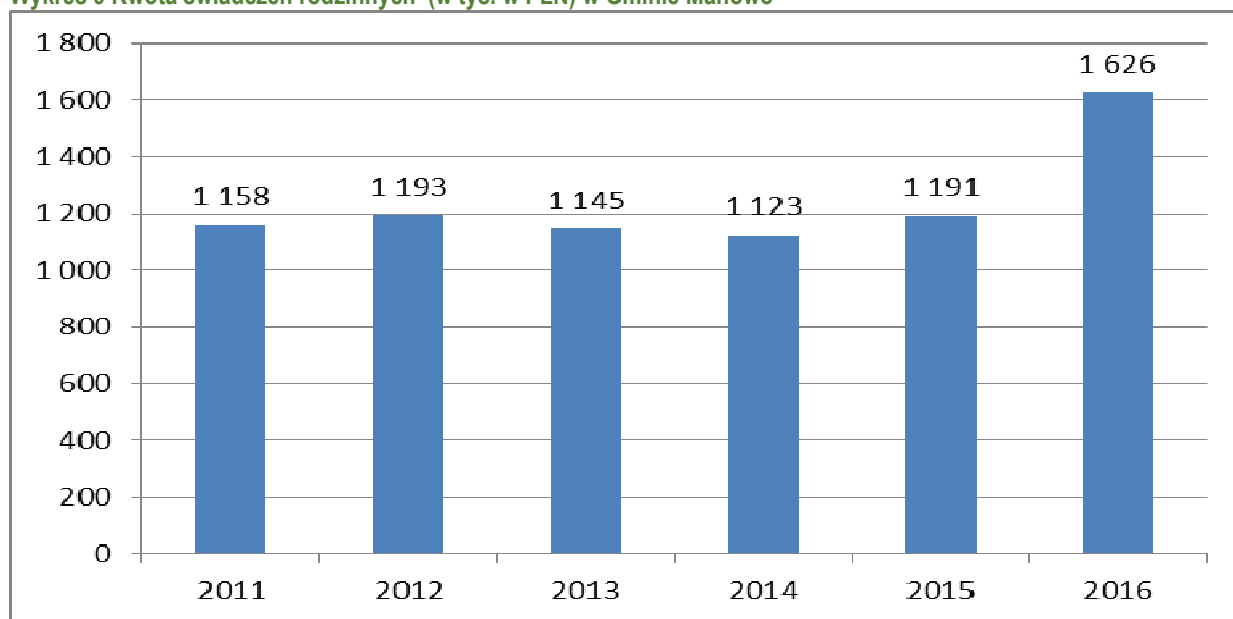
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W kwestii kwot przeznaczanych na świadczenia rodzinne można zauważyć, że wydatki na świadczenia rodzinne na przestrzeni lat spadały aż do powolnego wzrostu od 2015 roku. Może to być efektem zarówno sytuacji na rynku pracy, mimo spadającego na przestrzeni lat bezrobocia rejestrowanego, ale również może być efektem niskich zarobków i braku stabilizacji na rynku pracy (umowy krótkookresowe, umowy o dzieło, zlecenie). Ubóstwo dotyka osoby, które nie są w stanie zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych. Generuje to jednocześnie zjawisko izolacji społecznej, ponieważ w wyniku ubóstwa i biedy trudno jest korzystać z usług publicznych bądź też aktywnie partycypować w życiu społecznym i zawodowym. Osoby doświadczające ubóstwa korzystają wtedy z pomocy społecznej i to liczba udzielonych świadczeń i zasiłków, ale nie tylko, może być wskaźnikiem określającym dany obszar jako zagrożony bądź niezagrożony ubóstwem.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

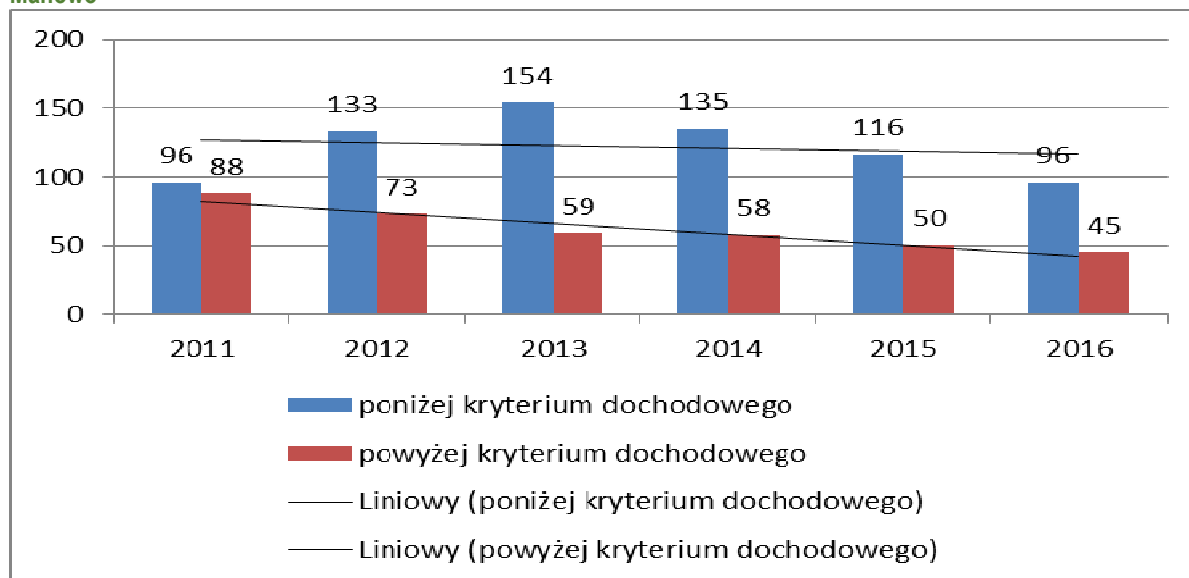
Wykres 9 Kwota świadczeń rodzinnych (w tys. w PLN) w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dane dotyczące gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej ze względu na kryterium dochodowe pokazują, że generalnie spada liczba gospodarstw korzystających z pomocy. Lata 2015 i 2016 pokazują, że zwiększa się różnica pomiędzy gospodarstwami z dochodami poniżej i powyżej kryterium dochodowego, które korzystają z pomocy społecznej. Może to być wskaźnikiem poprawienia się sytuacji finansowej i życiowej gospodarstw domowych, które uzyskują dochody powyżej przyjętego kryterium.

Wykres 10 Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Opieka zdrowotna

Na terenie Gminy Manowo podstawową opiekę zdrowotną sprawują trzy zakłady opieki zdrowotnej:

- ✓ Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „OTWARTE SERCE”
- ✓ Zespół Lekarza Rodzinnego „ELKAP”
- ✓ Przychodnia Lekarzy Rodzinnych „SANATUS”

W ośrodku zdrowia w Manowie prowadzona jest indywidualna praktyka stomatologiczna. Usługi stomatologiczne świadczy się w ramach podpisanej umowy z NFZ. Połowa kontraktu obejmuje leczenie w Manowie, a druga część sprawowana jest w gabinecie w Koszalinie. Pacjenci z terenu gminy Manowo mogą korzystać z usług w Koszalinie.

Pacjenci ze skierowaniami do lekarzy specjalistów, odbywają wizyty w Przychodniach Specjalistycznych w Koszalinie.³ Dostępny jest również Szpital Wojewódzki im. Mikołaja Kopernika oraz Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej MSW, który również oferuje nocną i świąteczną opiekę zdrowotną.

Ze względu na wzrastającą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym oraz tendencję do zapadania na choroby cywilizacyjne należy przeanalizować dane dotyczące podstawowej opieki zdrowotnej.

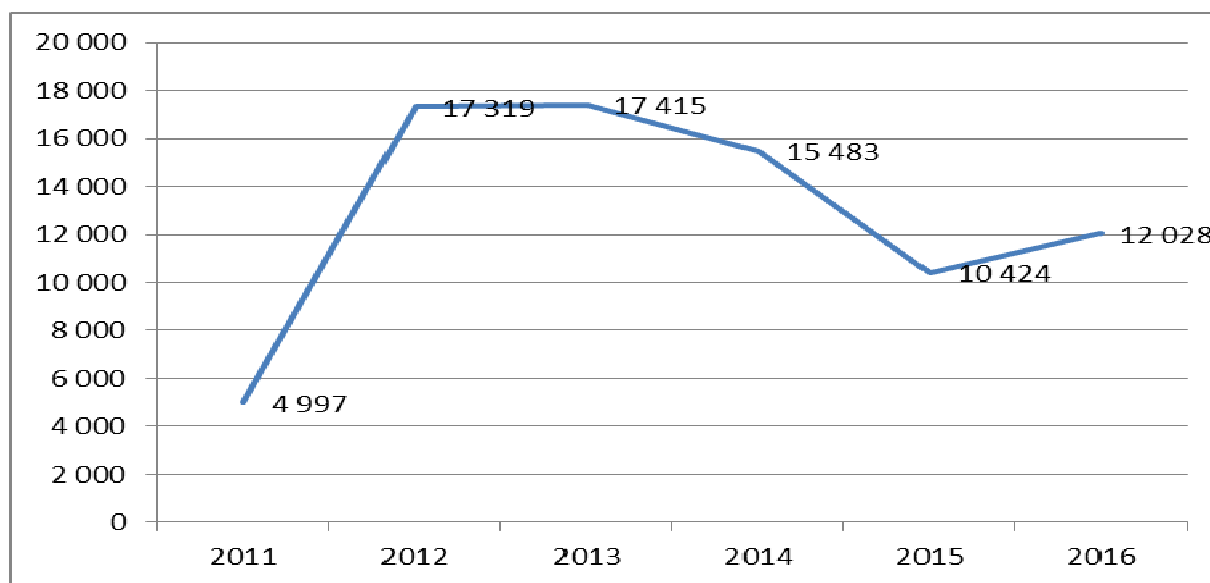
Analizując ilość porad udzielanych dziennie, należy wziąć pod uwagę, iż średnia liczba dni roboczych w miesiącu wynosi 22, co oznacza, iż przychodnie otwarte są 264 dni w roku. W tym czasie dziennie udzielanych jest około 45 porad (dane z 2016 roku), jednakże biorąc pod uwagę okresy letnie i zimowe, liczba przyjętych pacjentów znacznie się zmienia. W okresach zimowych ilość osób korzystających z pomocy przychodni zdecydowanie ponad 45 dziennie (dane z 2016 roku), co oznacza konieczność udzielenia wszystkim potrzebującym pomocy, ze względu na brak dostępu do wielu specjalistów.

W latach 2012 – 2015 można zauważyć spadek udzielanych porad w podstawowej opieki zdrowotnej. W kolejnym roku liczba porad nieznacznie wzrasta. Istotnym wydaje się monitorowanie kwestii związanej z udzielaniem porad lekarskich, ponieważ zwiększa się liczba osób w wieku poprodukcyjnym, które są częściej narażone na dolegliwości i choroby różnego pochodzenia. Powyższa kwestia jest ważna w kontekście uwarunkowań społecznych procesu rewitalizacji, głównie w kontekście aktywizacji osób starszych (i nie tylko) w zakresie działań na rzecz swojego zdrowia oraz form spędzania wolnego czasu i przestrzeni ku temu przeznaczonych, które również z dbaniem o zdrowie może być związane.

³ Strategia Rozwoju Gminy Manowo na lata 2014 - 2020

Wykres 11 Liczba porad udzielonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Kultura i edukacja

Gminny Ośrodek Kultury

W Gminie Manowo funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury w Wyszewie. Gminny Ośrodek Kultury w Wyszewie oferuje dzieciom i młodzieży udział w zajęciach plastycznych, zajęciach tanecznych, zajęciach śpiewu czy uczestnictwo w przedstawieniach gościnnych grup teatralnych.

Działalność kulturalna prowadzona jest przy współpracy ze szkołami, przedszkolami, OSP, organizacjami nieformalnymi, takimi jak Kluby Seniora, Rady Sołeckie.

GOK współpracuje także z organizacjami pozarządowymi, m.in. Stowarzyszenie Ziemi Manowskiej, Forma Rosnowo, Młodzieżowy Klub Sportowy Centrum Rekreacji w Wyszewie.

Przy GOK działają następujące zespoły:

- ✓ Zespół Ludowy Nestor w Rosnowie,
- ✓ Zespół ludowy Zgoda w Wyszewie,
- ✓ Zespół Ludowy Manowskie Małwy w Manowie,
- ✓ Zespół Ludowy Sąsiedzi zza Miedzy w Wyszewie,
- ✓ Kameralny Zespół Śpiewaczy Bandoska w Boninie,
- ✓ Chór Kanon w Cewlinie,
- ✓ Zespół taneczny Magnez w Rosnowie,
- ✓ Zespół taneczny Diamenciki w Rosnowie,
- ✓ Zespół taneczny FleX,
- ✓ Zespół taneczny Tygryski

Gmina Manowo przy współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury wychodzi z inicjatywami kulturalnymi, m.in. organizacją imprezy kulturalnej – „Goci na Kamiennych Kręgach” promocja

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Rezerwatu Archeologicznego „Kamienne Kręgi”, czy organizacją imprezy sportowej „Bieg Wiosenny”. Urząd Gminy Manowo włącza się również w organizację innych imprez organizowanych przez Gminny Ośrodek Kultury w Wyszewie.

Wydarzenia kulturalne odbywają się zgodnie z kalendarzem imprez ustalonym wspólnie z radnymi, sołtysami i kierownictwem Urzędu Gminy.

Do imprez odbywających się na terenie gminy należy zaliczyć:

- ✓ Spotkanie Noworoczne Wójta,
- ✓ Kolędowanie- koncerty kolęd w wykonaniu zespołów działających przy GOK w miejscowościach gminnych oraz kościołach,
- ✓ Regionalny Przegląd Ludowych Form Teatralnych „Spod strzechy”,
- ✓ Gminny Dzień Kobiet,
- ✓ Gminny Dzień Seniora,
- ✓ Otwarcie Kamiennych Kręgów-rezerwat archeologiczny w Grzybnicy/otwarcie sezonu turystycznego,
- ✓ Majówki- organizowane przez sołectwa dla swoich mieszkańców,
- ✓ Koncert muzyczno-taneczny- „Dzień Mamy, Taty i Dziecka” pokaz taneczny zespołów dziecięcych i młodzieżowych,
- ✓ Przegląd Piosenki i Twórczości Ludowej im. Wł. Króla,
- ✓ Piknik dla niepełnosprawnych- współorganizacja z GOPS w Manowie,
- ✓ Rodzinny Marsz na Orientację,
- ✓ Piknik Rodzinny- współorganizowany z GKRPA w Manowie,
- ✓ Goci na Kamiennych Kręgach- współorganizacja z UG w Manowie,
- ✓ Manowskie Święto Plonów,
- ✓ Dożynki Powiatowe- udział delegacji gminnej, impreza otwarta dla wszystkich mieszkańców,
- ✓ Gminne Święto Niepodległości,
- ✓ Koncert Świąteczny- w wykonaniu dzieci z zespołów tanecznych i zespołu teatralnego,
- ✓ Bal Sylwestrowy.

Przy GOK działa także Galeria na Zakręcie w Cewlinie, która skupia lokalnych artystów plastyków i rzeźbiarzy. W Galerii odbywają się wystawy prac, kurs rysunku studyjnego. Prace mieszkańców wystawiane są także podczas imprez gminnych oraz w Galerii Ratusz w Koszalinie. Przy okazji wystaw prac mieszkańców gminy odbywają się koncerty Chóru Kanon oraz innych chórów z Koszalina i młodzieży ze Szkoły Muzycznej z Koszalina.⁴

Biblioteka i filie biblioteczne

Na terenie Gminy Manowo funkcjonuje sieć bibliotek, która obejmuje Bibliotekę Publiczną Gminy Manowo w Wyszewie, Filie w Manowie, Boninie i Rosnowie oraz Punkt Biblioteczny w świetlicy w

⁴ Strategia Rozwoju Gminy Manowo na lata 2014 - 2020

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Wyszecborzu. W bibliotekach odbywają się spotkania autorskie z pisarzami lub aktorami dla dzieci, młodzieży i dorosłych (co najmniej jedno w roku w każdej bibliotece), stałe zajęcia plastyczne dla dzieci i młodzieży, „Spotkania z Bajką” organizowane dla przedszkolaków w ramach współpracy z przedszkolami gminnymi i TPD, cyklicznie każdego roku w maju „Tydzień Bibliotek” z ciekawą ofertą imprez czytelniczych i promocji czytelnictwa, konkursy recytatorskie i „pięknego czytania”.⁵

Tabela 4 Liczba czytelników oraz wielkość zbiorów Biblioteki w Gminie Manowo

Lata	Liczba wypożyczeń na 1 czytelnika	Liczba czytelników na 1000 mieszkańców	Księgozbiór biblioteki na 1000 mieszkańców
2011	16,4	90	3573,9
2012	16,1	100	3762,9
2013	16,3	97	3918,3
2014	14,6	87	3276,4
2015	14,2	95	3504,8
2016	15,6	89	3521,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazują, że nieznacznie na przestrzeni lat zmniejszyła się liczba wypożyczeń na jednego czytelnika. Rok 2014 to nagły spadek księgozbioru bibliotek na 1000 mieszkańców, jednak od 2015 roku księgozbiór staje się bogatszy i porównywalny do poziomu z 2011 roku.

Świetlice wiejskie i ich działalność

W ramach Gminnego Ośrodka Kultury w Wyszewie działa 8 świetlic wiejskich:

- ✓ Świetlica w Kretominie,
- ✓ Świetlica w Boninie,
- ✓ Świetlica w Cewlinie,
- ✓ Świetlica w Manowie,
- ✓ Świetlica w Wyszecborzu,
- ✓ Świetlica w Wyszewie,
- ✓ Świetlica w Rosnowie,
- ✓ Świetlica w Grzybnicy.

W świetlicach wiejskich GOK współorganizuje imprezy okolicznościowe w sołectwach, np. dzień dziecka, dzień mamy, mikołajki, spotkania wigilijne, wielkanocne, dyskoteki dla dzieci i młodzieży, zorganizowane zajęcia wakacyjne i podczas ferii zimowych.

⁵ Strategia Rozwoju Gminy Manowo na lata 2014 - 2020

Szkoły i przedszkola

Na terenie Gminy znajdują się Szkoła Podstawowa w Rosnowie im. 26 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego, Szkoła Podstawowa w Boninie, Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. Wincentego Witosa w Boninie oraz Szkoła Podstawowa w Manowie.

Szkoła Podstawowa w Manowie

Ponadto mieszkańcy Gminy Manowo mogą skorzystać z usług Przedszkola Samorządowego w Rosnowie, które jest usytuowane w korzystnych przyrodniczo warunkach, które są wykorzystywane w pracy edukacyjnej z jego wychowankami.

Przedszkole Samorządowe w Rosnowie

Źródło: <https://prosnowo.edupage.org/>

Szkoła Podstawowa w Rosnowie

Ponadto na terenie Gminy funkcjonuje Przedszkole Gminne w Boninie, które jest realizatorem programu Szkoła Liderów Edukacji Globalnej, który przybliży dzieciom kulturę Azji, Afryki i Ameryki Południowej i Środkowej, aby ukazywać różnorodność, ale i podobieństwa regionów świata, a przez to – pobudzać do solidarności międzyludzkiej najmłodszego pokolenia.⁶

Przedszkole w Boninie

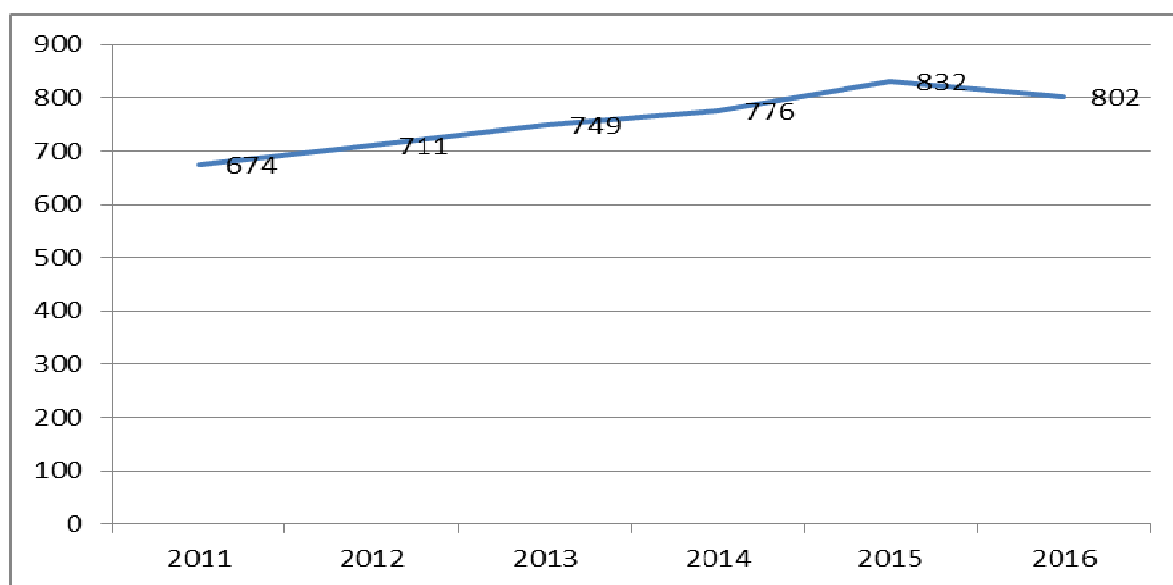
⁶ <https://pbonin.edupage.org/text10/>? (data wyświetlenia 27.11.2017)

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Analizując uwarunkowania społeczne w kontekście liczby dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego w placówkach, dostrzegalny jest systematyczny wzrost. W 2011 roku 518 dzieci w wieku 3 – 5 lat korzystało z wychowania przedszkolnego, a w roku 2016 liczba ta wynosi 897, oznacza to nieznaczny wzrost. Do tego stanu przyczynia się również zmniejszająca się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i jednocześnie zmniejszająca się liczba osób w wieku produkcyjnym.

Wykres 12 Dzieci w wieku 3-5 lat w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 000 dzieci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dane dotyczące wartości liczbowych obrazujących liczby bezwzględne dzieci uczęszczających do przedszkola wskazują, iż liczba dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego systematycznie maleje, ponieważ maleje również liczba dzieci w wieku 3 – 6 lat. Jednakże systematycznie wzrasta odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, co przy obecnej siatce przedszkoli może wymagać modernizacji obecnych placówek i rozbudowy o kolejne miejsca lub budowy nowej placówki przedszkolnej. Wyraźny spadek jest widoczny w 2016 roku. W trakcie planowania inwestycji konieczne będzie uwzględnienie sytuacji demograficznej gminy w najbliższych latach i wzięcie pod uwagę spadku liczby ludności spowodowanej czynnikami naturalnymi oraz migracją.

Tabela 5 Liczba dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego w Gminie Manowo.

Lata	Dzieci w wieku 3-6 ogółem	Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-6	Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym
2011	342	233	68,1
2012	330	234	70,9
2013	325	240	73,8
2014	265	217	81,9
2015	281	---	---
2016	270	207	76,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W celu wyznaczenia obszaru rewitalizacji, konieczne było przeanalizowanie wskaźników w poszczególnych aspektach społecznych, tak aby możliwe było syntetyczne przedstawienie poszczególnych uwarunkowań społecznych i odniesienie ich do możliwych do realizacji przedsięwzięć. Jest to niezwykle istotne w ramach planów wyprowadzania z kryzysu obszaru zdegradowanego. Możliwość szczegółowej analizy wskaźników świadczących o liczebności osób korzystających z pomocy społecznej, a także stopnia występowania zachowań niezgodnych z prawem na danym obszarze pozwala na precyzyjne zdiagnozowanie poszczególnych obszarów i wyznaczenie tych, które charakteryzują się szczególną koncentracją problemów społecznych.

Ponadto brana pod uwagę jest sytuacja demograficzna, która jest kluczową zmienną w kontekście analizy uwarunkowań społecznych, gdyż znaczna ilość osób starszych powoduje na danym obszarze konieczność podjęcia działań prowadzących do ich aktywizacji oraz przeciwdziałania wykluczeniu. Deficyt osób w wieku przedprodukcyjnym będzie również świadczył o mniejszym potencjale danego obszaru w przyszłości. Ważną zmienną jest również poziom bezrobocia, który wpływa na nasilanie się zachowań niezgodnych z prawem oraz narastaniu stopnia wykluczenia osób pozostających bez pracy.

Należy podkreślić, iż zmienne, które zostały wzięte pod uwagę wzajemnie na siebie wpływają, powodując stałe narastanie problemów na danym obszarze, szczególnie w kontekście ich wysokiego stopnia natężenia w poszczególnych miejscowościach.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 6 Zestawienie danych w kontekście analizy uwarunkowań społecznych dla Gminy Manowo (dane za okres I połowy 2017 roku)

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Wartości bezwzględne								
			Zasiłki stałe	Zasiłki okresowe	Zasiłki celowe	Pomoc na dożywianie dzieci	Liczba niebieskich kart	Liczba interwencji Policji	Wiek przedprodukcyjny	Wiek poprodukcyjny	Bezrobocie
			Wielkość koncentracji problemów								
1.	Bonin	1211	4	13	14	33	1	95	252	212	57
2.	Cewlino	375	0	2	1	4	2	24	84	64	7
3.	Grzybnica	293	2	4	2	12	1	89	64	55	15
4.	Kretomino	987	4	4	4	15	1	92	196	122	34
5.	Manowo	990	4	6	7	15	0	137	192	131	50
6.	Rosnowo	1864	8	7	9	20	2	113	343	331	67
7.	Wyszebórz	390	1	5	4	27	1	17	84	48	36
8.	Wyszewo	566	3	6	12	15	1	43	117	90	26
RAZEM		6676	26	47	53	141	9	610	1332	1053	292

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gminy Manowo

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 7 Uwarunkowania społeczne – IMD społeczne dla obszaru Gminy Manowo

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Wskaźnik									
			Zasiłki stałe	Zasiłki okresowe	Zasiłki celowe	Pomoc na dożywianie dzieci	Liczba niebieskich kart	Liczba interwencji Policji	Wiek przedprodukcyjny	Wiek poprodukcyjny	Bezrobocie	IMD Społeczne
			Wielkość koncentracji problemów									
1.	Bonin	1211	0,33	1,07	1,15	2,72	0,08	7,84	20,81	17,50	4,70	17
2.	Cewlino	375	0,00	0,53	0,26	1,07	0,53	6,40	22,40	17,07	1,87	13
3.	Grzybnica	293	0,68	1,36	0,68	4,09	0,34	30,37	21,84	18,77	5,11	39
4.	Kretomino	987	0,40	0,40	0,40	1,52	0,10	9,32	19,85	12,36	3,44	13
5.	Manowo	990	0,40	0,6	0,71	1,51	0,00	13,83	19,39	13,23	5,05	16
6.	Rosnowo	1864	0,43	0,37	0,48	1,07	0,10	6,06	18,40	17,75	3,59	13
7.	Wyszebórz	390	0,25	1,28	1,02	6,92	0,25	4,35	21,53	12,30	9,23	21
8.	Wyszewo	566	0,53	1,06	2,12	2,65	0,17	7,59	20,67	15,90	4,59	20
RAZEM		6676	0,38	0,83	0,85	2,69	0,20	10,72	20,61	15,61	4,70	średnia 19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gminy Manowo

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

WIELKOŚĆ KONCENTRACJI PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH									
ŚREDNIA W %									
Wartość stała	0,38	0,83	0,85	2,69	0,20	10,72	20,61	15,61	4,70
Przedział wartości	0,26 - 0,49	0,58 - 1,07	0,59 - 1,10	1,88 - 3,49	0,14 - 0,26	9,11 - 12,32	17,51 - 23,70	13,26 - 17,95	3,29 - 6,11
Poniżej średniej									
Średnia									
Powyżej średniej									

Wartość średnia wskazana w tabeli została obliczona na podstawie odniesienia sumy liczb bezwzględnych wielkości koncentracji problemów społecznych w poszczególnych wskaźnikach, na poszczególnych podobszarach, do wartości bezwzględnej liczby osób zamieszkujących analizowany obszar. Wartość wynikowa została następnie pomnożona przez 100.

METODOLOGIA INDEX OF MULTIPLE DEPRIVATION:

Metodologia liczenia Index of Multiple Deprivation: 3 punkty (kolor czerwony), a za każdy kolejny obszar oznaczony na czerwono, do wartości ogólnej punktów przyznawanych za kolor czerwony, powinien zostać dopisany dodatkowo jeden punkt. Uzyskana wartość sumaryczna staje się podstawą do dopisania kolejnego punktu w przypadku wykrycia trzeciego obszaru oznaczonego na czerwono w danej jednostce analitycznej, czyli odpowiednio: 1 obszar (3 punkty), 2 obszary (4 punkty), 3 obszary (5 punktów). Niniejszy proces sumowania wartości powinien zostać powtórzony w odniesieniu do kolejnych obszarów oznaczonych na czerwono. Obszary oznaczone na inne kolory uzyskują odpowiednio: 2 punkty (kolor żółty), 1 punkt (kolor zielony).

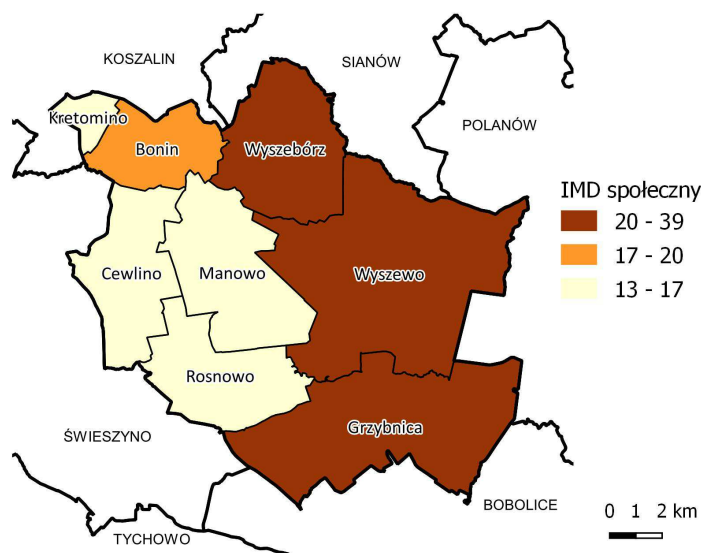
Zapis matematyczny: Suma wartości społecznego IMD + ZIELONY (1 punkt) + ŻÓŁTY (2 punkty) + CZERWONY (3 punkty) + CZERWONY II (4 punkty) + CZERWONY III (5 punktów).

W ramach wyznaczania wartości średniej koncentracji problemów na danych obszarze przyjęto wskaźnik o odpowiednim odchyleniu punktowym (30% punktów liczonych od wartości stałej – wartość punktowa stałej od 0,1 do 5, biorąc pod uwagę wskaźnik najniższy oraz najwyższy wartości średniej). W przypadku wartości stałych powyżej 5 punktów przyjęto odchylenie na poziomie 15%, ze względu na węższe spektrum oddziaływania zjawisk.

Niniejsza analiza pozwala na określenie wartości liczbowych obowiązywania poszczególnych kolorów (zielonego, żółtego, czerwonego), jako stopnia natężenia problemów społecznych. Należy podkreślić, iż przyjęty sposób obliczeń zakłada nakładanie się problemów społecznych, które w przypadku wielokrotnego wystąpienia na danym obszarze sprawiają, iż staje się on obszarem o wysokiej liczbie deficytów utrudniających możliwość prowadzenia aktywizacji społecznej mieszkańców i wyprowadzania obszaru z sytuacji kryzysowej.

Mapa 2 Uwarunkowania społeczne na obszarze gminy

Źródło: Opracowanie własne

W ramach dokonanej analizy dochodzimy do wniosku, że wsparcia przede wszystkim potrzebują **osoby bezrobotne, osoby korzystające z pomocy społecznej bez względu na powód korzystania, osoby w wieku przedprodukcyjnym oraz osoby w wieku poprodukcyjnym – seniorzy**. Analiza danych z Głównego Urzędu Statystycznego wskazuje, że są to kategorie osób, na które należy zwrócić uwagę w pracach rewitalizacyjnych.

- ▶ Seniorzy stanowią kategorie osób, które należy chronić przed izolacją społeczną, wykluczeniem społecznym. Należy również wykorzystać potencjał charakteryzujący tę kategorię, ponieważ Seniorzy posiadają ogromne doświadczenie, zasób wiedzy również na temat społeczności lokalnej, co wydaje się ważne w kontekście włączenia ich jako kapitału społecznego do działań rewitalizacyjnych gminy. Dlatego też powinno się podjąć działania mające na celu aktywizację społeczną i edukacyjną osób starszych i stworzyć im do tego potrzebne odpowiednie warunki, aby **aktywizacja była długofalowa i systematyczna**. Osoby starsze posiadają również ogromne doświadczenie i wiedzę na temat lokalnej historii i kultury analizowanego obszaru. Należy ten zasób również wykorzystać w działaniach rewitalizacyjnych w celu budowania tożsamości lokalnej mieszkańców.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

- ▶ Ponadto szczególną uwagę należy zwrócić na **bezrobotne kobiety**, ponieważ ich potencjalna długa nieobecność na rynku pracy może w przyszłości wpływać negatywnie na zdrowie fizyczne i psychiczne, na brak możliwości rozwoju ich nabytych kompetencji, na dewaluację już zdobytych umiejętności oraz na brak zabezpieczenia społecznego w przyszłości. Dodatkowo zapewnienie zatrudnienia kobietom być może w przyszłości ograniczy korzystanie z instrumentów pomocy społecznej – w tym korzystanie ze świadczeń i zasiłków. W ramach procesu rewitalizacji należy podjąć takie działania, które zaktywizują m.in. kobiety długotrwale bezrobotne, ale również pozostałe osoby, które w wyniku bezrobocia znajdują się w grupie osób wykluczonych społecznie bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym. Do takich działań powinno należeć stałe wspieranie aktywności osób bezrobotnych, ich edukacja, szkolenia specjalistyczne i zawodowe, a także hobbystyczne, które ostatecznie mogłyby prowadzić do wyjścia z kategorii osób wykluczonych.
- ▶ Działania rewitalizacyjne powinny również uwzględnić kapitał jakim jest działalność organizacji pozarządowych na terenie gminy, ponieważ ułatwi to **aktywizację zawodową i społeczną** wyżej wymienionych grup i może **ograniczyć liczbę zasiłków i świadczeń**, z których obecnie korzystają mieszkańcy gminy, a tym samym prowadzić działania, których celem będzie wyprowadzenie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wykluczonych społecznie z sytuacji kryzysowej.
- ▶ Należy również pamiętać, że wymienione grupy należy również zaktywizować pod kątem **społeczno – kulturowym**, a także historycznym, aby nie dopuścić do ich wykluczenia społecznego. Ważne jest, aby w działaniach rewitalizacyjnych gminy wykorzystać potencjał związany z działalnością kulturową i na tej podstawie projektować działania rewitalizacyjne mające na celu zmniejszenie zakresu wykluczenia społecznego. Również poprawienie infrastruktury przestrzennej i technicznej pozwoli na częstsze korzystanie z zasobów kulturalnych gminy, działalności wolontariackiej w ramach gminnych organizacji pozarządowych oraz korzystanie z różnych proponowanych w gminie form spędzania wolnego czasu. Ponadto istotne wydaje się podjęcie działań w ramach rewitalizacji, które wykorzystają specyfikę społeczności lokalnej pod względem historycznym organizacji imprez tematycznych charakterystycznych dla gminy i które jednocześnie w ten sposób będą budowały tożsamość lokalną mieszkańców a jednocześnie będą promować gminę w powiecie i w województwie. W Gminie Manowo ważne jest uwzględnienie w działaniach rewitalizacyjnych wykorzystanie potencjału przyrodniczego gminy, aby aktywizować osoby, które są wykluczone bądź grozi im wykluczenie społeczne.
- ▶ W ramach działań rewitalizacyjnych należy kierować działania do osób w **wieku przedprodukcyjnym ze względu na ich odpływ do większych ośrodków lub gmin**. Ważne jest, aby wykorzystując potencjał przestrzenny i kulturowy stwarzać młodym osobom warunki do aktywizacji społecznej. Istotne jest również zapewnienie miejsca, gdzie najmłodsze pokolenie

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

będzie mogło być aktywne sportowo oraz realizować inne potrzebne im działania w ramach spędzania wolnego czasu.

- ▶ Społeczności zamieszkujące tereny popegeerowskie charakteryzują się tym, że często są to zamknięte enklawy, które nie są aktywne społecznie i zawodowo. Sytuacja taka sprawia przekazywanie z pokolenia na pokolenie postaw biernych, co należy wykluczyć w długofalowych działaniach rewitalizacyjnych poprzez ich aktywizację społeczną w ramach organizacji działań w istniejących miejscach, które przyczyniają się do spajania społeczności lokalnej – w takich miejscach jak np. świetlice wiejskie. W ramach takich działań można zaproponować uczestnictwo w kółkach zainteresowań oraz organizowanie warsztatów specjalistycznych ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb mieszkańców.
- ▶ Gmina Manowo posiada potencjał w postaci zasobów naturalnych, które można wykorzystać dla działań aktywności sportowej, społecznej, działania mogą być skierowane do osób starszych. Może też być skierowana do młodzieży – miejsca do rodzinnego uprawiania sportu, wycieczki tematyczne, przy jednoczesnym wykorzystaniu kapitału społecznego jakim mogą się stać lokalni przewodnicy, liderzy społeczni, eksperci społeczni, którzy otrzymując wsparcie ze strony władz samorządowych będą inicjować lokalne działania społeczne. Ponadto wykorzystanie w odpowiedni sposób walorów przyrodniczych może przyczynić się z jednej strony do kształtowania postaw proekologicznych, z drugiej też strony przestrzeń może być wykorzystana do aktywizacji osób wykluczonych społecznie i zawodowo. Szczególnie skorzystałyby na tym osoby, które pozostają bezrobotne, do których wykorzystując odpowiednio przygotowaną infrastrukturę można by było kierować działania mające na celu ich aktywizację na rynku pracy.
- ▶ Ponadto zadbanie o tereny zielone na obszarach zdegradowanych przyczynić się może do zmiany ich funkcji i jednocześnie zwiększyć poczucie bezpieczeństwa wśród mieszkańców – obszar zdegradowany charakteryzuje się również wysokim odsetkiem przestępstw kryminalnych.

Uwarunkowania gospodarcze

Gmina Manowo jest gminą wiejską, a szczególnie tereny wiejskie odczuły skutki upadku Państwowych Gospodarstw Rolnych, ponieważ na wsiach pojawiło się jawne bezrobocie. Stąd też bieda, która pojawiła się na terenach wiejskich jest specyficzna i różniącą się znacznie od biedy na terenach miejskich. Ubóstwo na obszarach wiejskich jest związane przede wszystkim z brakiem pieniędzy a jej cechą specyficzną jest jej rozproszenie ze względu na rozproszone osadnictwo wiejskie. To jest również często bieda ukryta, ponieważ fakt życia oszczędnie i skromnie stanowi wartość tradycyjnej kultury. Bieda często jest też niewidoczna ze względu na łatwiejszy niż w mieście dostęp do żywności i czasem faktu posiadania ziemi.⁷

⁷ Krakowińska E., (2006), Społeczne skutki transformacji gospodarki – polska bieda, [w:] Czynniki wzrostu gospodarczego w Polsce, (red.) K. Ryć, M. Dusza, s. 211

Województwo Zachodniopomorskie to województwo, na którym znajdowało się wiele Państwowych Gospodarstw Rolnych. Analizy prowadzone po zmianie ustrojowej przynoszą następujące wyniki dotyczące działalności rolniczej na terenie województwa

Uwarunkowania gospodarcze dotyczą przede wszystkim możliwości wykorzystania potencjału gospodarczego, ekonomicznego, ale przede wszystkim kapitału społecznego, dzięki którym rejon działalności gospodarczej zyskuje pod względem swojej atrakcyjności, a także przyczyni się do niwelowania skutków wykluczenia społecznego.

Na terenie Gminy Manowo stwierdzono występowanie 35 podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze Regon sektorze rolniczym (dla porównania dla powiatu koszalińskiego są to 337 podmioty), w sektorze przemysłowym 64 podmiotów (powiat koszaliński – 645) i w sektorze budowlanym 90 podmioty (powiat koszaliński - 1016 podmioty)⁸.

Wraz ze zmianą ustroju w Polsce zniknęła również potrzeba wspierania działalności gospodarstw PGR. „Zmiany ustrojowe i transformacja gospodarcza, jakie miały miejsce po 1989 roku, przyniosły kres PGR -ów. Po wycofaniu dotacji państwowych, w wyniku reform gospodarczych w 1989, PGR -y w większości zbankrutowały, zostały przejęte przez Agencję Rynku Rolnego lub spółki pracownicze. Reguły szokowej terapii polskiej gospodarki, przyjęte w ramach reform gospodarczych na początku roku 1990, postawiły państwowe gospodarstwa rolne w trudnym położeniu. Proces urynkowienia gospodarki był podstawą do przemian własnościowych i organizacyjnych, jak również zmian w systemie zarządzania w byłych PGR -ach. Uznano, że sprawą nadrzędną jest prywatyzacja PGR, a efekty ekonomiczne przyjdą jako efekt prywatyzacji”⁹

Spowodowało to jednocześnie wiele zmian w zakresie życia społecznego, przyczyniło się m.in. do trudności w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców gminy. Pozostał potencjał jakim dysponowała gmina pod względem zasobów jakim była wtedy możliwa do uprawiania ziemi, jednak bez odpowiednio przygotowanego kapitału społecznego zaistniała trudność w motywowaniu mieszkańców do rozpoczynania własnej działalności gospodarczej. Było to między innymi efektem wcześniejszego stałego wsparcia PGRów, co doprowadziło do braku wykształcenia w mieszkańcach postaw przedsiębiorczych i zachowań wewnątrzsterownych.

Gmina Manowo charakteryzuje się stosunkowo niskim wskaźnikiem liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności – 828. Dla porównania ten sam wskaźnik dla powiatu koszalińskiego wynosi 885 osób.¹⁰

⁸

http://szczecin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_zachodniopomorskie/portrety_gmin/powiat_koszalinski/gmina_wiejska_mano_wo.pdf, s.3

⁹ Diagnoza środowisk popegeerowskich, Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej nr 2 (8)/13, ss. 6-7

¹⁰

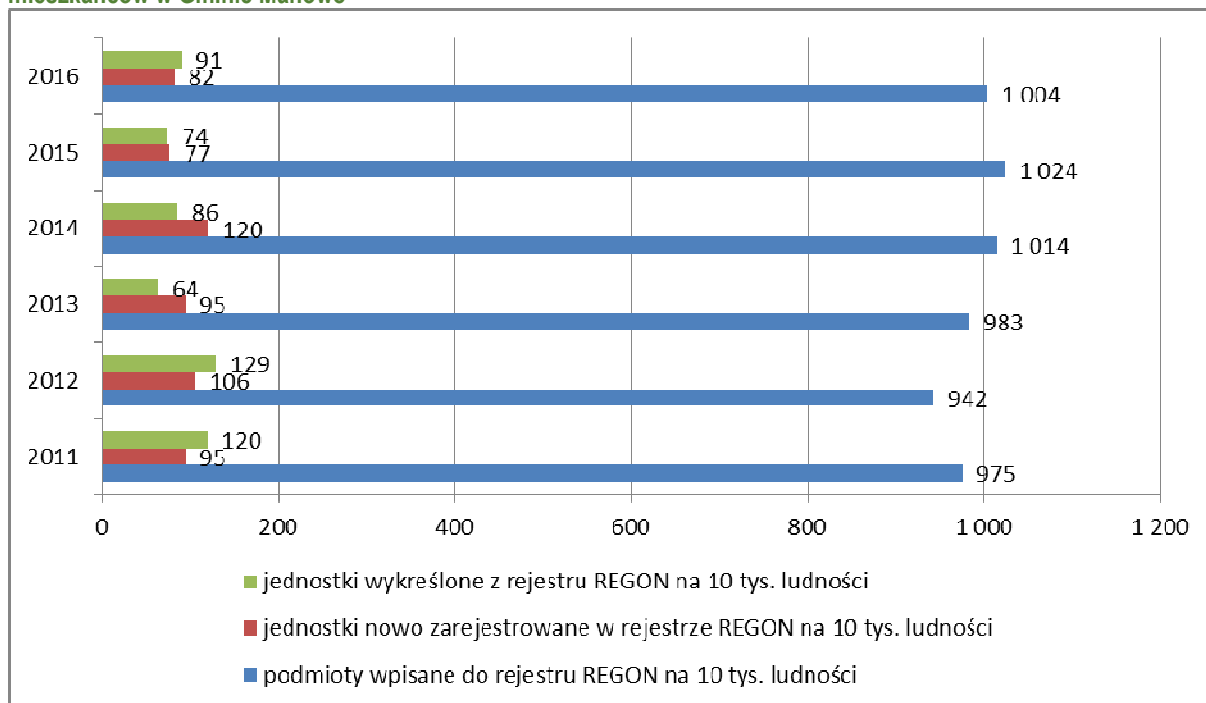
http://szczecin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_zachodniopomorskie/portrety_gmin/powiat_koszalinski/gmina_wiejska_mano_wo.pdf, s.3

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Ważne jest, aby przeanalizować liczbę jednostek wpisanych, nowo zarejestrowanych i wykreślonych w rejestrze Regon, które przedstawia poniższy wykres.

Wykres 13 Liczba jednostek wpisanych, nowo zarejestrowanych i wykreślonych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w Gminie Manowo

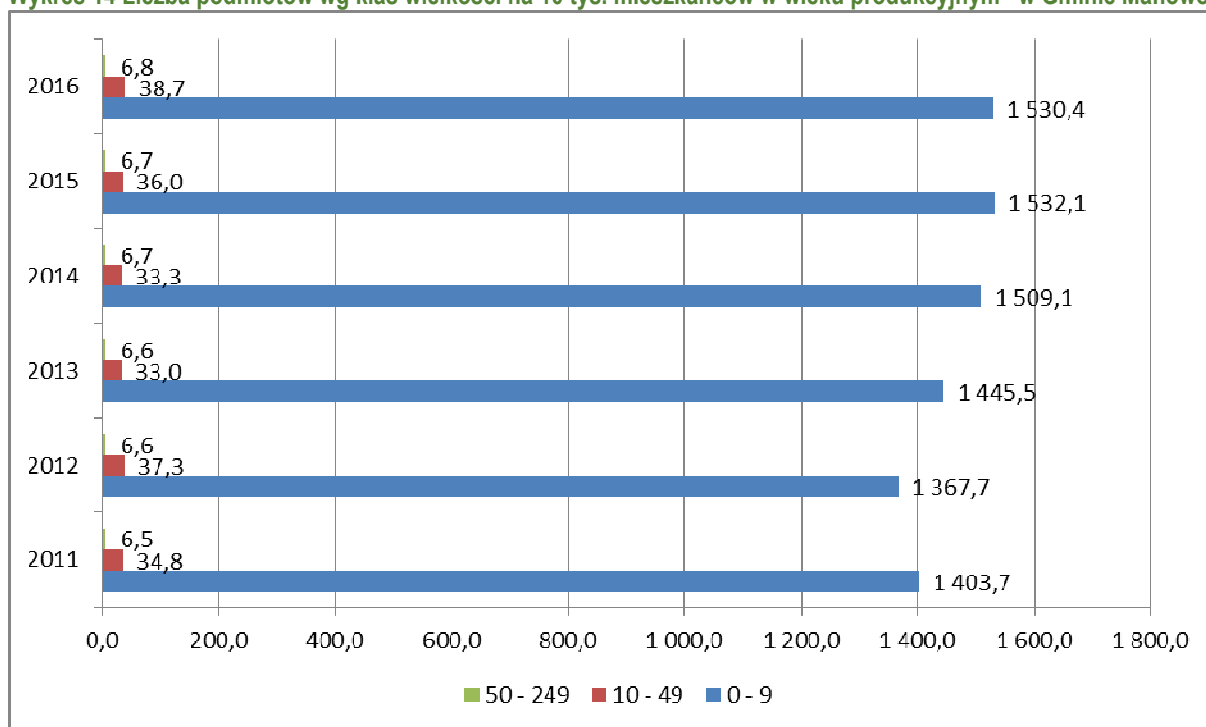
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Można zauważyć, że w 2016 roku nagle wzrosła liczba jednostek wykreślonych z rejestru Regon jak i również zmniejsza się liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze Regon. Jednocześnie z roku na rok sukcesywnie rośnie liczba podmiotów wpisanych do rejestru Regon przedsiębiorstw. Warto zwrócić uwagę na warunki w jakich mieszkańcy mogą prowadzić działalność gospodarczą i co pomaga kształtować ich postawy przedsiębiorcze, aby móc zapewnić im ciągłość prowadzonej przez siebie działalności. Ponadto należy pamiętać o warunkach obiektywnych dla prowadzenia działalności gospodarczej takich jak dostęp do terenów inwestycyjnych oraz dobra jakość dróg na terenie gminy, które są między innymi czynnikami przyczyniającymi się do wzrostu zainteresowania gminą pod względem gospodarczym przez potencjalnych inwestorów.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Wykres 14 Liczba podmiotów wg klas wielkości na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

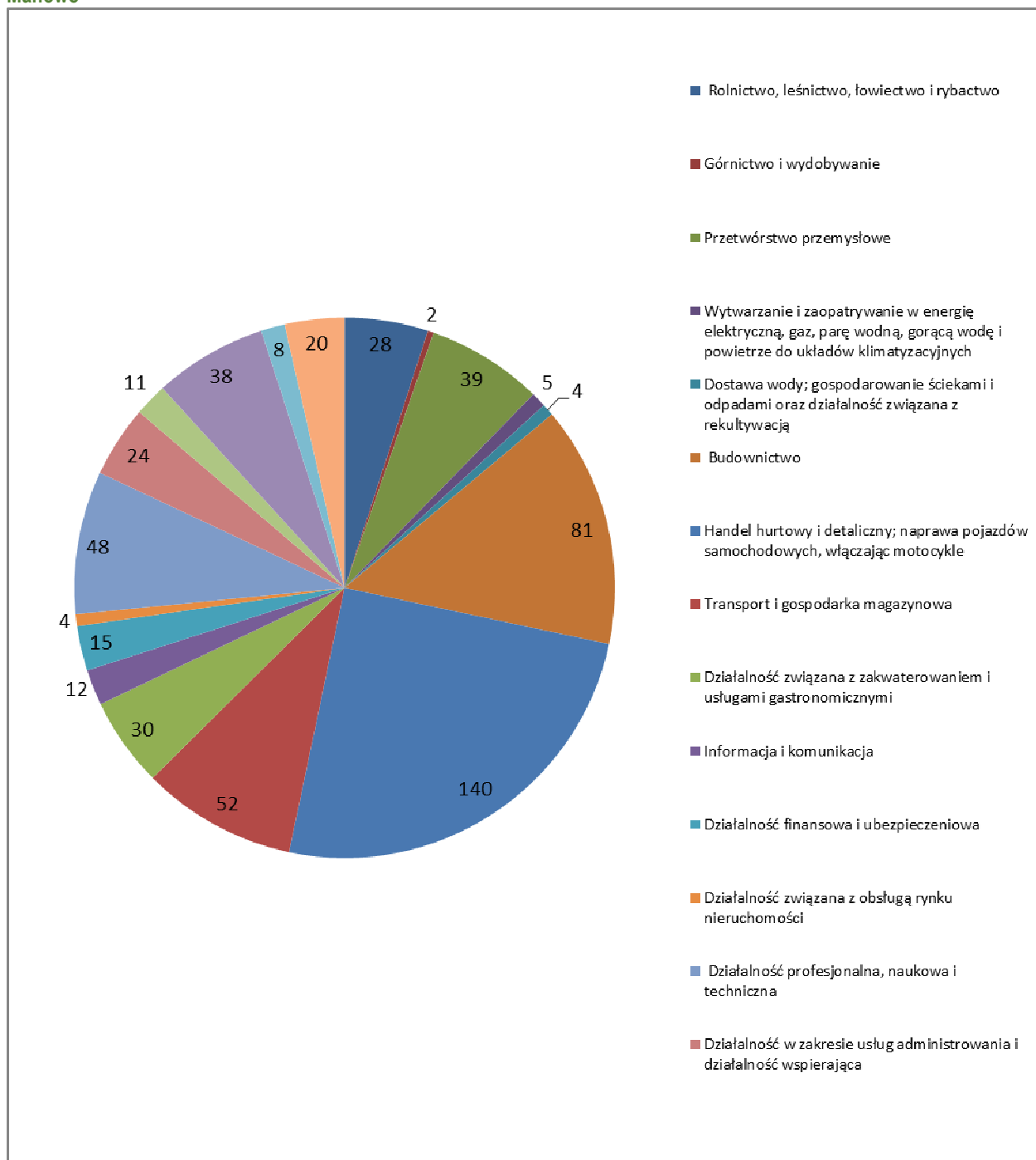
Kolejną wartością, na którą warto zwrócić uwagę to fakt, że nie zmienia się od 2011 roku liczba przedsiębiorstw zatrudniająca między 50 a 249 pracowników. Niewiele zwiększyła się liczba przedsiębiorstw zatrudniających pomiędzy 10 a 49 pracowników. Sukcesywnie za to wzrasta z roku na rok liczba tych przedsiębiorstw, które zatrudniają do 9 pracowników.

Poniższy wykres jest odzwierciedleniem rodzajów prowadzonej przez osoby fizyczne działalności gospodarczej na terenie Gminy Manowo w 2016 roku. Można zauważyć, że dominuje handel hurtowy i detaliczny, budownictwo oraz transport i gospodarka magazynowa. Warto zauważyć, że wiele osób zajmuje się przetwórstwem przemysłowym, co stanowi atut jeżeli chodzi o wykorzystanie zasobów naturalnych Gminy Manowo i jednocześnie może być przykładem do zachęcania osób nieaktywnych zawodowo do działalności w tym wymiarze. Rolnictwo i leśnictwo nie są typami działalności preferowanymi przez osoby prowadzące działalność gospodarczą.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Wykres 15 Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wg sekcji PKD 2007 w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Poniższe dane przedstawiają współczynnik przedsiębiorczości, który jest wynikiem stosunku liczby podmiotów zarejestrowanych w bazie CEiDG w danej miejscowości, do liczby mieszkańców tej samej miejscowości. Współczynnik poniżej średniej oznacza słabo rozbudowaną przedsiębiorczość.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 8 Uwarunkowania gospodarcze dla Gminy Manowo

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Liczba podmiotów gospodarczych	Wskaźnik przedsiębiorczości	poniżej średniej - stan zły
1.	Bonin	1211	57	4,71	tak
2.	Cewlino	375	16	4,27	tak
3.	Grzybnica	293	4	1,36	tak
4.	Kretomino	987	107	10,84	nie
5.	Manowo	990	74	7,47	nie
6.	Rosnowo	1864	83	4,45	tak
7.	Wyszebórz	390	11	2,82	tak
8.	Wyszewo	566	31	5,47	nie
RAZEM		6676	383	średnia 5,17	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gminy Manowo (rejestr CEIDG)

Wskaźnik przedsiębiorczości został obliczony poprzez odniesienie liczby podmiotów gospodarczych zewidencjonowanych w Centralnej Ewidencji Działalności Gospodarczych, do liczby ludności poszczególnych podobszarów, a następnie uzyskana wartość została pomnożona przez 100. Wartość średnia wskazana w tabeli 8 została obliczona na podstawie odniesienia sumy wskaźnika przedsiębiorczości na poszczególnych podobszarach do liczby podobszarów. Następnie obszary o wartości poniżej średniej zostały uznane za posiadające kryzys w obszarze uwarunkowań gospodarczych.

Niski wskaźnik przedsiębiorczości nie sprzyja kształtowaniu postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców. Należy upatrywać przyczyn takiego zjawiska na wielu płaszczyznach: trudności w rozumieniu przepisów prawa, zbyt niska motywacja do prowadzenia własnej działalności gospodarczej, trudności w uzyskaniu dofinansowania, a także brak wiedzy na temat zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. Ważne jest, aby w działaniach rewitalizacyjnych możliwe było wykorzystanie potencjału gminy do stworzenia odpowiednich warunków dla zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, przede wszystkim w zakresie dostępności komunikacyjnej do obszarów, na których swoją działalność prowadzą przedsiębiorstwa oraz możliwości otrzymania pomocy ze strony podmiotów administracji samorządowej.

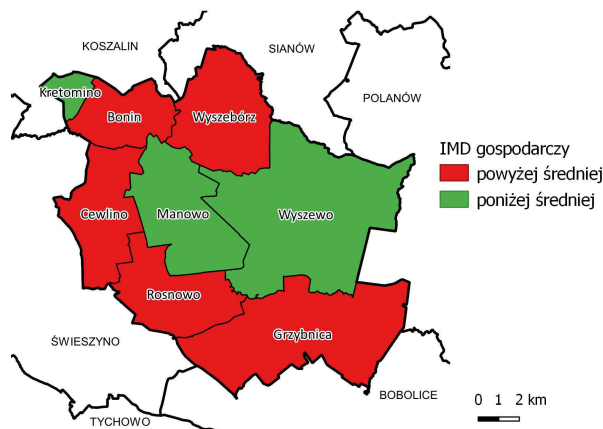
Współczynnik poniżej średniej występujący w określonej jednostce może przyczyniać się do zmniejszania atrakcyjności danego terenu jako terenu znaczącego do zamieszkania i prowadzenia

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

działalności gospodarczej. Skutkiem takiego zjawiska może też być odpływ młodych ludzi do większych miejscowości w celu szukania pracy.

Mapa 3 Uwarunkowania gospodarcze na obszarze gminy

Źródło: Opracowanie własne

To, co jest istotne w ramach działań rewitalizacyjnych to zadbanie o kształtowanie postaw przedsiębiorczych, ale przede wszystkim o propagowanie aktywnej postawy na rynku pracy, szkoleniu w celu kształtowania postaw opartych na działaniach wewnętrznych, zwłaszcza wśród osób długotrwale wykluczonych z powodu bezrobocia. Ważne jest, aby w tym celu stworzyć w ramach działań rewitalizacyjnych odpowiednie warunki wraz z odpowiednią infrastrukturą, aby działania aktywizujące w sferze zawodowej osoby wykluczone przyniosły w przyszłości oczekiwany efekt. Warto przy tym wykorzystać zasoby naturalne gminy jak i również kapitał społeczny oraz zatrudnić odpowiednio wyszkolonych edukatorów, aby wspierali mieszkańców w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych, a także w umiejętności poruszania się na rynku pracy. Gmina charakteryzuje się potencjałem przyrodniczym, który można wykorzystać do tych działań, a także można w ramach działań rewitalizacyjnych wesprzeć istniejące zasoby związane z agroturystyką, ponieważ dane wskazują, że nie jest to w pełni wykorzystany potencjał (wykres 13). Do jego rozwoju można zaangażować poprzez aktywizację zawodową mieszkańców wykluczonych społecznie bądź też zagrożonych wykluczeniem społecznym.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

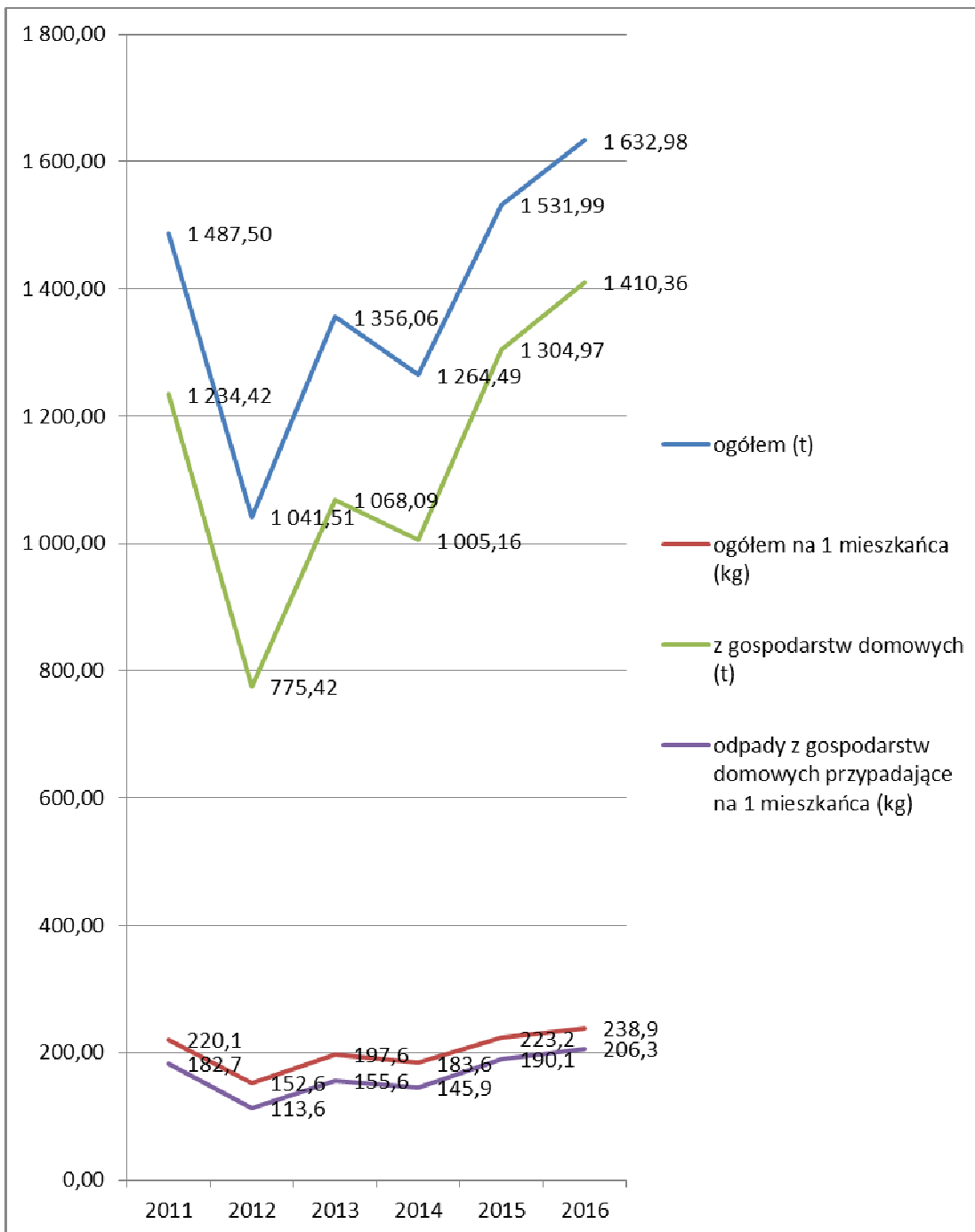
Warunkiem więc koniecznym jest podjęcie działań mających na celu zaktywizowanie osób długotrwale bezrobotnych, które poprzez brak dostosowania kwalifikacji do potrzeb rynku pracy, stają się coraz bardziej wykluczone społecznie. Wymagają w związku z tym podjęcia działań specjalistycznych, które wpłyną na możliwość znalezienia przez nich pracy i powrotu do aktywności zawodowej. Niniejszą formą może być zarówno spółdzielnia socjalna, która wymaga działań aktywizacyjnych skoncentrowanych na aktywnej integracji zawodowej osób wykluczonych lub prace zlecone skoncentrowane na wykonywaniu określonych czynności mających na celu wdrożenie osób wykluczonych w aktywność zawodową.

Uwarunkowania środowiskowe

Analizując dane dotyczące zmieszanych odpadów zebranych w ciągu roku można zauważyć, że zwiększa się liczba odpadów w tonach ogółem a tym samym zwiększa się liczba kilogramów przypadająca na jednego mieszkańca i co za tym idzie również wzrasta liczba odpadów z gospodarstw domowych przypadających na jednego mieszkańca. Szczególnie wyraźnie wzrosty widać w 2015 roku w każdej analizowanej zmiennej.

Wykres 16 Zmieszane odpady w ciągu roku w Gminie Manowo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

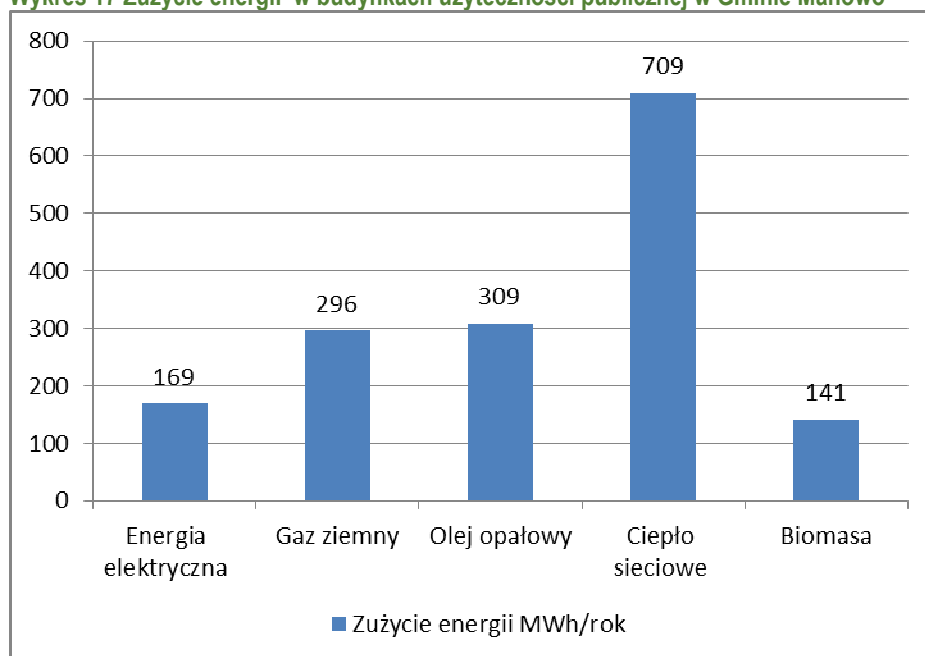
Innym ważnym w analizie wskaźnikiem jest emisja dwutlenku węgla w Gminie Manowo. ¹¹Wyniki bazowej inwentaryzacji emisji dwutlenku węgla w budynkach i urządzeniach dotyczą budynków użyteczności publicznej, budynków mieszkalnych oraz budynków usługowych. Zostały przeanalizowane zużycie energii oraz emisja CO₂ następujących nośników energii:

- energia elektryczna,
- gaz ziemny,
- olej opałowy,
- ciepło sieciowe,
- gaz ciekły
- paliwa węglowe
- biomasa (bez wskazania emisji CO₂ w analizach – tylko zużycie energii)

BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Poniższy wykres pokazuje, że najczęściej energii w budynkach użyteczności publicznej pochodzi z ciepła sieciowego (Elektrociepłownia Rosnowo Sp. z o.o). Kolejny najczęściej używany nośnik to olej opałowy. Najrzadziej jako nośnik energii jest stosowana biomasa. Łącznie zużyto 1625 MWh paliw i energii w Gminie Manowo w budynkach zarządzanych przez gminę.

Wykres 17 Zużycie energii w budynkach użyteczności publicznej w Gminie Manowo

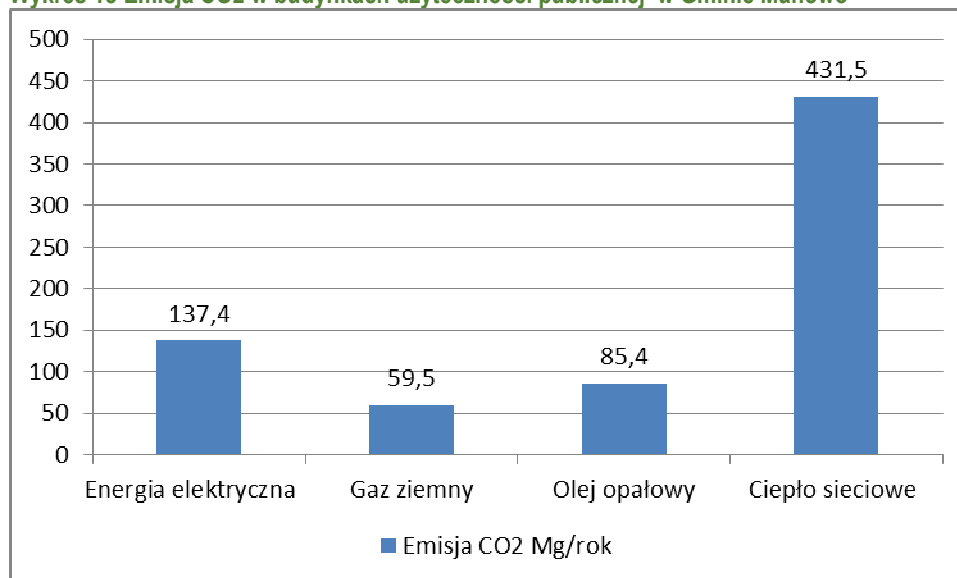
Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 - 2020

¹¹ Dane i wnioski na temat emisji dwutlenku węgla są opracowane na podstawie danych pochodzących z dokumentu : *Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 - 2020*

Można zauważyć, że jednocześnie największą emisję CO₂ w budynkach użyteczności publicznej generuje ciepło sieciowe (61% wszystkich nośników) a także energia (19 % wszystkich nośników) elektryczna jako następny nośnik energii. W sumie zanotowano 713,7 Mg/rok CO₂.

Wykres 18 Emisja CO₂ w budynkach użyteczności publicznej w Gminie Manowo

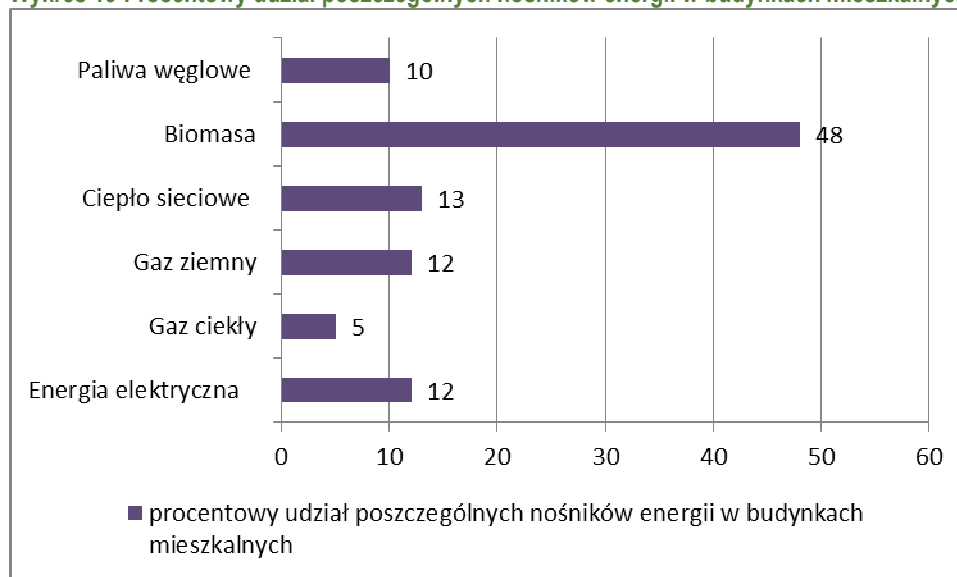

Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 - 2020

BUDYNKI MIESZKALNE

Poniżej przedstawiono procentowy udział poszczególnych nośników energii w budynkach mieszkalnych w Gminie Manowo. Największy odsetek zużywanego nośnika energii stanowi biomasa (48%), najmniejszy odsetek zużywanego nośnika energii stanowi gaz ciekły (5%). Biomasy w budynkach mieszkalnych używa się do ogrzewania pomieszczeń oraz wody użytkowej. W sumie w budynkach mieszkalnych w 2014 roku zużyto około 45 435,8 MWh paliw i energii.

Wykres 19 Procentowy udział poszczególnych nośników energii w budynkach mieszkalnych w Gminie Manowo

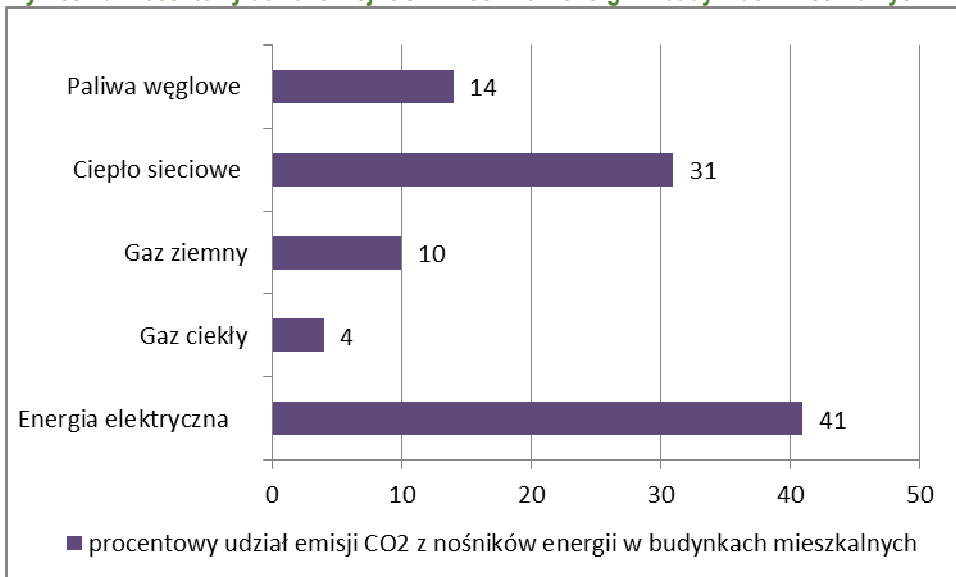

Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 - 2020

Analizując procentowy udział emisji CO₂ z nośników energii w budynkach mieszkalnych w Gminie Manowo można zauważyć, najczęściej emituje go energia elektryczna (41%), najmniej natomiast gaz ciekły (4%).

Wykres 20 Procentowy udział emisji CO₂ z nośników energii w budynkach mieszkalnych w Gminie Manowo

Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 – 2020

W sumie emisję CO₂ z wykorzystania paliw i energii elektrycznej w 2014 roku w budynkach mieszkalnych oszacowano na około 11 110,0 Mg CO₂

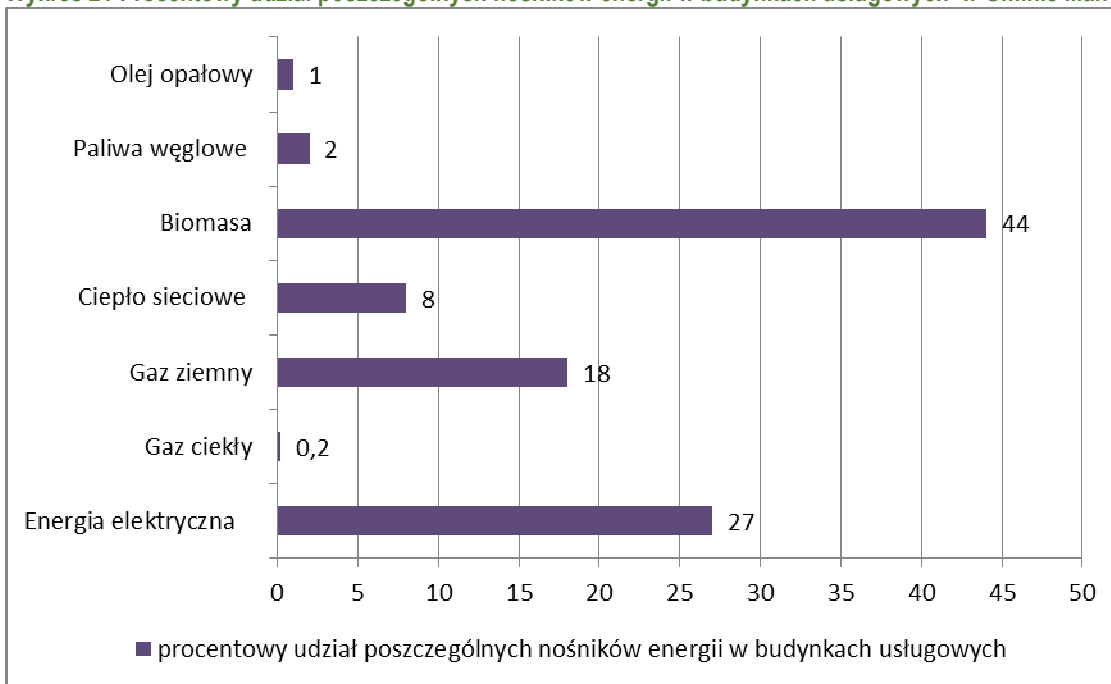
BUDYNKI USŁUGOWE

Kolejną analizowaną zmienną jest zużycie energii wykorzystując poszczególne nośniki energii w budynkach usługowych w Gminie Manowo. Poniżej przedstawiony jest procentowy rozkład analizowanego zużycia.

Poniższy wykres pokazuje, że najczęściej stosowanym nośnikiem jest biomasa (44%), natomiast najrzadziej stosowanym nośnikiem w budynkach usługowych jest gaz ciekły (0,2%). Razem w 2014 roku w budynkach usługowych zostało zużyte około 2 236,6 MWh paliw i energii.

Wykres 21 Procentowy udział poszczególnych nośników energii w budynkach usługowych w Gminie Manowo

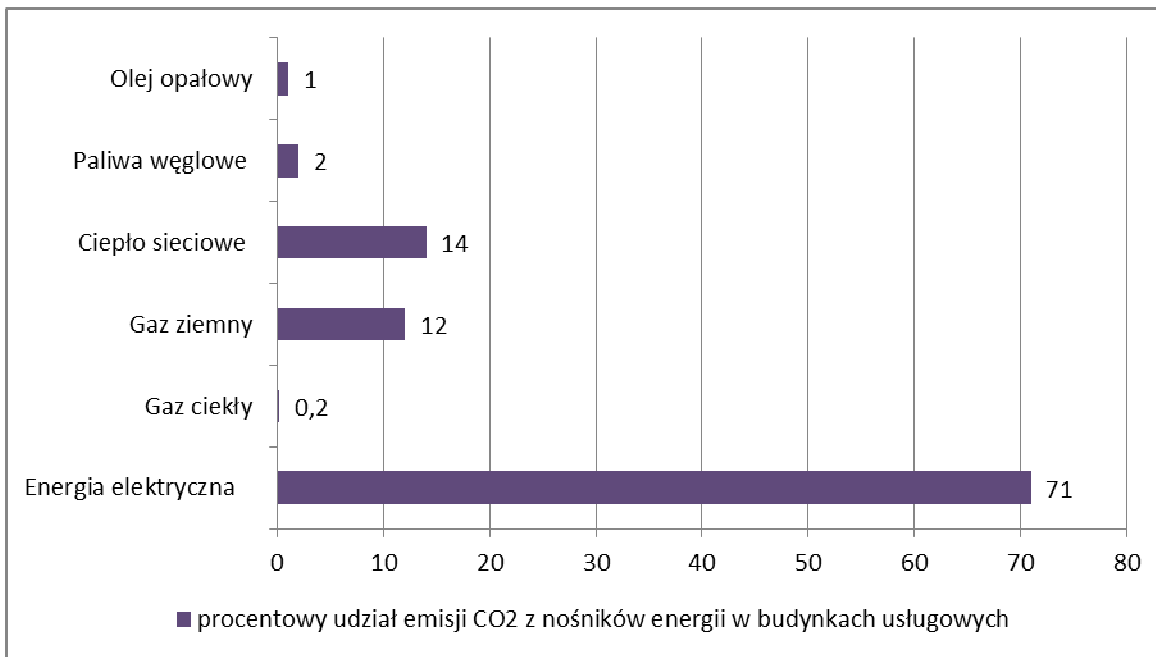
Źródło: Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 - 2020

Jeżeli chodzi o emisję CO₂ przy wykorzystaniu poszczególnych nośników energii to w sumie emisję CO₂ z wykorzystania paliw i energii elektrycznej w 2014 roku w budynkach usługowych oszacowano na około 698,9 Mg CO₂.

Poniższy wykres wskazuje na procentowy rozkład emisji CO₂ pochodzący z różnych źródeł zużycia energii. Najwięcej CO₂ emituje energia elektryczna (71%), najmniej gaz ciekły (0,2%).

Wykres 22 Procentowy udział emisji CO₂ z nośników energii w budynkach usługowych w Gminie Manowo

Źródło:

Plan gospodarki niskoemisyjnej w Gminie Manowo na lata 2015 - 2020

Analiza uwarunkowań środowiskowych wskazuje przede wszystkim na wzrastającą liczbę odpadów zmieszanych oraz na wysoki odsetek emisji CO₂ pochodzący z używania energii elektrycznej.

Nie jest to jedynie specyficzna sytuacja dla Gminy Manowo, w związku z tym nie stwierdzono różnicowania w zakresie negatywnych czynników środowiskowych na obszarze gminy.

Uwarunkowania przestrzenno- funkcjonalne

Uwarunkowania przestrzenno – funkcjonalne będą analizowane pod kątem dostępności do sieci kanalizacyjnej, dostępności do sieci wodociągowej, dostępności do sieci gazowej a także dostępności do obiektów kulturalnych i sportowych. Trzy pierwsze świadczą o zaspokajaniu podstawowych potrzeb mieszkańca gminy, natomiast dostępność do ośrodków kultury i ośrodków sportowych może przyczyniać się do aktywizacji społecznej mieszkańców i kształtować postawy prolokalne. Analizując dostępność obiektów kulturalnych oraz sportowych, dokonano inwentaryzacji obiektów na analizowanych podobszarach oraz zliczono formy działalności jednostek. W przypadku dostępności mieszkańców do jednego obiektu, np. świetlicy, wskazano w tabelach wartość 1,a w przypadku wyższej wartości obiektów, liczbę 2 lub 3. Należy podkreślić, iż na obszarach wiejskich poziom dostępności danego obiektu odnosi się do obszaru konkretnego sołectwa i w taki również sposób jest analizowany.

Tabela 9 Uwarunkowania przestrzenno – funkcjonalne dla Gminy Manowo

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Dostępność sieci kanalizacyjnej	Dostępność sieci wodociągowej	Dostępność sieci gazowej	Dostępność obiektów kulturalnych (bibliotek, kin, teatrów, świetlic, domów kultury itp.)	Dostępność obiektów sportowych (stadionów, hal sportowych, basenów, boisk itp.)
1.	Bonin	1211	jest	jest	jest	biblioteka, świetlica	boisko
2.	Cewlino	375	brak	jest	jest	świetlica	boisko
3.	Grzybnica	293	brak	jest	brak	świetlica	boisko
4.	Kretomino	987	jest	jest	jest	świetlica	boisko
5.	Manowo	990	jest	jest	jest	biblioteka, świetlica	stadion, boisko
6.	Rosnowo	1864	jest	jest	brak	biblioteka, świetlica	boisko
7.	Wyszebórz	390	brak	jest	brak	świetlica	boisko
8.	Wyszewo	566	brak	jest	brak	biblioteka, świetlica, ośrodek kultury	boisko

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gminy Manowo

Tabela 10 Uwarunkowania przestrzenno – funkcjonalne dla Gminy Manowo – małe IMD

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Dostępność sieci kanalizacyjnej	Dostępność sieci wodociągowej	Dostępność sieci gazowej	Dostępność obiektów kulturalnych (bibliotek, kin, teatrów, świetlic, domów kultury itp.)	Dostępność obiektów sportowych (stadionów, hal sportowych, basenów, boisk itp.)	małe IMD
1.	Bonin	1211	1	1	1	2	1	7
2.	Cewlino	375	0	1	1	1	1	14
3.	Grzybnica	293	0	1	0	1	1	19
4.	Kretomino	987	1	1	1	1	1	10
5.	Manowo	990	1	1	1	2	2	5
6.	Rosnowo	1864	1	1	0	2	1	10
7.	Wyszebórz	390	0	1	0	1	1	19
8.	Wyszewo	566	0	1	0	3	1	14
		6676	średnia 0,5	średnia 1	średnia 0,5	średnia 1,62	średnia 1,12	

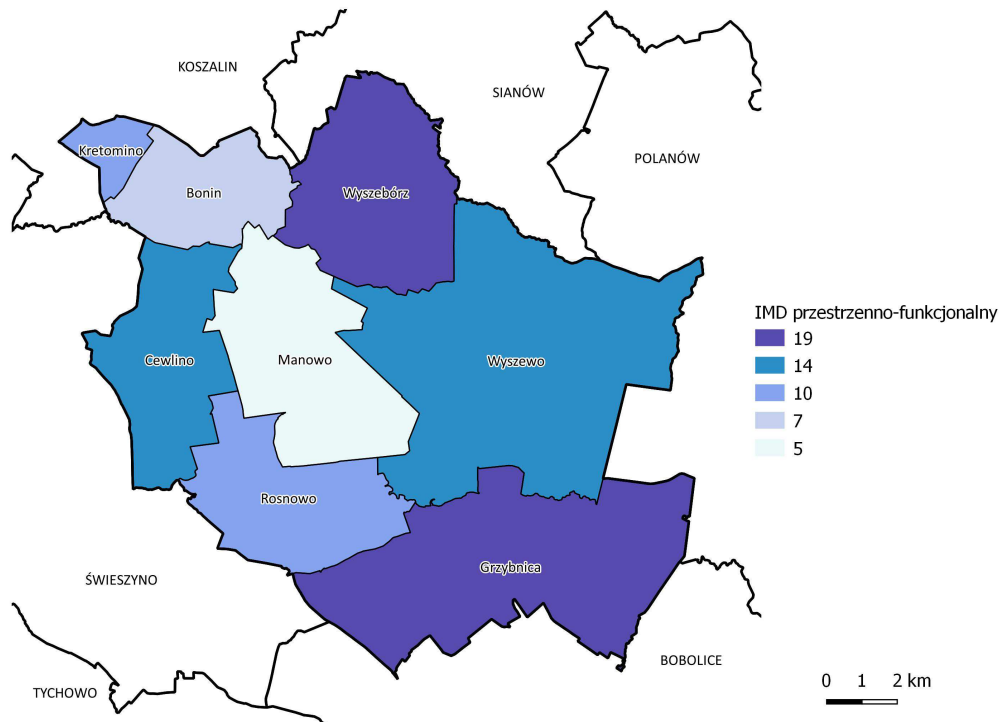
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gminy Manowo

Na obszarze gminy ważne jest, aby zadbać o właściwe uwarunkowania przestrzenno- funkcjonalne, aby można było w odpowiedni sposób wykorzystać potencjał gminy. Należy pamiętać, aby w sposób

funkcjonalny wykorzystać krajobraz i środowisko, na którym można zorganizować przestrzeń użytku turystycznego, ale również publicznego – poprawa stanu parków, skwery, co przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców, ale również przyciągnie turystów i potencjalnych inwestorów.

Mapa 4 Uwarunkowania przestrzenno- funkcjonalne na obszarze gminy

Źródło: Opracowanie własne

W ramach uwarunkowań przestrzenno – funkcjonalnych należy przede wszystkim zadbać o przystosowanie pomieszczeń na organizację spotkań, imprez i warsztatów kulturalnych, działań zachęcających społeczność do zachowań prospołecznych i przedsiębiorczych w celu zaktywizowania mieszkańców gminy, szczególnie na obszarach zdegradowanych wśród mieszkańców wykluczonych społecznie bądź też zagrożonych wykluczeniem społecznym (osoby starsze, bezrobotne, osoby z niepełnosprawnościami). Działania te mają na celu również kształtowanie tożsamości lokalnej mieszkańców, a także włączenie do życia społecznego osoby społecznie wykluczone.

Ponadto istotne jest również stworzenie funkcjonalnej przestrzeni dla aktywizacji zawodowej mieszkańców wykluczonych społecznie. Należy w procesie rewitalizacji wykreować miejsce, które będzie odpowiednie do prowadzenia warsztatów dla osób długotrwale bezrobotnych, wyposażenie tego miejsca we właściwe temu celowi stanowiska konsultacyjne i warsztatowe. Ponadto przystosowanie przestrzeni funkcjonalnie dla celów aktywizacji zawodowej przyczyni się do wzmocnienia więzi społecznej osób bezrobotnych oraz pozwoli im zobaczyć, że nie są odizolowani w swoim problemie, pracując we wspólnej przestrzeni z innymi bezrobotnymi osobami.

Uwarunkowania techniczne

Mając na względzie uwarunkowania techniczne, które w bezpośredni sposób wpływają na jakość życia mieszkańców przeprowadzono analizę poszczególnych czynników przekładających się na możliwość uznania danego obszaru za wymagający podjęcia działań rewitalizacyjnych. Jako zmienną do analizy uwarunkowań technicznych przyjęto rodzaj nawierzchni i jej jakość na obszarze gminy, a także liczba zabytków w złym stanie technicznym, które zostały określone w ramach prowadzonych analiz jakościowych, a do infrastruktury spełniającej podane kryteria zakwalifikowano obiekty, w których występuje zniszczona elewacja zewnętrzna, zdegradowana stolarka, wewnętrzna infrastruktura wymagająca działań remontowych.

Tabela 11 Uwarunkowania techniczne dla Gminy Manowo

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Rodzaj nawierzchni / stan drogi - utwardzona/ nieutwardzona	Długość drogi	Liczba zabytków w gminnym rejestrze zabytków	Liczba zabytków w złym stanie technicznym
1.	Bonin	1211	bitumiczna/utwardzona	9,42	3	2
2.	Cewlino	375	bitumiczna/utwardzona	20,824	0	0
3.	Grzybnica	293	bitumiczna/nieutwardzona/utwardzona	12,306	3	2
4.	Kretomino	987	bitumiczna/utwardzona	14,099	1	0
5.	Manowo	990	bitumiczna/nieutwardzone/utwardzone	24,267	2	2
6.	Rosnowo	1864	bitumiczna/utwardzona	16,242	0	0
7.	Wyszebórz	390	bitumiczna/nieutwardzona	11,741	4	3
8.	Wyszewo	566	bitumiczna/utwardzona	29,626	1	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Manowo

Analiza stanu dróg pozwala na wskazanie obszarów, które posiadają wyższy potencjał rozwojowy ze względu na lepszą jakość dróg i zapewnienie mieszkańcom wyższego stopnia dostępności komunikacyjnej oraz obszarów, na których istnieje utrudniona możliwość przemieszczania się ze względu na stan drogi, co wpływa na trudniejszą możliwość jego rozwoju i eliminacji stopnia natężenia problemów społecznych. Analiza zabytków to analiza obiektów, które nie są w odpowiednim stopniu modernizowane wpływają na pogorszenie funkcji użytkowych i obniżenie ich parametrów technicznych. Ma to również bezpośredni wpływ na estetykę obszaru oraz możliwość wystąpienia zachowań niepożądanych, które koncentrują się na obszarach sprzyjających picciu alkoholu, czyli zaniedbanych i pozostających na uboczu.

W ramach uwarunkowań technicznych określono stan dróg, ale również wskaźnik degradacji obiektów zabytkowych, który obejmuje udział liczby zabytków w złym stanie w odniesieniu do ogólnej liczby zabytków. Wartości wykraczające poza średnią zostały ujęte w ramach struktury zabytków oraz wskazano

obszary, na których koncentracja wykracza poza wartości średnie. Na niniejszych obszarach należałoby podjąć szczególne działania, prowadzące do odnowy infrastruktury.

Tabela 12 Uwarunkowania techniczne dla Gminy Manowo – małe IMD

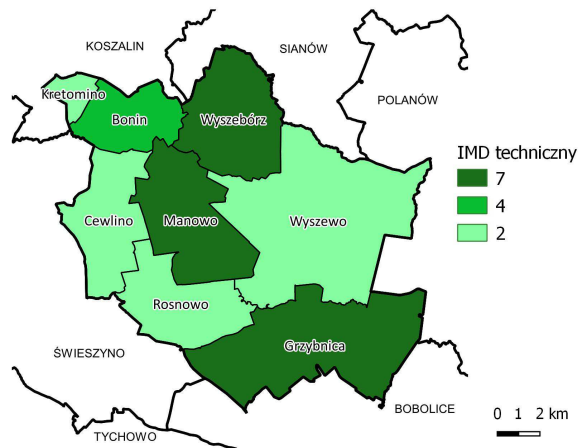
Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Rodzaj nawierzchni / stan drogi - utwardzona/ nieutwardzona - poniżej średniej stan zły	długość drogi	Wskaźnik degradacji obiektów zabytkowych: liczba zabytków w złym stanie / liczbę zabytków	Struktura zabytków - powyżej średniej stan zły	małe IMD
1.	Bonin	1211	2	9,42	0,67		4
2.	Cewlino	375	2	20,824	0		2
3.	Grzybnica	293	1,5	12,306	0,67		7
4.	Kretomino	987	2	14,099	0		2
5.	Manowo	990	1,5	24,267	1		7
6.	Rosnowo	1864	2	16,242	0		2
7.	Wyszebórz	390	1	11,741	0,75		7
8.	Wyszewo	566	2	29,626	0		2
			średnia 1,75			średnia 0,39	

Legenda

bitumiczna utwardzona	2
bitumiczna utwardzona/nieutwardzona	1,5
bitumiczna nieutwardzona	1

Mapa 5 Uwarunkowania techniczne na obszarze Gminy

Źródło: Opracowanie własne

Analizowany czynnik i jego niski wskaźnik mogą pośrednio przyczynić się do pogorszenia innych uwarunkowań w sferze technicznej. Zły stan dróg oraz brak oświetlenia i chodników może w znaczącym stopniu wpływać na degradację wyżej wymienionych terenów nie tylko pod względem ekonomicznym czy technicznym, ale przede wszystkim pod względem społecznym. Jeżeli istnieje trudność w bezpiecznym poruszaniu się na terenie gminy to istnieje ryzyko niskiej aktywizacji mieszkańców, a tym samym jeszcze bardziej może obniżyć aktywność osób starszych, które mogłyby uczestniczyć w organizowanych dla nich spotkaniach. Jednocześnie może to być powód obniżający motywację do organizacji działań dla najmłodszego pokolenia, które w przyszłości będzie odpływało ze wsi do miejskich aglomeracji.

Można zauważyć, że występuje stosunkowo wysoki odsetek budynków, które potencjalnie mogą się przyczyniać do kształtowania się postaw niepożądanych społecznie. Szczególnie należy zwrócić uwagę na przestrzeń, którą należy stworzyć, aby działania rewitalizacyjne były możliwe do realizacji i zapewniły w przyszłości ciągłość osiągniętych w procesie rewitalizacji. W ramach odpowiednio przygotowanej przestrzeni będzie wówczas możliwe zaktywizowanie kategorii osób wykluczonych: osoby starsze, osoby w wieku przedprodukcyjnym i również osoby, które korzystają z pomocy społecznej. Ważne jest, aby wykreować miejsca, gdzie osoby starsze i młodsze będą w stanie korzystać z usług publicznych oraz różnorodnych form aktywizacji społecznej.

Diagnoza wykazała, że istnieje potrzeba zadbania o techniczne uwarunkowania w ramach procesów rewitalizacyjnych w celu odnowienia obszarów zdegradowanych oraz w celu wsparcia osób wykluczonych społecznie bądź też zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ponadto zdiagnozowano potrzebę zwiększenia aktywności społecznej mieszkańców, którą można uzyskać poprzez przystosowanie budynków, gdzie można stworzyć miejsca do wspólnego spędzania czasu, co może przyczynić się do zwiększenia integracji społecznej, a tym samym do zniwelowania zjawiska wykluczenia społecznego wśród osób wykluczonych społecznie. Ważne również jest wzmocnienie uwarunkowań technicznych o małą architekturę – zadbanie o skwery, parki, bo to one przyczyniają się do wzrostu w świadomości mieszkańców walorów zamieszkiwanych przez miejscowości.

Podsumowanie

Gmina Manowo to obszar, który charakteryzuje się wieloma walorami naturalnymi i bogatym potencjałem kulturowym, które stanowią bazę do wykorzystania w celu społecznej aktywizacji mieszkańców, aktywizacji zawodowej oraz ogólnego ożywienia społecznego i gospodarczego zaniedbanych obszarów gminy.

Przeprowadzona diagnoza wskazuje istnienie potencjału gminy, który może być wykorzystany w ramach działań rewitalizacyjnych z jednej strony, z drugiej strony ukazuje szereg problemów występujących w wymiarach:

- ❖ społecznym,
- ❖ gospodarczym,
- ❖ środowiskowym (nie uwzględniony w ogólnej analizie wskaźnikowej - IMD),
- ❖ przestrzenno – funkcjonalnym,
- ❖ technicznym.

Analiza **uwarunkowań społecznych** definiuje kategorie osób zagrożonych oraz problemy społeczne i potencjalne ich konsekwencje. Do tych kategorii należą przede wszystkim osoby starsze oraz osoby korzystające z pomocy społecznej, osoby bezrobotne a także pojawiające się przestępstwa kryminalne. Gmina charakteryzuje się również stosunkowo niskim wskaźnikiem osób w wieku przedprodukcyjnym.

Potencjałem, który należałoby wykorzystać w działaniach rewitalizacyjnych jest działalność organizacji pozarządowych a także walory naturalne na terenie gminy z których Gmina jest znana. Warto jest wykorzystać w ramach działań rewitalizacyjnych zasoby kulturowe i historyczne gminy.

Według dokumentu Specjalna Strefa Włączenia dla województwa zachodniopomorskiego Gmina Manowo w deficytach charakteryzuje się przede wszystkim tym, że są to dawne tereny popegeerowskie. Stąd też być może przekazywana z pokolenia na pokolenie postawa zewnątrz sterowna, która uniemożliwia osobom wykluczonym społecznie na ponowną aktywizację społeczną i wykorzystywanie szans, które są im dawane.

Uwarunkowania gospodarcze dotyczą przede wszystkim wskaźnika osób prowadzących działalność gospodarczą na terenie Gminy. Wskaźnik prowadzonej działalności ukazuje generalnie niską aktywność gospodarczą mieszkańców gminy. Należy w związku z tym podjąć działania mające na celu aktywizację postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców. Należy wykorzystać również potencjał jakim dysponuje

gmina i kierować działania na promocję lokalnych produkcji i usług poprzez m.in. szkolenia. Ponadto wspieranie osób bezrobotnych w przyszłości może się przełożyć na wzrost wskaźnika przedsiębiorczości lub na zmniejszenie się liczby osób bezrobotnych, które w ramach działań rewitalizacyjnych będą brały udział w zadaniach ich aktywizujących. Równie ważne jest monitorowanie sytuacji prowadzenia działalności gospodarczej oraz typu działalności. Należy również wspierać istniejącą już działalność agroturystyczną poprzez aktywizację zawodową mieszkańców.

Analiza **uwarunkowań środowiskowych** wskazuje przede wszystkim na stosunkowo wysoki wskaźnik zmieszanych odpadów komunalnych, który wg danych GUS wzrósł w ciągu kilku lat znacznie na terenie gminy. Taki stan rzeczy może wpływać na kształtowanie się postaw proekologicznych. Należy wykorzystując potencjał jakim jest położenie gminy i jej walory wykorzystać do prowadzenia działań na rzecz kształtowania postaw proekologicznych – zaczynając o edukacji na temat potencjału środowisko-przyrodniczego a kończąc na ukazaniu powiązania codziennych zachowań proekologicznych mieszkańców gminy z jej uwarunkowaniami środowiskowymi. Stwierdzono również, że dwutlenek jest węgla głównie emitowany przez nośnik energii jakim jest energia elektryczna.

Uwarunkowania przestrzenno - funkcjonalne determinują funkcjonalność, bezpieczeństwo i jakość zamieszkiwania na terenie gminy. Należy podjąć działania na rzecz poprawy przestrzeni i funkcji terenu gminy w celu prowadzenia właściwej integracji społecznej wykorzystując potencjał jakim są organizacje pozarządowe, które mogłyby wspierać działania gminy w aktywizacji osób wykluczonych. Przyczyni się do zniwelowania problemów związanych z bezrobociem, może zaktywizować osoby starsze a jednocześnie przyczyni się do zwiększenia się atrakcyjności obiektów w oczach mieszkańców gminy a także sąsiadów gminy.

W ramach **uwarunkowań technicznych** ukazano przede wszystkim stan dróg na terenie gminy. Zły stan dróg przyczynia się między innymi do utrudnionego przemieszczania się z miejscowościami ościennymi, a tym samym osobom poszukującym pracy utrudnia do niej dostęp w ramach granic gminy. Trudności związane z niewykorzystaniem potencjału gospodarczego gminy w związku ze złym stanem dróg nie wpływają korzystnie na jej wizerunek w oczach potencjalnego inwestora, nie dorównuje to też światowym standardom, które określają szybki i dobry transport jako jeden z głównych wskaźników dobrego rozwoju gospodarczego. Ponadto może to wpływać na odpływ młodych mieszkańców do większych ośrodków, ze względu na styl życia opierający się na łatwym i szybkim dostępie do potrzebnych im usług i dóbr.

Analiza wszystkich powyższych uwarunkowań (oprócz uwarunkowań środowiskowych) pozwoliła na wyodrębnienie obszarów wymagających działań rewitalizacyjnych na obszarze Gminy Manowo.

Manowo to gmina, gdzie występuje obciążenie problemowymi miejscowościami popegeerowskimi. Problemy związane z funkcjonowaniem na obszarze popegeerowskim, to przede wszystkim dziedziczenie biedy, a tym samym duża liczba osób korzystająca z zasiłków, ukryte bezrobocie. Na terenach popegeerowskich kształtuje się często kultura biedy, specyficzne schematy zachowań, które przekazywane z pokolenia na pokolenie sprawiają trudność w wykorzystaniu potencjału Gminy. Tereny popegeerowskie powinny być szczególnie uwzględnione w procesie rewitalizacji, gdyż zakłada ona aktywność społeczną

w celu zmniejszenia się problemów w innych strefach . „Wiele, nie tylko rodzin, ale i całych społeczności wiejskich okazało się bezradnych, nie będąc w stanie przystosować się nowej rzeczywistości. Panujący ogólnie zastój, a nawet regres wsi popegeerowskich w efekcie doprowadził do alienacji i wykluczenia zamieszkujących je lokalnych społeczności. Wykluczenie to, oprócz wymiaru społecznego, przejawia się w aspekcie ekonomicznym (bariera finansowa w dostępie do dóbr i usług), a także przestrzennym (fizyczne oddalenie od dużych ośrodków miejskich oraz brak, bądź bardzo ograniczona komunikacja środkami transportu publicznego)¹².”

Podsumowanie procesu delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Podsumowując proces delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji podstawą wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji stanowiła analiza, w której wykorzystane zostały obiektywne i weryfikowalne mierniki i metody badawcze dostosowane do lokalnych uwarunkowań. Obszary zdegradowane zostały wyznaczone ze względu na dane ilościowe, ale również ze względu na dane jakościowe, które zostały uzyskane podczas prowadzonych warsztatów rewitalizacyjnych. Dane te stanowią ważną wartość w analizie i w przygotowaniu programu. Analiza wszystkich powyższych uwarunkowań pozwoliła na wyodrębnienie obszarów wymagających działań rewitalizacyjnych. Analiza obejmowała ocenę wartości wskaźników na podstawie danych zebranych z instytucji i udostępnionych przez podmioty publiczne w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej. Szczegółowa analiza prowadzona była w odniesieniu do jednostek analitycznych, do których zakwalifikowane zostały sołectwa.

W celu oceny natężenia występowania negatywnych zjawisk w sferze społecznej dokonano oceny następujących wskaźników z tego zakresu:

- Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej
- Liczba wszczętych procedur Niebieskiej Karty
- Liczba interwencji policji
- Wiek przedprodukcyjny
- Wiek poprodukcyjny
- Liczba osób bezrobotnych

Analiza danych statystycznych pozwoliła na określenie wskaźnika pozwalającego ocenić natężenie negatywnych zjawisk w **sferze gospodarczej**:

- Współczynnik przedsiębiorczości (Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w odniesieniu do liczby ludności danego obszaru)

W celu oceny natężenia występowania negatywnych zjawisk w **sferze środowiskowej** dokonano oceny jakościowej występowania problemów na obszarze gminy, jednakże w trakcie analizy tej sfery nie zaobserwowano uwarunkowań wpływających negatywnie na sferę środowiskową.

¹² tamże, s.20

W celu oceny natężenia występowania negatywnych zjawisk w sferze przestrzenno-funkcjonalnej dokonano oceny wskaźników:

- Dostępność sieci wodociągowej
- Dostępność sieci kanalizacyjnej
- Dostępność sieci gazowej
- Dostępność obiektów kultury
- Dostępność obiektów sportowych (stadionów, hal sportowych, basenów, boisk itp.)

W celu oceny natężenia występowania negatywnych zjawisk w **sferze technicznej** dokonano oceny wskaźnika:

- Postępująca dewastacja obiektów - obiekty zabytkowe w ewidencji lub rejestrze
- Rodzaj nawierzchni / stan drogi - utwardzona/ nieutwardzona.

Tabela 13 Podsumowanie uwarunkowań – IMD dla Gminy Manowo

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Wskaźniki				IMD łącznie
			IMD społeczne	Uwarunkowania gospodarcze	IMD Uwarunkowania przestrzenno-funkcjonalne	IMD Uwarunkowania techniczne	
1.	Bonin	1211	17	3	7	4	31
2.	Cewlino	375	13	3	14	2	32
3.	Grzybница	293	39	3	19	7	68
4.	Kretomino	987	13	1	10	2	26
5.	Manowo	990	16	1	5	7	29
6.	Rosnowo	1864	13	3	10	2	28
7.	Wyszebórz	390	21	3	19	7	50
8.	Wyszewo	566	20	1	14	2	37

Źródło: Opracowanie własne

Metodologia liczenia Index of Multiple Deprivation: 3 punkty (kolor czerwony), a za każdy kolejny obszar oznaczony na czerwono dodatkowy jeden punkt, czyli odpowiednio: 1 obszar (3 punkty), 2 obszary (3 punkty + 4), 3 obszary (3 punkty + 4 + 5). Obszary oznaczone na inne kolory odpowiednio: 1 punkt (kolor zielony) lub suma z poszczególnej kolumny w uwarunkowaniu. Do każdego sołectwa doliczano dodatkowo wartość IMD (lub małe IMD) w celu otrzymania IMD ogólnego. Analiza gminnych danych i opracowane wskaźniki pokazują zagrożone obszary, które należy uwzględnić w procesie rewitalizacji. Poniższa tabela przedstawia sołectwa ze wskaźnikiem IMD (33 i powyżej). Niniejszy wskaźnik został przyjęty ekspercko, na podstawie średniej wartości społecznego IMD osiągniętej na wszystkich obszarach, ze względu na konieczność wskazania obszarów wymagających

podjęcia działań rewitalizacyjnych. Przyjęta wartość została wyznaczona na podstawie przekroczenia wartości średniej lub równej wartości średniej (19 punktów) i wynika z wysokiej koncentracji problemów społecznych na wskazanych obszarach. Należy podkreślić, iż ważną determinantą w zakwalifikowaniu obszaru jako wymagającego rewitalizacji, było uwzględnienie wysokiego poziomu deficytów społecznych, który był niezbędny, aby teren został zaliczony do obszarów rewitalizacji.

Obszar zdegradowany wyznaczony został w odniesieniu do trzech sołectw: Grzybnica, Wyszebórz, Wyszewo i obejmuje obszary zabudowane infrastrukturą mieszkaniową oraz działki, na których możliwe byłoby prowadzenie działań rewitalizacyjnych, ukierunkowanych na marginalizowanie deficytów obszarów, tak aby zapewnione było efektywne realizowanie procesów rewitalizacyjnych. Następnie w ramach prac został doprecyzowany obszar rewitalizacji, który objął obszary zamieszkałe, w miejscowościach, w których istnieje potencjał pod względem możliwości realizacji procesów rewitalizacyjnych, czyli odnowy infrastruktury służącej celom społecznym.

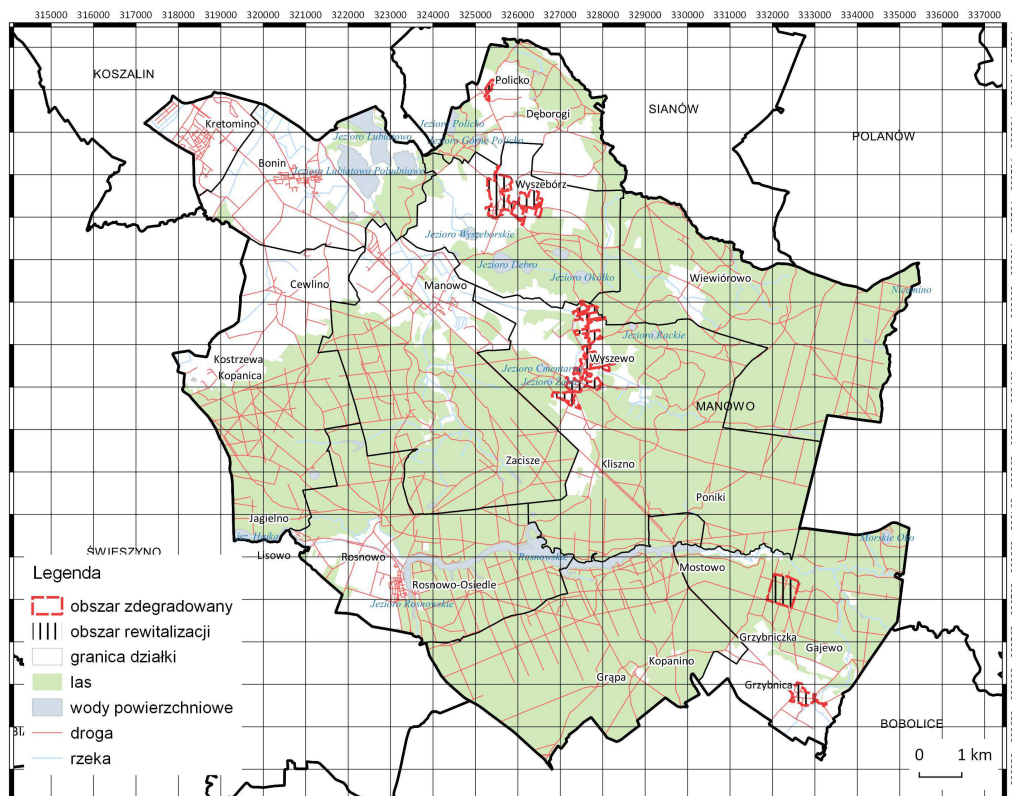
Obszar rewitalizacji zamieszkiwany jest przez 1249 mieszkańców, co w odniesieniu do całkowitej liczby mieszkańców wynoszącej 6676 osób, stanowi 18,7% mieszkańców i obejmuje powierzchnię 162,8 ha, co stanowi 0,9 % w stosunku do całkowitej powierzchni gminy wynoszącej 18 818 ha.

Tabela 14 Wykaz jednostek gdzie zdiagnozowano stan kryzysowy ze względu na wskazania IMD ogólnego

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności	Powierzchnia obszaru	Społeczne IMD	Ogólne IMD
1.	Grzybnica	293	20,6	39	68
2.	Wyszebórz	390	70,4	21	50
3.	Wyszewo	566	71,8	20	37
SUMA		1249	162,8	-	-

Mapa 6 Mapa poglądowa obszaru rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne

Pogłębiona diagnoza obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Gmina Manowo jest obszarem zaliczanym do występowania deficytów w ramach koncentracji problemów popegeerowskich ze względu na to, iż w miejscowości Grzybnica funkcjonowało Gospodarstwo Hodowl i Zarodkowej, które zaliczało się do Państwowego Gospodarstwa Rolnego Kłanino. Do niniejszego gospodarstwa należy również zabudowania zlokalizowane w Wyszęborzu, czyli również Gospodarstwo Hodowl i Zarodkowej oraz owczarnia Dęborogi i Policko. Ponadto na obszarze gminy istniała również gorzelnia w Wyszewie oraz Zakład Doświadczalny w Boninie. Obecnie istniejące zabudowania w znacznym stopniu zostały zdegradowane i nie są wykorzystywane. Jedynie zabudowa mieszkaniowa jest nadal wykorzystywana przez mieszkańców. Infrastruktura zlokalizowana na obszarach miejscowości podlega ciągłej degradacji i wpływa na negatywne uwarunkowania występujące na obszarze. Niniejsze uwarunkowania potwierdzone zostały w dokumencie „Specjalna Strefa Włączenia na obszarze województwa zachodniopomorskiego oraz planowane kierunki działań interwencyjnych”¹³ (tamże, s. 25). Województwo zachodniopomorskie to również tereny popegeerowskie, na których występuje wiele problemów m.in. natury społecznej.

„Wiele, nie tylko rodzin, ale i całych społeczności wiejskich okazało się bezradnych, nie będąc w stanie przystosować się nowej rzeczywistości. Panujący ogólnie zastój, a nawet regres wsi popegeerowskich w efekcie doprowadził do alienacji i wykluczenia zamieszkujących je lokalnych społeczności.

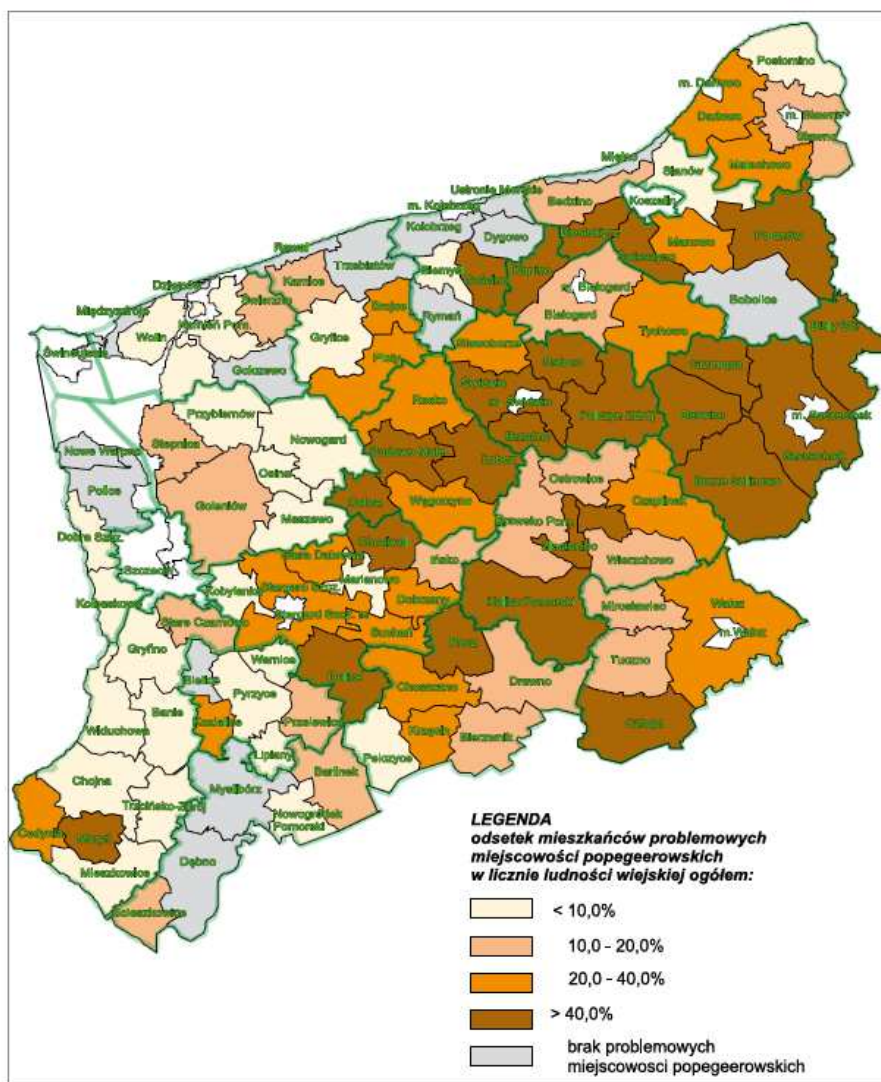
¹³ Specjalna Strefa Włączenia na obszarze województwa zachodniopomorskiego oraz planowane kierunki działań interwencyjnych 2017

Wykluczenie to, oprócz wymiaru społecznego, przejawia się w aspekcie ekonomicznym (bariera finansowa w dostępie do dóbr i usług), a także przestrzennym (fizyczne oddalenie od dużych ośrodków miejskich oraz brak, bądź bardzo ograniczona komunikacja środkami transportu publicznego).”¹⁴

Na podstawie analiz przeprowadzonych przez Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, wskazano, iż odsetek mieszkańców problemowych miejscowości popegeerowskich w liczbie ludności wiejskiej ogółem w Gminie Manowo wynosi od 20% do 40%. Można założyć, iż aktywność życiowa niniejszych osób koncentruje się na obszarze miejscowości zaliczonych do byłych siedzib PGR-ów, ale również w miejscowościach położonych w bezpośredniej bliskości¹⁵.

Mapa 7 Odsetek mieszkańców problemowych miejscowości popegeerowskich w liczbie ludności wiejskiej ogółem

Źródło: Dziechciarz D., Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej nr 2(8)/13, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2013

Podsumowując problemy związane z funkcjonowaniem na obszarze popegeerowskim należy podkreślić przede wszystkim dziedziczenie biedy, a tym samym dużą liczbę osób korzystających z zasiłków, a także

¹⁴ tamże, s.20

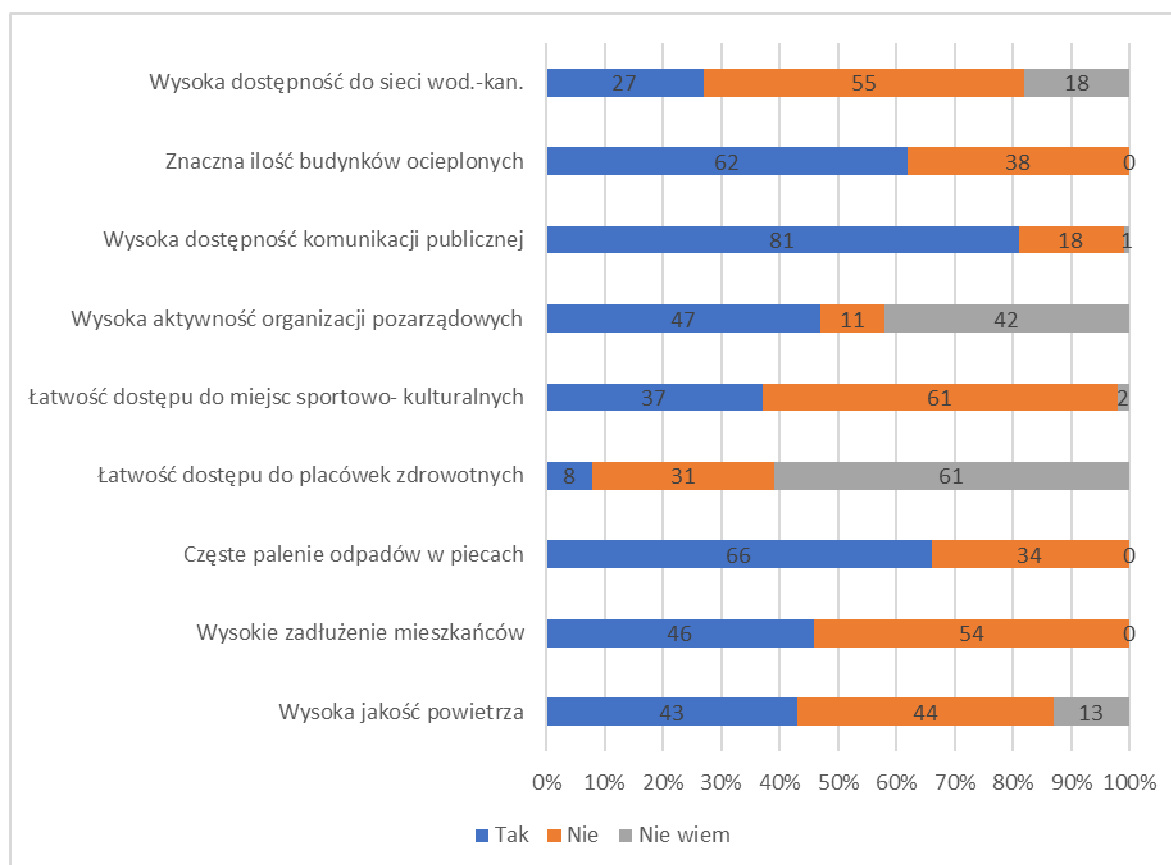
¹⁵ Dziechciarz D., Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej nr 2(8)/13, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2013

ukryte bezrobocie. Na terenach popegeerowskich kształtuje się często kultura biedy, specyficzne schematy zachowań, które przekazywane z pokolenia na pokolenie sprawiają trudność w wykorzystaniu potencjału Gminy. Tereny popegeerowskie powinny być szczególnie uwzględnione w procesie rewitalizacji, gdyż zakłada ona możliwość aktywizacji społecznej jako podstawę zmniejszenia się problemów w innych strefach.

Analizując uwarunkowania obszaru zdegradowanego oraz rewitalizacji, przeprowadzono badania ankietowe wśród mieszkańców niniejszych obszarów, aby możliwe było określenie deficytów oraz potrzeb istniejących na podobszarach o najwyższym stopniu koncentracji uwarunkowań utrudniających rozwój terytorialny gminy oraz aktywizację mieszkańców obszarów popegeerowskich. Należy podkreślić, iż badane osoby wskazywały na utrudniony dostęp do obiektów sportowo- kulturalnych oraz wysokie zadłużenie mieszkańców. Ważnym problemem jest również deficyt możliwości korzystania z sieci wodociągowo- kanalizacyjnej. Według mieszkańców, w tych obszarach powinny koncentrować się działania mające na celu przeciwdziałanie występującym deficytom.

Wykres 23 Występowanie poszczególnych uwarunkowań na obszarze rewitalizacji

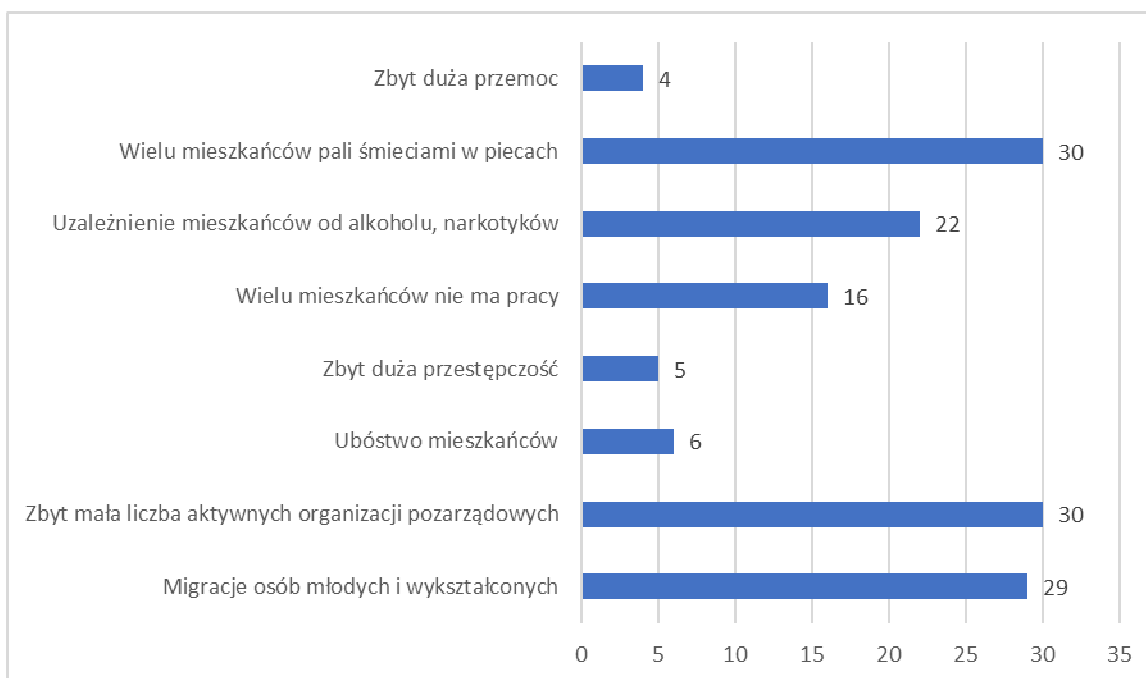
Źródło: Opracowanie własne (N = 200)

Osoby badane odnosiły się również do uwarunkowań społecznych na podobszarze rewitalizacji, wskazując występujące deficyty w tym zakresie, do których należy znaczny stopień migracji osób młodych i wykształconych, przyczyniający się do obniżenia potencjału obszaru w przyszłości. Ponadto występuje zbyt mała liczba organizacji pozarządowych oraz znaczne uzależnienie mieszkańców od

alkoholu i narkotyków. Ważnym problemem, wskazywanym przez badanych jest częste palenie śmieciami w piecach, spowodowane brakiem odpowiednich środków finansowych na zakup odpowiedniej jakości opału.

Wykres 24 Występowanie negatywnych uwarunkowań społecznych na podobszarze rewitalizacji

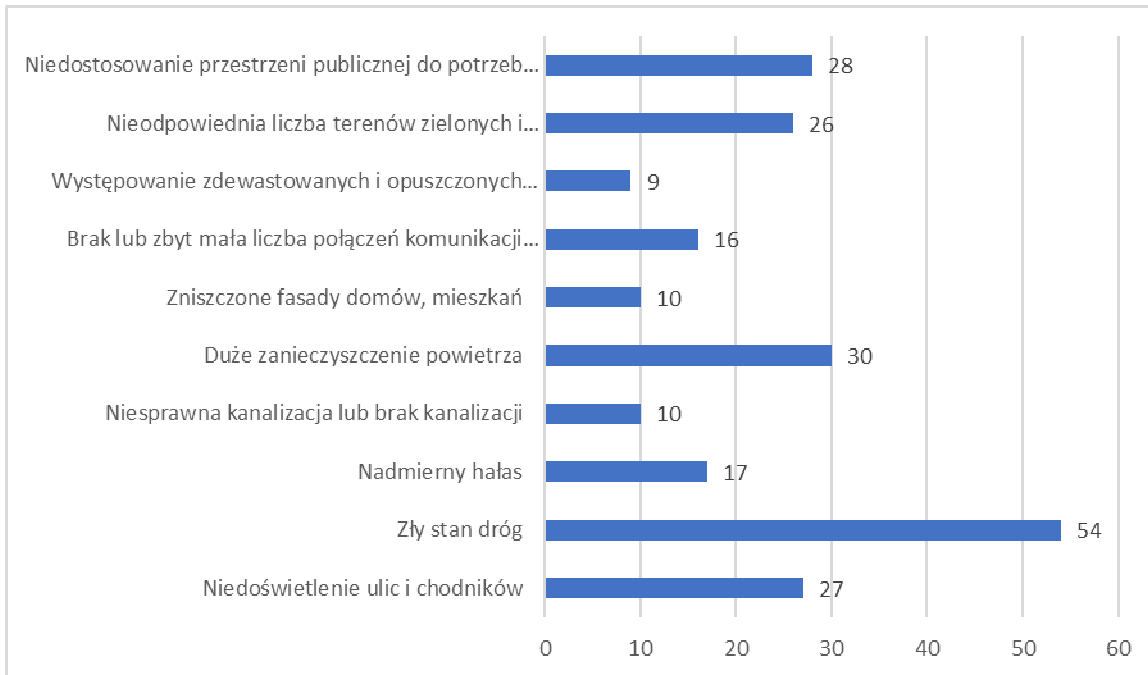
Źródło: Opracowanie własne (N = 200)

Analizując negatywne uwarunkowania infrastrukturalne, zauważalny jest problem związany ze złym stanem dróg, niewystarczającym stopniem oświetlenia ulic oraz zanieczyszczeniem powietrza, które jest również rezultatem spalania odpadów w piecach. Kluczowe w tym względzie jest również nieodpowiednie zagospodarowanie przestrzeni publicznej, co nie pozwala na efektywny sposób wykorzystania potencjału istniejącego na obszarze gminy.

Podsumowując uwarunkowania ograniczające rozwój obszaru, należy wskazać na brak zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie niezbędnej infrastruktury zwiększającej komfort życia, takiej jak kanalizacja oraz oświetlenie. Jednakże kluczowe w tym względzie stają się negatywne uwarunkowania społeczne, wpływające na obniżenie aktywności mieszkańców, do których należy zaliczyć niewielki potencjał w zakresie aktywizacji społecznej. W związku z tym można założyć, iż bardzo ważne w realizowanym procesie rewitalizacji będzie odpowiednia moderowanie aktywności mieszkańców oraz możliwość zapewnienia osobom dostępu do form angażujących ich na rzecz społeczności lokalnej.

Wykres 25 Występowanie negatywnych uwarunkowań infrastrukturalnych na podobszarze rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne (N = 200)

Tabela 15 Struktura budynków na obszarze rewitalizacji

	GRZYBNICA	WYSZEBÓRZ	WYSZEWO
Liczba budynków w miejscowości	21	51	124
Liczba budynków w dobrym stanie technicznym	20	33	119
Liczba budynków wymagających remontu	1	17	5
Liczba budynków opuszczonych	0	1	1
Liczba budynków ogrzewanych paliwem stałym	20	47	124

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy

W kontekście prowadzonych działań rewitalizacyjnych, kluczowe jest również zwrócenie uwagi na stopień ogrzewania budynków paliwem stałym, który na obszarze rewitalizacji wynosi prawie 100%, co jest istotne w ramach prowadzonych działań ogólnopolskich, które są związane z walką ze smogiem. Biorąc pod uwagę liczbę budynków mieszkalnych wymagających remontu, dostrzegalna jest wysoka koncentracja takich obiektów w miejscowości Wyszebórz, co również może być związane ze znacznym stopniem deficytów w zakresie dostępu mieszkańców do środków finansowych umożliwiających remont budynku. Podsumowując podkreślenia wymaga fakt wysokiego stopnia koncentracji deficytów infrastrukturalnych, które powiązane są z negatywnymi uwarunkowaniami społecznymi, wymagającymi podjęcia działań rewitalizacyjnych.

Podobszar rewitalizacji I. Grzybnica

W Grzybnicy zamieszkuje 293 mieszkańców i jest położona na wschód od Manowa. Najważniejszym wyróżnikiem Grzybnicy jest rezerwat archeologiczny Kamienne Kręgi, który znajduje się w Puszczy Koszalińskiej. „Rezerwat obejmuje uroczysko leśne o powierzchni około 3 ha. Na polanach którego znajdują się kręgi kamienne - ogrodzone stojącymi głazami miejsca wieców plemiennych, a w ich sąsiedztwie nagrobne bruki kamienne, będące świadectwem pamięci o pochowanych tam przodkach. Kult zmarłych przodków stwarzał atmosferę miru wiecowego i skłaniał do pokojowego rozstrzygnięcia sporów i ogłaszania wyroków. Zwoływano tu wiece i grzebano zmarłych w ciągu około 150 lat, a więc w ciągu życia prawie pięciu pokoleń, w czasie od schyłku I do końca II wieku, czyli w latach od około 70 do 200 roku naszej ery. Kręgi kamienne w Lesie Grzybnickim zostały odkryte w kwietniu 1974 roku. Dawna ludowa nazwa "cmentarz żydowski" śródleśnego miejsca, w okolicy którego nigdy nie było gminy żydowskiej nasuwała podejrzenie, że nie chodzi tu o żydowski "kirkut", lecz o zabytki znacznie wcześniejsze, sięgające pradziejów Pomorza. Natychmiast po odkryciu, kręgi kamienne i cmentarzysko zostały otoczone ochroną należną dobrom kultury oraz objęte archeologicznymi badaniami wykopaliskowymi i pracami konserwatorskimi.

Rezerwat "Kamienne Kręgi" został utworzony w 1979 roku na wniosek Wojewody Koszalińskiego za zgodą Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego przy poparciu Ministerstwa Kultury i Sztuki. Organizacją rezerwatu i badań zajmował się Wojewódzki Konserwator zabytków w Koszalinie. Badania w latach 1974 - 1986 prowadził Ryszard Wołągiewicz z Muzeum Narodowego w Szczecinie. Opiekę merytoryczną nad obiektem sprawuje Muzeum w Koszalinie, zagospodarowaniem rezerwatu zajmuje się Nadleśnictwo w Bobolicach.

Archeolodzy przyznają, że nurtuje ich zagadka, w jaki sposób kamienne konstrukcje, charakterystyczne dla tradycji ludów skandynawskich znalazły się na Pomorzu. Struktura kamienia i jakość jego obróbki każe przypuszczać, że został on przeniesiony z innych terenów. Najbardziej prawdopodobna hipoteza zakłada, iż na pomorskich pustaciach jeszcze przed końcem pierwszego wieku naszej ery pojawili się Goci - lud wywodzący się z mitycznej wyspy Skandza, skąd wyruszyli w poszukiwaniu swojej nowej ojczyzny, prawdopodobnie zmuszeni do emigracji przez wysoki przyrost naturalny, a być może także wabieni mitem potęgi i bogactwa Cesarstwa Rzymskiego. Niewykluczone, że w drodze ze Skandynawii Goci chwilowo zatrzymali się na terenie Pomorza Środkowego. W Lesie Grzybnickim zachowało się pięć kręgów kamiennych. Każdy z nich składa się z piaszczystego koliska otoczonego głazami pionowo wkopanymi w regularnych odstępach jeden od drugiego. Pośrodku prawie każdego koliska wkopane są głazy w kształcie steli. Dwa duże kręgi mają identyczne wymiary - średnicę 37,5 m i są usytuowane obok siebie. Trzy pozostałe kręgi są mniejsze, znajdują się w pewnym oddaleniu od siebie. Dwa z nich mają po 13 m średnicy, natomiast trzeci krąg jest jeszcze mniejszy i ma tylko 8 m średnicy.

W kręgach zostały stwierdzone ślady uczt obrzędowych oraz pozostałości ceremonii rytualnych, związanych z ciałopaleniem i chowaniem prochów zmarłych. Uderza ubóstwo pochówków złożonych w obrębie kręgów, jak również fakt, że na stosunkowo dużej przestrzeni koliska pochówki są pojedyncze, bądź nie przekraczają liczby dwóch. Pochowanych w obrębie kręgów nie tylko nie obdarzono

zwyczajowymi darami, lecz na ogół pozbawiono także ozdób i innych atrybutów ich pozycji społecznej, co poświadczają zwłaszcza prochy pozostawione w stosach. Fakt ten dowodzi, że osoby, które spalono na stosach były odziane nader skromnie i bez ozdób. Ubóstwo tych pochówków wyraźnie kontrastuje z wyposażeniem pochówków spoza obrębu kręgów, na sąsiadującym z nimi cmentarzysku”.¹⁶

Tabela 16 Koncentracja problemów społecznych na podobszarze I. Grzybnica

Zasiłki stałe	Zasiłki okresowe	Zasiłki celowe	Pomoc na dożywianie dzieci	Liczba niebieskich kart	Liczba interwencji Policji	Wiek przedprodukcyjny	Wiek poprodukcyjny	Bezrobocie
2	4	2	12	1	89	64	55	15

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 17 Analiza SWOT podobszaru Grzybnica

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Możliwość podjęcia działań opartych na aktywizacji ze względu na atrybuty kulturowe regionu	Wysoki stopień osób długotrwałe wykluczonych społecznie ze względu na wysoki odsetek osób korzystających ze świadczeń społecznych oraz wysoki odsetek osób w wieku poprodukcyjnym
Tożsamość lokalna oparta na zasobach kulturowych i historycznych obszaru	Niskie poczucie bezpieczeństwa ze względu na wysoki odsetek interwencji Policji oraz wysoki odsetek liczb założonych Niebieskich Kart
Możliwość korzystania przez mieszkańców z nowoczesnej infrastruktury aktywizacji sportowej	Występowanie zaniedbanych i opuszczonych obiektów popegeerowskich
SZANSE	ZAGROŻENIA
Możliwość realizacji działań aktywizacyjnych korzystając z atrybutów przyrodniczych obszaru	Trudności w prowadzeniu działań aktywizacyjnych ze względu na brak organizacji pozarządowych i ich działań na obszarze
Możliwość rozwoju infrastruktury ze względu na występujący potencjał historyczny	Utrudnione prowadzenie działań aktywizacyjnych ze względu na długotrwałe wykluczenie mieszkańców

Podsumowując przyczyny występowania negatywnych uwarunkowań społecznych, należy podkreślić, iż obszar rewitalizacji jest położony na obrzeżach gminy oraz najdalej w gminie oddalony od obszaru Koszalina, jako obszaru o najwyższym, regionalnym potencjale gospodarczym. Na tym obszarze występują zjawiska związane z przemocą domową, które wynikają z długotrwałego wykluczenia mieszkańców, spowodowanego wtórnym bezrobociem spowodowanym upadkiem PGR-ów oraz niemożności znalezienia zatrudnienia i utraceniem kwalifikacji zawodowych oczekiwanych przez pracodawców. Osoby długotrwałe wykluczone korzystają ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej, dlatego niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do ich włączenia społecznego. Na obszarze rewitalizacji istnieje znaczna ilość dzieci korzystających z dożywiania, co może być przykładem implikowania sytuacji ubóstwa na młodsze pokolenia. W Grzybnicy zamieszkuje znaczna ilość osób w

¹⁶ <https://www.manowo.pl/strony/menu/187.dhtml>

wieku przedprodukcyjnym, dlatego niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do aktywizowania osób młodych, tak aby możliwe było przeciwdziałanie nawarstwianiu problemów społecznych.

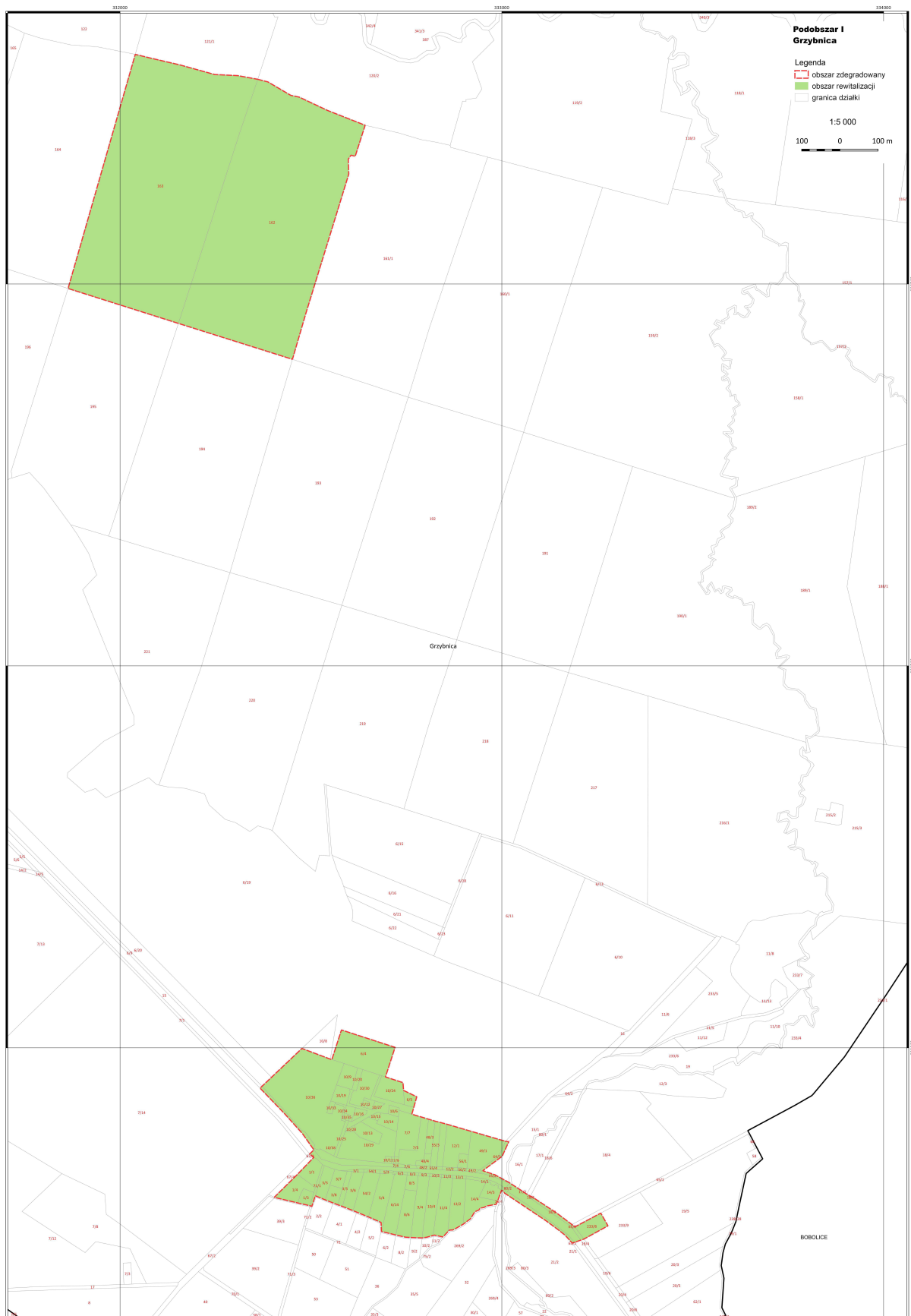
Odnosząc się do przyczyn wykluczenia mieszkańców, należy również wskazać położenie obszaru z dala od centrum gminy oraz Koszalina jako regionalnego ośrodka gospodarczego. W związku z tym niezbędne jest wykorzystanie w ramach procesu aktywizacji lokalnych potencjałów i realizowanie działań na analizowanym obszarze rewitalizacji. Umożliwi to włączenie osób długotrwale wykluczonych, którzy ze względu na utracone kompetencje społeczne i zawodowe, będą mogli zaangażować się oraz zintegrować ze społecznością lokalną, nabywając podstawowych kompetencji.

Potencjały podobszaru rewitalizacji:

- ✓ Rezerwat archeologiczny Kamienne Kręgi stanowiący potencjał obszaru oraz umożliwiający prowadzenie aktywnych działań aktywizacyjnych;
- ✓ Istniejąca świetlica wiejska stanowiąca potencjał realizacji działań aktywizacyjnych mieszkańców, prowadzących do eliminacji stwierdzonych deficytów społecznych;
- ✓ Tożsamość lokalna budowana wokół potencjału kulturowego – wydarzeń aktywizacyjnych związanych z rezerwatem archeologicznym.

Mapa 8 Podobszar rewitalizacji I. Grzybnica

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 8 Podobszar rewitalizacji Grzybница

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 9 Podobszar rewitalizacji Grzybница

Źródło: Opracowanie własne

Podobszar rewitalizacji II. Wyszebórz

W Wyszeborzu zamieszkuje 390 mieszkańców. Miejscowość znajduje się niedaleko takich jezior jak Debrowo, Ósemka, Jezioro Czaple, Jezioro Wyszoborskie. Podobszar utożsamiany jest również z potencjałem opartym na ekologicznych produktach rolnych oraz uprawach mieszkańców, będącej kontynuacją kultury rolnej związanej z historyczną uprawą „Ziemniaka Wyszoborskiego”. „Ziemniak Wyszoborski jest 26 zachodniopomorskim produktem tradycyjnym, który znalazł się na liście Ministerstwa Rolnictwa. O jego powrót na polskie stoły przez dziewięć lat starali się członkowie Krajowego Stowarzyszenia Kobiet Wiejskich w Wyszeborzu. Popularny i eksportowany ziemniak został wyparty przez nowsze odmiany - opowiada Zbigniew Trojanowski z Zachodniopomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego. Dziś uprawiany jest on metodą działkową na terenie gminy Manowo¹⁷”.

Analizując przyczyny negatywnych uwarunkowań występujących na obszarze rewitalizacji, należy podkreślić, iż 60% mieszkańców sołectwa to byli pracownicy gospodarstwa rolnego, którzy w wyniku likwidacji z dnia na dzień zostali pozostawieni sami sobie. Likwidacja gospodarstwa trwała w latach 1993-1996. Były to ciężkie czasy dla ludzi pozostających bez pracy. Dzięki pomocy UG Manowo, ówczesnego ZGKiM Bonin, ZPD Manowo oraz Eko-Instal Manowo wiele osób znalazło zatrudnienie na terenie gminy.

Obecnie ziemie po byłym gospodarstwie zostały sprzedane, jednak typowej działalności rolniczej na tych ziemiach już się nie prowadzi. W samym sołectwie pozostało już tylko kilku rolników, którzy utrzymują się z tego co sami wyprodukują. W Policku funkcjonuje gospodarstwo agroturystyczne, oferując gościom wiele atrakcji. Wieś coraz bardziej zyskuje na estetyce. Jest grupa mieszkańców, której zależy na wyglądzie wsi. Przybywający do wsi mieszkańcy pobliskiego Koszalina dają przykład rdzennym mieszkańcom jak należy zadbać o swoje obejście.

Klub Wiejski jest prawdziwą ostoją życia społecznego, kulturalnego, oświatowego czy duchowego. Tutaj dzieci i młodzież spędzają wolny czas, odrabiają lekcje, pracują w kółkach zainteresowań. Tutaj odbywają się zebrania wiejskie, spotkania rady sołectwej, spotkania z mieszkańcami. W Klubie ma swoją siedzibę Koło Wiejskie Krajowego Stowarzyszenia Kobiet Wiejskich. Podsumowując realizowane działania, konieczne do wskazania jest podejmowanie aktywności opartych na aktywizowaniu mieszkańców obszaru rewitalizacji, jednakże ze względu na popegeerowski charakter miejscowości, niezbędne jest stworzenie modelu wsparcia osób długotrwale wykluczonych w ramach cyklicznych działań.

Tabela 18 Koncentracja problemów społecznych na podobszarze II. Wyszebórz

Zasiłki stałe	Zasiłki okresowe	Zasiłki celowe	Pomoc na dożywianie dzieci	Liczba niebieskich kart	Liczba interwencji Policji	Wiek przedprodukcyjny	Wiek poprodukcyjny	Bezrobocie
1	5	4	27	1	17	84	48	36

Źródło: Opracowanie własne

¹⁷ <https://szczecin.onet.pl/ziemniak-wyszoborski-produktem-tradycyjnym-pomorza-zachodniego/cchs5>

Tabela 19 Analiza SWOT podobszaru Wyszebórz

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Położenie obszaru w pobliżu jezior, które mogą stanowić potencjał do podejmowania działań aktywizacyjnych	Wysoki stopień korzystania mieszkańców z pomocy społecznej
Atrakcyjność wsi pod względem przyrodniczym	Wysoki odsetek osób długotrwale wykluczonych społecznie
Wysoka liczba osób w wieku przedprodukcyjnym jako potencjał rozwoju obszaru	Brak bezpośredniego połączenia drogowego z Koszalinem, umożliwiającego przemieszczanie się rowerem
SZANSE	ZAGROŻENIA
Rozwój aktywności zawodowej opartej na tożsamości lokalnej w obszarze rolnictwa ekologicznego	Utrudniona możliwość aktywizacji i integracji osób wykluczonych społecznie oraz trudność ze skłonieniem mieszkańców do aktywności
Możliwość wykorzystania infrastruktury na potrzeby prowadzenia działań aktywizacji społecznej	Niski stopień przedsiębiorczości, co może prowadzić do utrudnionej możliwości rozwoju działań mających na celu aktywizację zawodową

Potencjały podobszaru rewitalizacji:

- ✓ Funkcjonowanie świetlicy wiejskiej, która prowadzi bogatą aktywność edukacyjno- kulturalną dla dzieci;
- ✓ Bliskość jezior, co może przyczynić się do wzrostu aktywizacji gospodarczej mieszkańców korzystających z zasobów przyrodniczych;
- ✓ Działalność zespołu ludowego „Sąsiedzi zza Miedzy”, który poprzez swoją aktywność jest zespołem znanym regionalnie oraz osiągniętym sukcesy w konkursach.

Zdjęcie 10 Podobszar rewitalizacji Wyszebórz

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 11 Podobszar rewitalizacji Wyszebórz

Źródło: Opracowanie własne

Podobszar rewitalizacji III. Wyszewo

W Wyszewie zamieszkuje 566 mieszkańców i jest to miejscowość położona na wschód od Manowa. Przez miejscowość przepływa potok Wyszewka. Około 1 km na północny zachód znajduje się Żółta Góra. Jest to wieś rycerska otoczona lasami. W miejscowości w latach 1898 – 1945 funkcjonowała kolejka wąskotorowa. Niedaleko znajdują się dwa jeziora - jezioro Żabie i jezioro Ludzkie. Na terenie obszaru znajduje się neogotycki kościół parafialny św. Wojciecha Biskupa i Męczennika. Na podobszarze funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury, który stanowi miejsce organizacji działań aktywizacji społecznej. W ośrodku prowadzone są stałe przedsięwzięcia warsztatowe dla młodzieży, jednakże ze względu na degradację obiektu niemożliwe jest pełne zaspokojenie potrzeb mieszkańców w kontekście aktywizacji. Przyczyną występujących problemów społecznych na obszarze Wyszewa jest długotrwałe wykluczenie społeczne, spowodowane upadłością Państwowej Gorzelni w Wyszewie. Mieszkańcy pozbawieni zatrudnienia, skoncentrowali swoją aktywność na prostej działalności, związanej ze zbieraniem runa leśnego. Niniejsze zajęcie realizowane jest cyklicznie, jednakże jedynie przez kilka miesięcy w roku, dlatego nie zapewnia żadnego poziomu stabilności. Jednocześnie w pewnym stopniu niniejsza aktywność prowadzi do większego wykluczenia osób wymagających wsparcia, ponieważ podczas realizacji niniejszych zadań, nie nabywają kompetencji wymaganych na rynku pracy. Występujące zjawisko ma wpływ na ilość osób korzystających ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej, który zapewnia finansową stabilność mieszkańców. Wykluczenie osób wpływa na częstsze łamanie prawa, a następnie przyczynia się do znacznej liczby interwencji policji. W przypadku bezrobocia, na analizowanym obszarze, skoncentrowane jest długotrwałe wykluczenie, dlatego niezbędne jest podjęcie działań aktywizacyjnych, realizowanych bezpośrednio na podobszarze, tak aby możliwe było zwiększenie ich efektywności.

Tabela 20 Koncentracja problemów społecznych na podobszarze III. Wyszewo

Zasiłki stałe	Zasiłki okresowe	Zasiłki celowe	Pomoc na dożywianie dzieci	Liczba niebieskich kart	Liczba interwencji Policji	Wiek przedprodukcyjny	Wiek poprodukcyjny	Bezrobocie
3	6	12	15	1	43	117	90	26

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 21 Analiza SWOT podobszaru Wyszewo

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Stale prowadzenie działań aktywizacyjnych na podobszarze w oparciu o funkcjonujący ośrodek kultury	Wysoki odsetek osób długotrwałe korzystających ze wsparcia ośrodka pomocy społecznej
Zaangażowana młodzież, korzystająca z form aktywizacyjnych organizowanych w ośrodku kultury	Stosunkowo niski wskaźnik osób w wieku przedprodukcyjnym oraz stosunkowo wysoki wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnym
SZANSE	ZAGROŻENIA
Rozwój aktywności zawodowej i społecznej opartej na tożsamości lokalnej w obszarze potencjału kulturowego.	Utrudniona możliwość aktywizacji i integracji osób wykluczonych społecznie oraz trudność ze skłonieniem seniorów do aktywności

Możliwość wykorzystania infrastruktury i aktywności organizacji pozarządowych na potrzeby prowadzenia działań aktywizacji społecznej i edukacyjnej.	Niski stopień aktywności społecznej wśród dorosłych mieszkańców obszaru
---	---

Potencjały podobszaru rewitalizacji:

- ✓ Działalność Gminnego Ośrodka Kultury, który stanowi potencjał aktywizacyjny osób wykluczonych oraz wymagających wsparcia na podobszarze;
- ✓ Działalność Zespołu Ludowego „Zgoda” jako formy aktywizacji społecznej mieszkańców;
- ✓ Działalność Ochotniczej Straży Pożarnej jako potencjału w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom obszaru.

Mapa 10 Podobszar rewitalizacji III. Wyszewo

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 12 Podobszar rewitalizacji Wyszewo

Źródło: Opracowanie własne

Zdjęcie 13 Podobszar rewitalizacji Wyszewo

Źródło: Opracowanie własne

Rozdział IV. Wizja obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji

Zadaniem realizacji działań rewitalizacyjnych będzie zapobieganie rozprzestrzenianiu się zjawisk kryzysowych zidentyfikowanych podczas konsultacji społecznych, nadanie przestrzeniom publicznym waloru przyjaznego otoczenia i uzbrojenie kapitału ludzkiego w narzędzia, w szczególności infrastrukturę pozwalającą na realizację inicjatyw oddolnych w celu utrwalenia efektu rewitalizacji. Potencjały rewitalizacji obszarów zdegradowanych przeznaczonych do rewitalizacji są rezultatem diagnozy sytuacji kryzysowych zidentyfikowanych w obszarze społeczno-gospodarczym, spacerów studyjnych zrealizowanych na obszarze rewitalizacji. W toku prowadzonych działań partycypacyjnych określono najważniejsze atrybuty obszaru rewitalizacji, do których zaliczają się:

- ✓ Walory krajobrazowe związane z występowaniem ważnych miejsc przyrodniczo- historycznych;
- ✓ Usytuowaniem na obszarze gminy obiektów służących aktywizacji społecznej;
- ✓ Bliskie położenie w stosunku do Koszalina jako miejscowości stanowiącej ważny potencjał gospodarczy regionu.

Wizja stanu obszaru rewitalizacji po przeprowadzeniu rewitalizacji przedstawia się następująco:

- Zaktywizowano osoby długotrwale wykluczone społecznie na obszarach rewitalizacji w ramach prowadzonych działań aktywizacyjnych;
- Zmniejszono stopień wykluczenia społecznego seniorów na obszarach rewitalizacji, ze względu na zaangażowanie osób wymagających wsparcia w działalność społeczną;
- Rozwinięto działalność gospodarczą na obszarze rewitalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem potencjałów krajobrazowo- historycznych obszaru;
- Zwiększono aktywność gospodarczą na obszarze rewitalizacji.

Tabela 22 Zmiany w zakresie zjawisk negatywnych na wszystkich podobszarach rewitalizacji

Zjawisko	Opis zmian
Bezrobocie	Ze względu na cykliczne realizowanie działań aktywizacyjnych mających na celu włączenie mieszkańców do uczestnictwa w rynku pracy, zwiększa się liczba osób pracujących, co w szczególności obejmuje osoby długotrwale wykluczone, które nie posiadały wystarczających kompetencji zawodowych.
Ubóstwo	Aktywizacja mieszkańców realizowana poprzez organizowane przedsięwzięcia wpływa na wyprowadzenie osób ze środowiska, które ograniczało ich możliwości do podjęcia zatrudnienia, a poprzez prowadzenie działań aktywizacyjnych w obszarze zawodowym osoby znalazły zatrudnienie.
Wykluczenie społeczne	Stworzenie możliwości do podjęcia działalności zawodowej przez osoby wykluczone społecznie, a także atrakcyjniejszego spędzania czasu wpływają na zmianę środowiska, w którym osoby prowadzą swoją aktywność, co jednocześnie spowoduje ich włączenie do społeczności lokalnej.
Starzenie społeczności	Zmiany infrastrukturalne oraz organizowanie działań skierowanych na zapewnienie aktywności społecznej mieszkańców wpływa na możliwość zapewnienia aktywności osobom starszym, co przyczynia się do ich włączenia do społeczności lokalnej, a także zapobieżenia wystąpienia negatywnych zjawisk w kontekście poczucia wykluczenia społecznego osób starszych.
Migracje	Podejmowanie bezpośrednich działań mających na celu odnowę obszaru i marginalizowanie deficytów w poszczególnych uwarunkowaniach wpłynie na zwiększenie atrakcyjności gminy i zapobieganie migracjom.

Rozdział V. Cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk

Wyznaczone cele, określają rezultaty o najważniejszym znaczeniu w długiej perspektywie, i jednocześnie wyznaczają kierunki działań, co do przedsięwzięć właściwych dla koncepcji realizacji celu ogólnego rewitalizacji. Cele odnoszą się wprost do diagnozy obszaru i wizji obszaru rewitalizacji

Działania rewitalizacyjne będą realizować cel główny Programu:

Kompleksowe prowadzenie działań aktywizacji społecznej oraz zawodowej w odniesieniu do osób wymagających wsparcia oraz na bazie wykorzystania potencjałów obszaru

Cel główny będzie realizowany przez dwa cele szczegółowe:

- **Cel szczegółowy 1.** Rewitalizacja społeczna obszarów o wysokim stopniu degradacji.
- **Cel szczegółowy 2.** Kompleksowa odnowa infrastruktury aktywizacji społecznej.

Zaplanowane w ramach programu cele wynikają z przeprowadzonej diagnozy obszaru oraz odnoszą się do stwierdzonych deficytów. Należy podkreślić, iż w ramach analizy dotyczącej Specjalnej Strefy Włączenia w województwie zachodniopomorskim, w Gminie Manowo stwierdzono występowanie deficytu związanego z występowaniem obszarów popegeerowskich. Ze względu na konieczność przeciwdziałania długotrwałemu wykluczeniu mieszkańców oraz konieczności podjęcia aktywnych działań w zakresie aktywizacji zawodowej, przyjęto dwa cele szczegółowe prowadzonego procesu rewitalizacji.

Pierwszy ze wskazanych celów zakłada podejmowanie działań prowadzących do odnowy obszarów o wysokim stopniu degradacji, który został stwierdzony na podstawie przeprowadzonej analizy wskaźnikowej. Odnowa obszaru powinna być prowadzona z wykorzystaniem narzędzi angażujących społecznie osoby wymagające wsparcia, w związku z tym zaplanowano wykorzystanie wielu narzędzi bazujących na aktywnym włączeniu mieszkańców.

Drugi ze wskazanych celów przewiduje kompleksową odnowę infrastruktury aktywizacji społecznej, tak aby na tej podstawie możliwe było prowadzenie działań aktywizacyjnych mających na celu włączenie społeczne mieszkańców.

Podsumowując należy zauważyć rozbieżność powyższych dwóch celów, gdyż zakładają one systematyczny proces podejmowania działań prowadzących do wykorzystania aktywnych form wsparcia.

Rozdział VI. Opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi Gminy

Działania zaplanowane w ramach programu rewitalizacji są powiązane z dokumentami strategicznymi gminy oraz dokumentami o charakterze ponadlokalnym.

Opisując powiązania dokumentów strategicznych i planistycznych gminy z celami programu rewitalizacji, należy stwierdzić ich zgodność w zakresie prowadzonego procesu aktywizacji społecznej, ponieważ wszystkie z zaplanowanych przedsięwzięć zakładają podejmowanie działań aktywności społecznej skierowanej do mieszkańców obszaru i mających na celu włączenie osób wykluczonych. Strategia Rozwoju Gminy zakłada konieczność stałego wzrostu jakości kapitału społecznego i ludzkiego, co będzie możliwe poprzez realizowane działania aktywizacyjne. W ramach odnowionej infrastruktury domu kultury możliwe będzie zrealizowanie innego celu strategii, który zakłada wspieranie aktywności kulturalnej i sportowej mieszkańców. Budowa zrównoważonego kapitału społecznego w Gminie Manowo jest powiązana ze stworzeniem systemu wsparcia osób starszych i samotnych oraz podejmowania działań profilaktycznych wpływających na niwelowanie występujących problemów uzależnień. Możliwość aktywizacji społecznej wpłynie również na przewyższanie sytuacji długotrwałego ubóstwa mieszkańców, a prowadzone działania z zakresu aktywizacji zawodowej przewyższą sytuację stałego wykluczenia zawodowego mieszkańców.

Mając na względzie potrzebę eliminacji zjawisk kryzysowych na obszarze rewitalizacji, zaplanowano konkretne cele, które odwołują się do zapisów dokumentów strategicznych. Strategia Rozwoju Gminy Manowo w ramach jednego z celów przewiduje budowę kapitału społecznego, który jest komplementarny z zaplanowanymi przedsięwzięciami, gdyż możliwość aktywizacji wynika z kapitału społecznego obecnego na obszarze. W przypadku społeczności popegeerowskich, istnieje konieczność budowy niniejszego kapitału, czemu odpowiadać będą poszczególne projekty, których działania zostały zaplanowane w bezpośredniej bliskości miejsca zamieszkania osób wykluczonych społecznie.

Ważnym celem zawartym w strategii rozwiązywania problemów społecznych jest również konieczność zapewnienia wsparcia dla osób starszych, co odpowiada przeprowadzonej diagnozie obszaru oraz jest realizowane przede wszystkim w ramach przedsięwzięcia 1, czyli stworzenia Centrum Aktywizacji Społecznej. Jednakże na poszczególnych obszarach wiejskich również będą realizowane procesy włączenia seniorów w realizowane działania.

Kompleksowa realizacja celów dokumentów strategicznych to również aktywizacja społeczna i kulturowa oraz przeciwdziałanie ubóstwu i wspieranie osób z wyjścia z sytuacji wykluczenia. Założono, iż poprzez stworzenie centrum aktywizacyjnego uda się doprowadzić do kompleksowego zaktywizowania mieszkańców, co jest warunkiem przeciwdziałania kryzysom występującym na obszarze. Zwiększenie aktywności osób doprowadzi do przeciwdziałania ich wykluczeniu oraz zmniejszenia stopnia ubóstwa, do którego w znacznym stopniu prowadzi ich niemożność odnalezienia się w rzeczywistości społecznej.

Odnosząc się do kierunków zagospodarowania przestrzennego i realizowanych przedsięwzięć, należy podkreślić, iż są one powiązane z celami zawartymi w studium zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie z celami, realizowane działania powinny zapewniać właściwy stopień wyposażenia w usługi społeczne, co będzie możliwe poprzez realizowanie poszczególnych zadań na obszarach wiejskich zaliczonych do obszarów rewitalizacji. Bezpośrednie wsparcie na tych obszarach doprowadzi do zapewnienia usług publicznych. Wykorzystane zostaną ponadto potencjały regionalne, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, które poprzez procesy rewitalizacyjne doprowadzą do poprawy jakości życia i eliminacji zjawisk kryzysowych.

Analizując uwarunkowania dokumentów ponadlokalnych, należy stwierdzić, iż cele programu prowadzące do aktywizacji społecznej oraz odnowy infrastruktury umożliwiającej aktywizację są zgodne ze strategiami powiatowymi, które zakładają konieczność podejmowania działań mających na celu zmniejszenie marginalizacji społecznej mieszkańców oraz zapewnienia wzrostu jakości kapitału społecznego. Realizacja niniejszych celów jest możliwa poprzez prowadzenie działań aktywizacyjnych, które są głównym założeniem Lokalnej Strategii Rozwoju. Odnosząc się do strategii rozwoju województwa, zauważalne są zapisy dotyczące budowania otwartej i konkurencyjnej społeczności, co jest powiązane z celami programu rewitalizacji.

Podsumowując powiązania zapisów programu rewitalizacji z dokumentami strategicznymi gminy, należy podkreślić, iż główne cele zaplanowanych działań są odzwierciedleniem celów zapisanych w analizowanych dokumentach.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 23 Zgodność celów Programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi Gminy Manowo

Cele szczegółowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Manowo na lata 2017-2023		
Dokumenty strategiczne Gminy Manowo	Cel szczegółowy 1. Rewitalizacja społeczna obszarów o wysokim stopniu degradacji.	Cel szczegółowy 2. Kompleksowa odnowa infrastruktury aktywizacji społecznej.
Strategia Rozwoju Gminy Manowo na lata 2014 - 2020	Cel strategiczny III Stały wzrost jakości kapitału ludzkiego i społecznego Cel operacyjny 1 Budowa w zrównoważony sposób kapitału społecznego w Gminie Manowo	Cel strategiczny III Stały wzrost jakości kapitału ludzkiego i społecznego Cel operacyjny 2 Wspieranie aktywności kulturalnej i sportowej mieszkańców gminy
Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014 - 2020	Cel strategiczny 4 Stworzenie systemu wsparcia osób starszych i samotnych Cel strategiczny 5 Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień	Cel strategiczny 1 Budowa systemu wsparcia dla osób i rodzin znajdujących się w stanie ubóstwa m.in. z uwagi na brak pracy, ze szczególny uwzględnieniem ich aktywizacji i przedsięwzięć ograniczających skutki życia w biedzie
Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Manowo	Cel 2.2 Zabezpieczenie celów społecznych tzn. zapewnienie godnych warunków zamieszkania, pracy i wypoczynku mieszkańcom gminy poprzez: a) zapewnienie właściwego stopnia wyposażenia w usługi. W tym celu tworzy się w miejscowościach o dużej dynamice rozwojowej rezerwy terenowe dla realizacji celów publicznych; b) podniesienie jakości życia mieszkańców gminy, w tym poszczeg. jednostek osadniczych poprzez ukształtowanie terenów zieleni i rekreacji w powiązaniu w miarę lokalnych możliwości z naturalnymi systemami przyrodniczymi.	Cel 2.2 Zabezpieczenie celów społecznych tzn. zapewnienie godnych warunków zamieszkania, pracy i wypoczynku mieszkańcom gminy poprzez: a) zapewnienie właściwego stopnia wyposażenia w usługi. W tym celu tworzy się w miejscowościach o dużej dynamice rozwojowej rezerwy terenowe dla realizacji celów publicznych;

Źródło: Opracowanie własne

**LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023**

Tabela 24 Zgodność celów Programu z dokumentami strategicznymi w skali powiatu, regionu i dokumentami krajowymi w odniesieniu do Gminy Manowo

Cele szczegółowe Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Manowo na lata 2017-2023		
Dokumenty strategiczne o znaczeniu ponadlokalnym dla Gminy Manowo	Cel szczegółowy 1. Odnowa obszaru popegeerowskiego poprzez wykorzystanie istniejących potencjałów obszaru	Cel szczegółowy 2. Odnowa obszaru kryzysowego poprzez przywrócenie oraz nadanie nowych funkcji społecznych
Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020	Cel strategiczny nr 1 „Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania” Cel strategiczny nr 5 „Budowanie otwartej i konkurencyjnej społeczności”	Cel strategiczny nr 5 „Budowanie otwartej i konkurencyjnej społeczności”
Strategia Rozwoju Powiatu Koszalińskiego 2017 - 2020	4.1.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego 4.3.2. Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości 4.2.1. Poprawa dostępu do infrastruktury drogowej	4.1.1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego 4.3.2. Wspieranie lokalnej przedsiębiorczości
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Koszalińskim na lata 2016 - 2024	II cel strategiczny Zmniejszenie marginalizacji społecznej mieszkańców oraz łagodzenie jej negatywnych skutków	II cel strategiczny Zmniejszenie marginalizacji społecznej mieszkańców oraz łagodzenie jej negatywnych skutków
Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2014 - 2020	Cel ogólny III Aktywizacja mieszkańców obszaru LSR i wzmocnienie kapitału społecznego do 2023 r. Przedsięwzięcie 3.1.1 Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne	Cel ogólny III Aktywizacja mieszkańców obszaru LSR i wzmocnienie kapitału społecznego do 2023 r. Przedsięwzięcie 3.1.1 Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne

Źródło: Opracowanie własne

Rozdział VII. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne

Zgodnie z Wytycznymi dot. rewitalizacji w Programie opisano główne i pozostałe projekty rewitalizacyjne składające się na przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Pozostałe projekty rewitalizacyjne są pozostałymi przedsięwzięciami w rozumieniu Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 wydanych przez Ministra Rozwoju. Obejmują one zarówno projekty społeczne jak i projekty „miękkie” które finansowane będą ze środków zewnętrznych oraz środków własnych gminy lub innych beneficjentów. Wymienione przedsięwzięcia rewitalizacyjne zostały poddane analizie pod względem oddziaływania oraz potencjału integracji z projektami społecznymi. W wyniku przeprowadzonych analiz wskazano przedsięwzięcia, które w najwyższym stopniu wpływają na realizację celów społecznych oraz umożliwiają integrację z innymi projektami, realizowanymi przez partnerów. Poprzez realizację przedsięwzięć, nadane zostaną nowe funkcje gospodarcze obszarów, a także turystyczne, co jest bardzo ważne w kontekście rozwoju Gminy. W ramach działań rewitalizacyjnych zidentyfikowano projekty rewitalizacyjne pogrupowane w siedem przedsięwzięć rewitalizacyjnych:

1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE

- 1.1. Przeprowadzenie remontu Gminnego Ośrodka Kultury wraz z wyposażeniem.
- 1.2. Stworzenie pracowni rękodzielniczej.
- 1.3. Stworzenie pracowni multimedialnej.
- 1.4. Rozbudowa remizy Ochotniczej Straży Pożarnej wraz z wyposażeniem.
- 1.5. Prowadzenie cyklicznych działań historyczno- edukacyjnych oraz szkoleniowych.
- 1.6. Organizowanie cyklicznych festiwali zespołów ludowych.
- 1.7. Zagospodarowanie obszaru przy GOK wraz z budową małej architektury.
- 1.8. Zagospodarowanie obszaru przy remizie OSP.

2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

- 2.1. „Festiwal Grzybów” potencjałem aktywizacji osób wykluczonych.
- 2.2. Stworzenie spółdzielni socjalnej.
- 2.3. Organizowanie stałych działań aktywizacji społecznej dla seniorów.
- 2.4. Stworzenie ścieżki edukacyjnej „Kamienne kręgi” wraz z organizacją inscenizacji historycznej Gotów.
- 2.5. Przeprowadzenie docieplenia budynku mieszkalnego w Grzybnicy.
- 2.6. Stworzenie muralu w ramach prowadzonej rewitalizacji przestrzeni.

3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA

- 3.1. Organizowanie działań aktywizacyjnych w oparciu o lokalny potencjał – „Ziemniak Wyszeborski” oraz ekologiczne uprawy i produkty.
- 3.2. Uporządkowanie obszaru przy obiektach sportowych wraz z rozbudową boiska i stworzeniem miejsca spotkań.
- 3.3. Cykliczne organizowanie warsztatów oraz kółek zainteresowań w świetlicy wiejskiej.
- 3.4. Aktywizacja zawodowa mieszkańców w oparciu o istniejące obiekty agroturystyczne.
- 3.5. Modernizacja drogi Wyszebórz – Policko.

Analiza wyników konsultacji społecznych przedstawiona w *Rozdziale III. Diagnoza obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji* warunkowała wybór projektów rewitalizacyjnych zaszeregowanych do grupy projektów głównych i pozostałych przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Pozostałe projekty rewitalizacyjne są pozostałymi przedsięwzięciami w rozumieniu Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Projekty te wpłyną na realizację celów rewitalizacji poprzez szeroki wachlarz zaplanowanych działań. Przyczynią się do eliminacji lub ograniczenia negatywnych zjawisk występujących na obszarze rewitalizacji powodując wzmocnienie wzajemnych efektów i ich maksymalizację tzw. efekt synergii. Pozostałe projekty rewitalizacyjne wpłyną pozytywnie w szczególności na aktywizację i integrację społeczną mieszkańców obszarów rewitalizowanych, tworzenie miejsc integracji społecznej mieszkańców obszarów rewitalizowanych, ożywienie gospodarcze obszarów rewitalizowanych, oraz ożywienie kulturalne i edukacyjne obszarów rewitalizowanych. Pojawiający się dzięki komplementarności realizowanych projektów rewitalizacyjnych efekt synergii przyczyni się do szybszego i bardziej efektywnego uzyskania oczekiwanych rezultatów programu rewitalizacji.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Nazwa przedsięwzięcia rewitalizacyjnego	1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE			
Nazwa wnioskodawcy	GMINA MANOWO			
Nazwa podmiotu/podmiotów współpracujących	Ochotnicza Straż Pożarna w Wyszewie Gminny Ośrodek Kultury w Wyszewie			
Miejsce realizacji danego projektu na obszarze rewitalizacji	<u>Podobszar rewitalizacji Wyszewo</u>			
Oddziaływanie przedsięwzięcia	☒ Sfera społeczna ☐ Sfera gospodarcza ☒ Sfera przestrzenno-funkcjonalna ☐ Sfera środowiskowa ☒ Sfera techniczna			
Cel (cele) przedsięwzięcia	Prowadzenie działań mających na celu przeciwdziałanie degradacji społecznej z wykorzystaniem infrastruktury oraz potencjału obszaru stanowiącego podstawę realizowanych procesów rewitalizacyjnych.			
Cele programu rewitalizacji	Cel szczegółowy 2. Kompleksowa odnowa infrastruktury aktywizacji społecznej.			
Główne projekty rewitalizacyjne	1.1. Przeprowadzenie remontu Gminnego Ośrodka Kultury wraz z wyposażeniem.			
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Funkcjonujący ośrodek kultury jest miejscem o wysokim potencjale aktywizacyjnym, w którym obecnie prowadzone są działania, jednakże ze względu na degradację obiektu, niemożliwe jest pełne wykorzystanie atrybutów obiektu i zwiększenie efektywności podejmowanych działań.	Zapewnienie dostępu mieszkańców do wysokiego stopnia aktywizacji opartej na wykorzystaniu istniejącej infrastruktury, która poprzez przeprowadzoną modernizację zwiększy swoją funkcjonalność.	1. Termomodernizacja obiektu. 2. Remont pomieszczeń wraz z wymianą instalacji i stolarki.. 3. Modernizacja sali wraz z wyposażeniem. 4. Wyposażenie sal spotkań. 5. Zakup nowych sprzętów biurowych.
	Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszewo	3 000 000,00 zł	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba zakupionej infrastruktury – 20 Powierzchnia obiektu poddana	Sprawozdanie końcowe beneficjenta	

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

			modernizacji – 400m2 Liczba wyremontowanych obiektów - 1	
			WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zaangażowanych osób wykluczonych w ramach rewitalizacji obiektów - 3 Liczba osób biorących udział w wydarzeniach organizowanych w odnowionym budynku - 40	
1.2. Stworzenie pracowni rękodzielniczej.				
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Brak możliwości organizacji kompleksowych warsztatów aktywizacyjnych dla seniorów oraz osób wykluczonych społecznie ze względu na deficyt w zakresie odpowiedniego wyposażenia obiektu.	Zwiększenie aktywizacji społecznej mieszkańców poprzez realizację działań zmierzających do aktywnego spędzania czasu oraz nabycia kompetencji społecznych oraz zawodowych.	1. Zakup infrastruktury służącej do organizowania aktywizacji w oparciu o rękodzielnictwo. 2. Zatrudnienie animatora. 3. Organizowanie cyklicznych warsztatów rękodzielniczych.
	Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
	Wyszewo	20 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba utworzonych stanowisk aktywizacyjnych - 5 Liczba zakupionego sprzętu - 15 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych społecznie – 2 Liczba organizowanych przedsięwzięć - 10	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
1.3. Stworzenie pracowni multimedialnej.				
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Brak możliwości organizacji kompleksowych warsztatów aktywizacyjnych dla seniorów oraz osób wykluczonych społecznie ze względu na deficyt w zakresie odpowiedniego	Zwiększenie aktywizacji społecznej mieszkańców poprzez realizację działań zmierzających do aktywnego spędzania czasu oraz nabycia kompetencji społecznych oraz zawodowych.	1. Zakup sprzętu multimedialnego. 2. Zatrudnienie animatora. 3. Organizowanie cyklicznych warsztatów oraz zajęć aktywizacji zawodowej.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

	wyposażenia obiektu.		
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszewo	30 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba utworzonych stanowisk aktywizacyjnych - 5 Liczba zakupionego sprzętu multimedialnego - 10 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych społecznie – 2 Liczba zaktywizowanych mieszkańców podobszaru - 20	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
1.4. Rozbudowa remizy Ochotniczej Straży Pożarnej wraz z wyposażeniem.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Niewystarczający stopień zapewnienia szkoleń strażaków, które są kluczowe dla poprawienia bezpieczeństwa mieszkańców oraz stanowią podstawę organizowania stałych zajęć aktywizacyjnych dla mieszkańców obszaru.	Zwiększenie potencjału obszaru w zakresie możliwości organizowania atrakcyjnych wydarzeń aktywizacyjnych oraz zapewnienia mieszkańcom dostępu do organizowanych działań edukacyjnych wpływających na poprawienie bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacyjnym.	1. Remont wnętrza obiektu. 2. Stworzenie infrastruktury zewnętrznej służącej do organizowania szkoleń dla mieszkańców obszaru. 3. Remont oraz wyposażenie szatni. 4. Remont sanitariatów. 5. Prowadzenie działań edukacyjnych.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszewo	100 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Powierzchnia obiektu poddana rewitalizacji – 50m ² Liczba zakupionego wyposażenia - 10 Powierzchnia obszaru przeznaczonego na realizację działania – 1 ha WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych społecznie – 2 Liczba osób biorących udział w	Sprawozdanie końcowe beneficjenta

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

		organizowanych działaniach – 120 Liczba zorganizowanych wydarzeń edukacyjnych - 10	
1.5. Prowadzenie cyklicznych działań historyczno- edukacyjnych oraz szkoleniowych.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Brak dostępu mieszkańców do organizowanych lokalnie działań edukacyjno-szkoleniowych, organizowanych na bazie historii obszaru, ze szczególnym uwzględnieniem lokalnych potencjałów.	Zapewnienie trwałej aktywizacji społecznej mieszkańców z wykorzystaniem stałych działań aktywizacyjnych prowadzonych w odniesieniu do potencjału lokalnego obszaru.	1. Zatrudnienie animatora. 2. Stworzenie ścieżki historycznej. 3. Postawienie tablic historycznych. 4. Organizowanie cyklicznych działań szkoleniowo-edukacyjnych.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszewo	30 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba zatrudnionych animatorów – 1 Powierzchnia obszaru poddana rewitalizacji – 0,5ha WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba organizowanych działań – 10 Liczba zaktywizowanych osób – 15	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
1.6. Organizowanie cyklicznych festiwali zespołów ludowych.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Niewystarczający stopień wykorzystania w ramach aktywizacji potencjału obszaru, opartego na aktywności społecznej mieszkańców.	Zwiększenie stopnia zaangażowania członków zespołów ludowych wraz z ukazaniem mieszkańcom potencjału lokalnego obszaru.	1. Zatrudnienie animatorów. 2. Zaadaptowanie przestrzeni na potrzeby festiwalu. 3. Wynajem sprzętu multimedialnego oraz infrastruktury. 4. Organizacja cyklicznych działań.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszewo	50 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba zatrudnionych animatorów	Sprawozdanie końcowe beneficjenta

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

			- 2 Powierzchnia obszaru, na którym organizowane będzie działanie – 1ha WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba wdrożonych osób wykluczonych w organizowanie działań - 2 Liczba uczestników organizowanych działań – 100 Liczba zaangażowanych zespołów - 10	
Pozostałe projekty rewitalizacyjne	1.8. Zagospodarowanie obszaru przy GOK wraz z budową małej architektury. (10 000,00) (Działanie oparte na stworzeniu przestrzeni aktywizacyjnej przy obiekcie GOK wraz z wyposażeniem w małą architekturę, która będzie umożliwiała prowadzenie działań aktywizacyjnych. Obecnie występuje bardzo duża degradacja obszaru, który nie jest wykorzystywany do aktywizacji i stanowi miejsce spożywania alkoholu oraz działań chuligańskich.) 1.9. Zagospodarowanie obszaru przy remizie OSP. (10 000,00) (Uprzątnięcie obszaru przy remizie OSP mające na celu stworzenie miejsc rekreacji, wyposażonych w małą architekturę służącą mieszkańcom obszaru rewitalizacji. Obecnie teren jest zdegradowany i nie ma możliwości wykorzystania jego potencjału.)			
Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu	Na terenie Wyszewa występuje wysoki odsetek osób korzystających z zasiłków oraz stosunkowo niski odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym. Ważne jest, aby przyczynić się do zmniejszenia zagrożenia wykluczeniem społecznym mieszkańców poprzez działania aktywizacyjne skierowane szczególnie do osób korzystających z pomocy społecznej, osób w wieku przedprodukcyjnym oraz osób w wieku poprodukcyjnym. Istotnym potencjałem obszaru, nie w pełni wykorzystywanym, jest Gminny Ośrodek Kultury, który poprzez swoją działalność spaja w dużym stopniu społeczność lokalną, jednakże w wyniku braków w wyposażeniu nie jest w stanie dotrzeć z ofertą do szczególnie osób potrzebujących, które albo są już wykluczone społecznie bądź też są zagrożone wykluczeniem społecznym. Stąd też potrzeba poszerzenia oferty GOK w celu realizacji właściwych działań rewitalizacyjnych. Ponadto należy również poprawić kwestie związane z bezpieczeństwem mieszkańców na obszarze poprzez wsparcie w ramach działań rewitalizacyjnych Ochotniczej Straży Pożarnej. Jest to instytucja ważna nie tylko dla bezpieczeństwa mieszkańców, ale również stanowi istotny element budowania tożsamości lokalnej			
Planowany okres realizacji	2018-2021			
Szacowana (orientacyjna) wartość projektu	3 250 000,00 PLN (w tym środki z UE – 2 600 000,00)			
Przewidywane źródła finansowania	RPO WZ na lata 2014-2020, Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich; Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 Działanie 8.2.7 Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich,			

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

	<p>Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszenie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, typ operacji: Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub Kształtowanie przestrzeni publicznej; Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; Budżet Gminy Manowo.</p>
--	---

Nazwa przedsięwzięcia rewitalizacyjnego	2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ			
Nazwa wnioskodawcy	GMINA MANOWO			
Nazwa podmiotu/podmiotów współpracujących	Stowarzyszenie Polska Samorządowa Nadleśnictwo Bobolice Wspólnota Mieszkańcowa			
Miejsce realizacji danego projektu na obszarze rewitalizacji	<u>Podobszar rewitalizacji Grzybnica</u>			
Odziaływanie przedsięwzięcia	☒ Sfera społeczna ☒ Sfera gospodarcza ☒ Sfera przestrzenno-funkcjonalna ☐ Sfera środowiskowa ☐ Sfera techniczna			
Cel (cele) przedsięwzięcia	Realizowanie działań aktywizacyjnych społeczności lokalnej, mających na celu przeciwdziałanie stwierdzonym deficytom w aspekcie społecznym.			
Cele programu rewitalizacji	Cel szczegółowy 1. Rewitalizacja społeczna obszarów o wysokim stopniu degradacji.			
Główne projekty rewitalizacyjne	2.1. „Festiwal Grzybów” potencjałem aktywizacji osób wykluczonych.			
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Deficyt w zakresie możliwości aktywizacji mieszkańców obszaru rewitalizacji wynikający z braku odpowiedniej infrastruktury, która zapewniałaby możliwość prowadzenia stałych działań mających na celu włączenie	Zwiększenie dostępności mieszkańców do możliwości skorzystania z działań aktywizacyjnych realizowanych na obszarze miejscowości zaliczonych do obszaru rewitalizacji.	1. Zatrudnienie animatorów. 2. Oczyszczenie przestrzeni oraz zaadaptowanie na potrzeby organizacji festiwalu. 3. Zakupienie małej architektury. 4. Organizacja festiwalu wraz z wynajęciem niezbędnej

**LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023**

	społeczne mieszkańców i osób wykluczonych.		infrastruktury.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Grzybnica	100 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Powierzchnia obszarów zdegradowanych poddanych rewitalizacji – 2ha Liczba zatrudnionych osób - 5 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba osób biorących udział w działaniach aktywizacyjnych – 100 Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych – 2	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
2.2. Stworzenie spółdzielni socjalnej.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Brak podmiotu pełniącego funkcję aktywizacyjną mieszkańców oraz kreującą działania oddolne na obszarze rewitalizacji, ze szczególną możliwością zapewnienia aktywizacji zawodowej mieszkańców.	Stworzenie podmiotu mającego na celu skoncentrowanie działań lokalnych mieszkańców w celu efektywniejszego prowadzenia aktywizacji zawodowej.	1. Rekrutacja osób wchodzących w skład spółdzielni. 2. Przeszkolenie osób. 3. Podjęcie działalności przez spółdzielnię.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Grzybnica	120 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba założonych spółdzielni - 1 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych - 5	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
2.3. Organizowanie stałych działań aktywizacji społecznej dla seniorów.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Niewystarczająca możliwość aktywizowania mieszkańców ze względu na brak potencjału społecznego umożliwiającego włączenie mieszkańców.	Zwiększenie dostępu mieszkańców obszarów rewitalizacji do możliwości przeciwdziałania zjawiskom negatywnych ze względu na	1. Zatrudnienie animatorów. 2. Organizowanie stałych działań aktywizacji senioralnej.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Grzybnica	30 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba zatrudnionych osób - 1 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych społecznie – 4 Liczba osób biorących udział w organizowanych warsztatach - 30	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
2.4. Stworzenie ścieżki edukacyjnej „Kamienne kręgi” wraz z organizacją inscenizacji historycznej Gotów.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Niewystarczający stopień zagospodarowania obszarów o wysokim potencjale historyczno-edukacyjnym na obszarze rewitalizacji, które mogą stanowić podstawę do aktywizacji społecznej mieszkańców obszaru rewitalizacji.	Organizowanie działań aktywizacyjnych opartych na potencjale historycznym obszaru wraz z włączeniem osób wykluczonych społecznie.	1. Uporządkowanie przestrzeni. 2. Stworzenie ścieżki edukacyjnej wraz z tablicami historycznymi. 3. Zatrudnienie animatorów. 4. Organizowanie inscenizacji historycznych.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Grzybnica	40 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Powierzchnia obszaru poddanego rewitalizacji – 2 ha Długość ścieżki poddanej rewitalizacji – 3 km Liczba zakupionej małej architektury - 15 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba osób biorących udział w działaniach aktywizacyjnych – 50 Liczba zaktywizowanych osób wykluczonych - 3	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
Pozostałe projekty rewitalizacyjne	2.5. Przeprowadzenie docieplenia budynku mieszkalnego w Grzybnicy. (300 000,00) (Zapewnienie wyższego poziomu życia mieszkańcom obszaru rewitalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem ich potrzeb mieszkaniowych oraz obniżeniem wpływu budynku na zanieczyszczenie środowiska. Obecnie budynek nie jest ocieplony, a elewacja jest zdegradowana, dlatego nie zapewnia wysokiej jakości życia mieszkańców.)		

	2.6. Stworzenie muralu w ramach prowadzonej rewitalizacji przestrzeni. (10 000,00) (Odnowa przestrzenna obszaru rewitalizacji dotycząca osób wykluczonych, mająca na celu stworzenie muralu, który zapewni mniejsze poczucie zdegradowania obszaru oraz pozwoli na zmniejszenie stopnia degradacji obszaru.)
Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu	<p>Na terenie Grzybicy występuje wysoki odsetek liczby osób korzystających z zasiłków a także wysoki odsetek założonych Niebieskich Kart. Ponadto w porównaniu z innymi miejscowościami występuje tutaj wysoki odsetek liczby interwencji Policji. Obszar charakteryzuje się również występowaniem wysokiego odsetka osób w wieku poprodukcyjnym. Można również odnotować niski wskaźnik przedsiębiorczości.</p> <p>Ważne jest, aby w ramach działań rewitalizacyjnych zaangażować poprzez aktywizację społeczną i edukacyjną wszystkie kategorie osób zagrożonych wykluczeniem – począwszy od osób korzystających z zasiłków a skończywszy na promowaniu postaw przedsiębiorczych wśród mieszkańców bazując na lokalnych zasobach sołectwa.</p> <p>Należy szczególnie się odnieść do osób starszych, ponieważ skierowane do nich specjalnie działania aktywizacyjne przyczynią się w przyszłości do reintegracji społecznej i zapobiegną dalszej izolacji społecznej osób wykluczonych społecznej bądź też tym wykluczeniem zagrożonych.</p> <p>Realizacja wsparcia pozwoli przeciwdziałać długotrwałemu wykluczeniu społecznemu, wpłynąć na zwiększenie atrakcyjności zamieszkiwania na terenach o wysokim stopniu koncentracji problemów. Będzie miała również bezpośredni wpływ na zwiększenie stopnia aktywności seniorów, co zapobiegnie ich potencjalnemu wykluczeniu.</p>
Planowany okres realizacji	2019-2022
Szacowana (orientacyjna) wartość projektu	600 000,00 PLN (w tym środki z UE – 320 000,00)
Przewidywane źródła finansowania	<p>RPO WZ na lata 2014-2020, Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;</p> <p>RPO WZ 2014-2020, Działanie 7.4 Tworzenie miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej m.in poprzez wsparcie na tworzenie przedsiębiorstw społecznych (w szczególności spółdzielni socjalnych);</p> <p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Działanie 8.2.7 Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszenie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury;</p> <p>Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne;</p> <p>Środki prywatne;</p> <p>Budżet Gminy Manowo.</p>

Nazwa przedsięwzięcia rewitalizacyjnego	3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA			
Nazwa wnioskodawcy	GMINA MANOWO			
Nazwa podmiotu/podmiotów współpracujących	<i>Brak zidentyfikowanych podmiotów współpracujących</i>			
Miejsce realizacji danego projektu na obszarze rewitalizacji	<u>Podobszar rewitalizacji Wyszebórz</u>			
Oddziaływanie przedsięwzięcia	☒ Sfera społeczna ☐ Sfera gospodarcza ☒ Sfera przestrzenno-funkcjonalna ☐ Sfera środowiskowa ☐ Sfera techniczna			
Cel (cele) przedsięwzięcia	Wykorzystanie potencjałów lokalnych miejscowości w celu podjęcia działań prowadzących do aktywizacji społecznej osób wykluczonych i wymagających wsparcia.			
Cele programu rewitalizacji	Cel szczegółowy 1. Rewitalizacja społeczna obszarów o wysokim stopniu degradacji.			
Główne projekty rewitalizacyjne	3.1. Organizowanie działań aktywizacyjnych w oparciu o lokalny potencjał – „Ziemniak Wyszoborski” oraz ekologiczne uprawy i produkty.			
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Ograniczona dostępność do aktywizacji dla osób wykluczonych na obszarze rewitalizacji oraz brak rozwoju potencjału lokalnego obszaru.	Zapewnienie aktywizacji społeczno- gospodarczej obszaru rewitalizacji poprzez podjęcie działań opartych na prowadzeniu działań skierowanych do społeczności lokalnej.	1. Stworzenie koncepcji aktywizacyjnej w oparciu o potencjały obszaru. 2. Zatrudnienie animatorów. 3. Kreowanie zaangażowania u mieszkańców obszaru. 4. Rozwój ekologicznych upraw oraz sprzedaży produktów.
	Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszebórz	100 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba zatrudnionych osób – 2 Liczba stworzonych koncepcji rozwoju - 1 WSKAŹNIKI REZULTATU:	Sprawozdanie końcowe beneficjenta	

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

		Liczba wykluczonych osób zaangażowanych w realizację projektu – 5 Liczba mieszkańców zaangażowanych w proces aktywizacji - 30	
3.2. Uporządkowanie obszaru przy obiektach sportowych wraz z rozbudową boiska i stworzeniem miejsca spotkań.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Nieemożność prowadzenia działalności aktywizacyjnej na obszarze o wysokim potencjale w zakresie aktywizacji, ze względu na brak odpowiedniej infrastruktury dopasowanej do potrzeb mieszkańców.	Zapewnienie aktywizacji społeczno- gospodarczej obszaru rewitalizacji poprzez podjęcie działań opartych na realizacji procesów aktywizacyjnych mieszkańców.	1. Uporządkowanie obszaru. 2. Dokonanie niwelacji terenu. 3. Zaadaptowanie obszaru na cele miejsca spotkań. 4. Zakupienie małej architektury. 5. Rozbudowa boiska.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszebórz	200 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Powierzchnia obszaru objętego rewitalizacją – 2 ha Liczba zakupionej małej architektury - 5 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba osób korzystających ze zmodernizowanej infrastruktury - 150	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
3.3. Cykliczne organizowanie warsztatów oraz kółek zainteresowań w świetlicy wiejskiej.			
Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
Gmina Manowo	Nieemożność prowadzenia działalności aktywizacyjnej na obszarze o wysokim potencjale w zakresie aktywizacji, ze względu na brak odpowiedniej infrastruktury dopasowanej do potrzeb mieszkańców.	Zapewnienie aktywizacji społecznej obszaru rewitalizacji poprzez podjęcie działań opartych na realizacji procesów aktywizacyjnych mieszkańców.	1. Zatrudnienie animatora. 2. Organizowanie cyklicznych warsztatów oraz kółek zainteresowań.
Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
Wyszebórz	20 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU:	Sprawozdanie końcowe beneficjenta

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

			Liczba zatrudnionych osób - 1	
			WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba zrealizowanych warsztatów - 10	
3.4. Aktywizacja zawodowa mieszkańców w oparciu o istniejące obiekty agroturystyczne.				
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Nieemożność prowadzenia działalności aktywizacyjnej na obszarze o wysokim potencjale w zakresie aktywizacji, ze względu na brak odpowiedniej infrastruktury dopasowanej do potrzeb mieszkańców.	Zapewnienie aktywizacji zawodowej społeczności obszaru rewitalizacji poprzez podjęcie działań opartych na realizacji procesów aktywizacyjnych mieszkańców.	1. Zatrudnienie moderatora. 2. Organizowanie warsztatów zawodowych.
	Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
	Wyszebórz	20 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Liczba zatrudnionych osób - 1 WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba osób korzystających z aktywizacji – 15	Sprawozdanie końcowe beneficjenta
3.5. Modernizacja drogi Wyszebórz – Policko.				
	Nazwa wnioskodawcy	Opis problemu	Cel projektu	Zadania
	Gmina Manowo	Degradacja techniczna drogi, która wpływa na niemożność zapewnienia spójności terytorialnej obszaru, niezbędnej do realizacji działań aktywizacyjnych.	Zapewnienie spójności terytorialnej obszaru poddanego działaniom rewitalizacyjnym poprzez odnowę techniczną drogi.	1. Usunięcie starej nawierzchni drogi. 2. Utwardzenie podłoża. 3. Położenie nowej nawierzchni drogi. 4. Przeprowadzenie melioracji rowów.
	Miejsce realizacji	Szacunkowa wartość	Produkty i rezultaty	Sposób pomiaru
	Wyszebórz	500 000,00	WSKAŹNIKI PRODUKTU: Długość drogi objętej procesem modernizacji – 2 km WSKAŹNIKI REZULTATU: Liczba osób korzystających z infrastruktury - 150	Sprawozdanie końcowe beneficjenta

**LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023**

Pozostałe projekty rewitalizacyjne	<i>Brak zidentyfikowanych projektów uzupełniających</i>
Krótki opis problemu jaki ma rozwiązać realizacja projektu	<p>Wyszebórz jest to obszar, na którym można odnotować wysoki odsetek osób korzystających z zasiłków a także wysoki odsetek osób bezrobotnych. Na terenie występuje również niski wskaźnik przedsiębiorczości. Obszar charakteryzuje się ponadto złym stanem dróg, co może zniechęcać do codziennej społecznej aktywności mieszkańców.</p> <p>Zapewnienie w działaniach rewitalizacyjnych działań na rzecz aktywizacji zawodowej opierając się na istniejących punktach agroturystycznych mogłoby się przyczynić do ich ponownego włączenia do życia w społeczności lokalnej, a tym samym zmniejszyć ryzyko wykluczenia społecznego.</p> <p>Jednocześnie należy zadbać o odpowiednią dla działań aktywizacyjnych infrastrukturę, ponieważ potrzebna są zarówno odpowiednie warunki jak i przestrzeń, aby móc zaproponować mieszkańcom wspólne działania, atrakcyjne spędzanie czasu.</p> <p>Niski wskaźnik przedsiębiorczości wpływa niekorzystnie na kształtowanie postaw przedsiębiorczych a tym samym na niewykorzystywanie walorów lokalnych do prowadzenia działalności gospodarczej z jednej strony, z drugiej strony brak aktywności przedsiębiorczej nie sprzyja rozwojowi lokalnego rynku pracy.</p> <p>Realizacja projektu związanego z modernizacją drogi wykracza poza obszar rewitalizacji, jednakże jest niezbędna dla zapewnienia efektywności działań związanych z aktywizacją mieszkańców poprzez organizację festiwalu. Na obszarze miejscowości Policko możliwe będzie realizowanie wskazanych działań, dlatego w celu zapewnienia możliwości uczestnictwa osób wykluczonych oraz mieszkańców, którzy będą brali udział w procesie integracji, niezbędne jest przywrócenie właściwości użytkowych infrastruktury drogowej.</p>
Planowany okres realizacji	2019-2023
Szacowana (orientacyjna) wartość projektu	840 000,00 PLN (w tym środki z UE – 580 000,00)
Przewidywane źródła finansowania	Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne; Program Rozwoju Gminnej i Powiatowej Infrastruktury Drogowej, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa; Budżet Gminy Manowo.

Rozdział VIII. Mechanizmy integrowania działań służących realizacji celów rewitalizacji oraz odpowiadające im kierunki działań służących eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych

W Programie zintegrowano różne działania służące realizacji celów rewitalizacji, w związku z czym zachowana została komplementarność dokumentu w aspektach odnoszących się do zaplanowanych przedsięwzięć i projektów rewitalizacyjnych. Kompleksowe rozwiązanie problemów jest nadrzędnym celem realizowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, występujących na obszarze zdegradowanym. Poniżej zaprezentowano mechanizmy zachowania komplementarności działań (projektów i przedsięwzięć) na poziomie programu w ujęciu **przestrzennym, problemowym, instytucjonalno-proceduralnym, źródeł finansowania, międzyokresowym**

MECHANIZMY ZACHOWANIA KOMPLEMENTARNOŚCI DZIAŁAŃ W UJĘCIU PRZESTRZENNYM

Diagnoza obszaru pozwoliła na wskazanie poszczególnych terenów sołectw, na których istnieje największa koncentracja negatywnych zjawisk, takich jak bezrobocie, strukturalne uwarunkowania demograficzne oraz ubóstwo analizowane na podstawie wykorzystania zasiłków, a także problemów środowiskowych, technicznych, przestrzenno- funkcjonalnych i gospodarczych. Planowane do wykonania projekty rewitalizacyjne skupiają się na tym obszarze i są z nim ściśle powiązane. Należy podkreślić, iż obszar rewitalizacji koncentruje się we wschodniej części gminy i obejmuje sołectwa znacznie oddalone od Koszalina, ale również sołectwa w bliskiej odległości miasta. Ze względu na rozproszenie miejscowości, poszczególne zadania zostały zaplanowane do realizacji na obszarach miejscowości, tak aby mieszkańcy mieli bezpośredni dostęp do organizowanych działań. Jest to szczególnie ważne, gdyż wpłynie na znacznie większą efektywność prowadzonych działań rewitalizacyjnych.

Dostrzegalne jest wzajemne powiązanie przestrzenne przedsięwzięć rewitalizacyjnych, gdyż wpływają one kompleksowo na odnowę wszystkich obszarów i marginalizacji występujących na ich terenie deficytów. Szczególnie ważne jest drugie przedsięwzięcie, w ramach którego następuje kompleksowa aktywizacja społeczna mieszkańców, która prowadzi do ich zintegrowania, ale przede wszystkim wykorzystania lokalnych potencjałów istniejących na obszarze. Przestrzennie wszystkie realizowane działania wpływają na kompleksowe objęcie obszaru wsparciem.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 25 Komplementarność działań rewitalizacyjnych w ujęciu przestrzennym - miejsce realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarze rewitalizacji

Przedsięwzięcie rewitalizacyjne	Obszar rewitalizacji Gminy Manowo		
	Podobszar rewitalizacji I. Grzybnica	Podobszar rewitalizacji II. Wyszebórz	Podobszar rewitalizacji III. Wyszewo
Przedsięwzięcie 1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE	-	-	
Przedsięwzięcie 2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ		-	-
Przedsięwzięcie 3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA	-		-

MECHANIZMY ZACHOWANIA KOMPLEMENTARNOŚCI DZIAŁAŃ W UJĘCIU PROBLEMOWYM

Analiza problemów występujących na obszarze rewitalizacji pozwoliła na wskazanie przedsięwzięć, które w największym stopniu sprawią, iż problemy zostaną zmarginalizowane. Pod uwagę zostały wzięte rozwiązania sygnalizowane przez mieszkańców w trakcie warsztatów rewitalizacyjnych, ale również podczas spotkań Zespołu ds. Rewitalizacji, w którym skoncentrowani byli przedstawiciele interesariuszy, ze szczególnym uwzględnieniem mieszkańców oraz przedstawicieli przedsiębiorców i organizacji pozarządowych. Planowane przedsięwzięcia zostały stworzone po dokładnym zapoznaniu się z danymi pozyskanymi w trakcie wykonywania diagnozy oraz na podstawie działań partycypacyjnych, które były realizowane w trakcie przygotowywania programu. Zadania przewidziane do realizacji w ramach procesu rewitalizacji realizują różne cele programu. Wynikają one również z potencjału rozwoju obszaru rewitalizacji, a także odpowiadają na potrzeby sygnalizowane w obszarach społecznym, przestrzenno - funkcjonalnym, technicznym oraz środowiskowym. Zaplanowane przedsięwzięcia oddziałują w znacznym stopniu na eliminację negatywnych zjawisk, które zostały określone w diagnozie potrzeb i potencjału rozwoju obszaru rewitalizacji. Wynika to z dokładnego przeanalizowania komplementarności wyników diagnozy, na którą odpowiada realizacja konkretnych przedsięwzięć oraz poszczególnych działań.

Tabela 26 Komplementarność przedsięwzięć pod względem problemowym w skali podobszaru rewitalizacji

Przedsięwzięcie rewitalizacyjne	Oddziaływanie działań rewitalizacyjnych				
	Sfera społeczna	Sfera gospodarcza	Sfera przestrzenno-funkcjonalna	Sfera środowiskowa	Sfera techniczna
Przedsięwzięcie 1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE					
Przedsięwzięcie 2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ					
Przedsięwzięcie 3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA					

Analizując stopień komplementarności działań należy zauważyć, iż realizowane przedsięwzięcia wpływają na rozwiązanie problemów występujących w poszczególnych sferach, ale również efekty projektów zazębiają się wzajemnie w ramach pozostałych przedsięwzięć. Przedsięwzięcie pierwsze będzie oddziaływało na sferę społeczną, przestrzenno- funkcjonalną, a także techniczną, W aspekcie sfery społecznej będzie prowadziło do przewyższania deficytów istniejących na obszarze, skoncentrowanych na znacznej liczbie zasiłków, bezrobocia, które świadczą o problemach strukturalnych istniejących na obszarze sołectwa. Zaktywizowanie osób potrzebujących wsparcia to bezpośredni cel przedsięwzięcia, ale również środek do odnowy kryzysowej sytuacji występującej na obszarze. Utworzenie spółdzielni socjalnej w ramach przedsięwzięcia drugiego oraz odnowa infrastruktury technicznej niezbędnej do stałego podejmowania działań doprowadzi do rozwoju gospodarczego obszaru, co jest powiązane również z realizacją działań w sferze społecznej. Odnowa infrastruktury oraz ponowna adaptacja przestrzeni będą miały wpływ na rewitalizację realizowaną w sferze technicznej oraz przestrzenno- funkcjonalnej.

Analizując oddziaływanie przedsięwzięcia drugiego na poszczególne sfery należy podkreślić wagę wpływu społecznego, gdyż realizowane działania infrastrukturalne oraz stałe organizowanie warsztatów i działań aktywizacyjnych wpłynie na przewyższenie deficytów społecznych występujących na obszarze, poprzez włączanie osób wykluczonych do społeczności lokalnej. Odnowa infrastruktury zapewni wpływ na sferę techniczną, ale również sferę przestrzenno- funkcjonalną, gdyż doprowadzi do przywrócenia funkcji realizowanych przez obszar.

Przedsięwzięcie trzecie wpływa na sferę społeczną oraz przestrzenno- funkcjonalną, gdyż poprzez podejmowane działania wpłynie na zaktywizowanie osób wykluczonych.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Podsumowując realizowane przedsięwzięcia należy podkreślić, iż są one silnie ze sobą powiązane, ponieważ doprowadzają do kompleksowej odnowy całego podobszaru rewitalizacji, a także efekty osiągnięte w jednym przedsięwzięciu będą wpływały na inne realizowane działania.

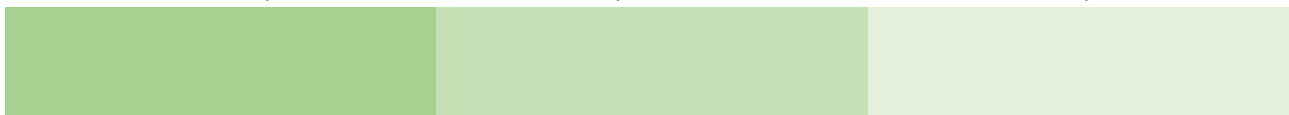
Odnosząc się do powiązań przedsięwzięć, należy podkreślić, iż przedsięwzięcie pierwsze ma na celu realizację kompleksowych działań wsparcia społecznego na obszarze rewitalizacji, ze szczególnym uwzględnieniem aktywizacji społecznej mieszkańców. Realizowanie różnych form angażowania mieszkańców będzie prowadziło do włączenia społecznego osób wykluczonych społecznie oraz możliwości wymiany doświadczeń i integracji interesariuszy rewitalizacji. Realizowane działania będą powiązane z przedsięwzięciami wdrażanymi na pozostałych podobszarach rewitalizacji, które w tym przypadku będą pełniły funkcję uzupełniającą, gdyż umożliwią aktywizowanie osób wymagających wsparcia bezpośrednio na obszarze rewitalizacji. W przypadku konieczności ich dalszego wsparcia i eliminacji negatywnych uwarunkowań, możliwe będzie kontynuowanie procesu aktywizacji społecznej w Lokalnym Centrum Aktywizacji Społecznej. Poprzez stworzenie pracowni zlokalizowanych w Centrum możliwe będzie realizowanie działań zaplanowanych w ramach przedsięwzięcia drugiego, czyli przygotowywanie odpowiednich działań, które prezentowane będą podczas „festiwalu Grzybów” oraz działań aktywizacyjnych realizowanych w oparciu o lokalny potencjał – „Ziemniak Wyszeborski”. Projekty aktywizacyjne realizowane w ramach przedsięwzięcia drugiego i trzeciego będą służyły aktywizacji osób wykluczonych oraz trwałemu wyprowadzeniu ich z sytuacji kryzysowej. Poprzez zaprezentowanie nabytych umiejętności podczas organizowanych wydarzeń przez osoby wymagające wsparcia, możliwe będzie zrealizowanie działań integracyjnych osób z mieszkańcami obszaru rewitalizacji. Należy podkreślić, iż w ramach przedsięwzięć niezbędne jest zapewnienie możliwości uczestnictwa osób w organizowanych działaniach, dlatego konieczne będzie zrealizowanie projektu odnowy drogi, aby możliwe było umożliwienie osobom zamieszkującym obszar, uczestnictwa w przedsięwzięciach realizowanych na obszarze rewitalizacji oraz w stworzonym centrum. Podsumowując komplementarność projektów zawartych w przedsięwzięciu pierwszym należy podkreślić, iż kompleksowy remont obiektu umożliwi następnie podjęcie działań związanych z dostosowaniem pomieszczeń i wykorzystaniem potencjałów lokalnych, takich jak OSP i cykliczne festiwale zespołów lokalnych w ramach aktywizacji społecznej.

W poniższej tabeli zaprezentowany został stopień komplementarności pod względem problemowym poszczególnych działań względem siebie, który ukazuje stopień, w jakim łączna realizacja planowanych działań doprowadzi do marginalizacji problemów występujących na obszarze rewitalizacji zgodnie z poniższą legendą, gdyż przedsięwzięcia w tabeli są powiązane bardzo silnie albo silnie ze sobą.

+2 - bardzo silne powiązanie

+1 - silne powiązanie

0 - neutralne powiązanie

**LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023**

Tabela 27 Matryca powiązań przedsięwzięć rewitalizacyjnych zaplanowanych do realizacji w ramach programu rewitalizacji

Nazwa przedsięwzięcia rewitalizacyjnego	Przedsięwzięcie 1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE	Przedsięwzięcie 2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ	Przedsięwzięcie 3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA
Przedsięwzięcie 1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE			
Przedsięwzięcie 2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ			
Przedsięwzięcie 3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA			

MECHANIZMY ZACHOWANIA KOMPLEMENTARNOŚCI DZIAŁAŃ W UJĘCIU INSTYTUCJONALNO-PROCEDURALNYM

W celu zachowania komplementarności działań na poziomie Programu rewitalizacji zaplanowano działania przypisane do Zespołu ds. rewitalizacji oraz do Urzędu Gminy. Dla zapewnienia skuteczności procesu dane będą prezentowane za pośrednictwem Zespołu ds. rewitalizacji, którego zadaniem będzie ocena stopnia możliwości zrozumienia dostępnych danych przez interesariuszy rewitalizacji i potrzeba ich przetworzenia.

Należy przypomnieć, że planuje się kontynuację pracy Zespołu ds. rewitalizacji w okresie wdrożenia programu, który rozpoczął swoją pracę na etapie programowania programu. Wypracowana struktura pracy zespołu ds. rewitalizacji umożliwi zaangażowanie w proces rewitalizacji szerokiego grona interesariuszy, którzy aktywnie uczestniczyli w pracach nad programem już na etapie jego programowania, w tym poprzez aktywne uczestnictwo w organizowanych konsultacjach społecznych. Zadaniem osób odpowiedzialnych za promocję oraz inwestycje w Urzędzie Gminy będzie współpraca z jednostkami odpowiedzialnymi za wdrażanie przedsięwzięć oraz wsparcie w uzyskiwaniu dotacji, dokumentacji projektowej poszczególnych projektów rewitalizacyjnych. W system zarządzania zaangażowani będą również lokalni partnerzy z sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego.

Docelowo serwis udostępniony na stronie internetowej Urzędu Gminy, dedykowany problematyce rewitalizacji, w szczególności wdrożeniu programu rewitalizacji, służyć będzie jako kanał dwustronnej komunikacji na linii samorząd–obywatele (interesariusze rewitalizacji). Celem takiego podejścia jest udostępnienie danych i informacji dotyczących stopnia rozwiązania konkretnego problemu zidentyfikowanego na obszarze zdegradowanym i obszarze rewitalizacji dla interesariuszy rewitalizacji. Dostęp do danych ma pozwolić interesariuszom monitorować skuteczność zmian społeczno-gospodarczych.

MECHANIZMY ZACHOWANIA KOMPLEMENTARNOŚCI DZIAŁAŃ W UJĘCIU ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

Projekty, które zostały zapisane w programie mają zapewnione finansowanie z różnych źródeł, które wzajemnie się uzupełniają i łączą. Głównym źródłem finansowania projektów wskazanych w Programie będą środki własne gminy. Źródłem finansowania zewnętrznego będą środki działania 9.3 RPO WZ 2014-2020 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich (Oś priorytetowa IX INFRASTRUKTURA PUBLICZNA). Celem finansowanych z tego działania projektów będzie zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym ludności zamieszkującej obszary zdegradowane i peryferyjne. Rezultatem interwencji będzie włączenie społeczne marginalizowanych grup z obszarów zdegradowanych i peryferyjnych, jak również poprzez kompleksowe działania niwelowania wszystkich zjawisk związanych z problemami społecznymi dotyczącymi danych obszarów. Finansowanie realizowanych projektów będzie również odbywało się w oparciu o lokalny program wynikający z działań Lokalnej Grupy Działania, która wspiera rozwój lokalny obszaru. Kluczem

do efektywnej realizacji działań jest odpowiednie ujęcie uwarunkowań lokalnych oraz możliwości wykorzystania potencjałów istniejących na rewitalizowanym obszarze. Osiągnięcie efektywności w tym zakresie będzie umożliwiało wykorzystanie źródeł finansowania skierowanych na rozwiązywanie problemów lokalnych, które będą stanowiły uzupełnienie działań realizowanych ze środków skierowanych na bardziej strategiczne obszary z punktu widzenia rozwoju województwa zachodniopomorskiego.

W ramach realizacji działań zaplanowano również wykorzystanie środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, które wpłyną na możliwość aktywizowania społeczności lokalnej oraz wykorzystania potencjału obiektów infrastrukturalnych stworzonych w ramach realizacji działań w oparciu o środki Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego. Ważną częścią podejmowanych działań będą fundusze przeznaczone na kreowanie spółdzielczości socjalnej, która będzie uzupełnieniem działań realizowanych w ramach pozostałych funduszy, gdyż zaktywizowanie osób wykluczonych społecznie doprowadzi do wykorzystania potencjału stworzonej infrastruktury w ramach pozostałych działań realizowanych ze środków zewnętrznych.

Podsumowując należy stwierdzić, iż w ramach realizacji przedsięwzięć zachowana jest komplementarność w ujęciu źródeł finansowania, gdyż realizowane przedsięwzięcia uzupełniają się wzajemnie, podobnie jak zewnętrzne źródła finansowania, które pozwalają na zrealizowanie różnych założeń projektów.

Pomimo że w programie rewitalizacji wskazano projekty, które mogą być realizowane z wykorzystaniem dofinansowania pochodzącego z różnorodnych źródeł finansowania, aplikowanie o środki zewnętrzne na realizację zaplanowanych przedsięwzięć będzie odbywało się w sposób gwarantujący wykorzystanie jednego źródła finansowania¹⁸. Aplikowanie o finansowanie projektu rewitalizacyjnego poprzedzone będzie analizą wystąpienia podwójnego finansowania. Informacja o złożeniu wniosku o przyznanie pomocy przez gminę (innych wnioskodawców) do instytucji zarządzających programami pomocowymi i stan sprawy będzie transparentnie publikowany na stronie internetowej gminy w zakładce dotyczącej rewitalizacji. Na etapie ubiegania się o środki oraz realizacji projektu prowadzona będzie bieżąca kontrola krzyżowa możliwości jako podstawowy instrument weryfikujący stosowanie przez zakazu równoległego finansowania wydatków z krajowych i wspólnotowych środków publicznych. Na etapie ubiegania się o wsparcie dokonana zostanie analiza dokumentów w celu identyfikacji podwójnego finansowania. Na etapie rozliczenia projektu dokonana zostanie analiza i weryfikacja danych zamieszczonych w dokumentacji rozliczeniowej. Dzięki zaplanowanym mechanizmom kontroli wykluczono ryzyko podwójnego dofinansowania.

¹⁸ Zakaz podwójnego finansowania wydatków wynika m.in. z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. (art. 37 ust. 7-9 oraz art. 65 ust. 11). Przedmiotowe zapisy informują o tym, że podwójne finansowanie dotyczy sytuacji, gdy ten sam wydatek w części lub w całości zostanie sfinansowany ze środków pochodzących z co najmniej jednego funduszu, programu, instrumentu, czy inicjatywy wspieranej przez unijny budżet.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

MECHANIZMY ZACHOWANIA KOMPLEMENTARNOŚCI DZIAŁAŃ W UJĘCIU MIĘDZYOKRESOWYM

Realizowane działania w ramach programu rewitalizacji będą komplementarne w odniesieniu do projektów realizowanych w latach poprzednich, na które składają się:

Tabela 28 Realizowane projekty przez Gminę Manowo ze środków zewnętrznych

Lp.	Nazwa projektu	Program, do którego był składany	Lata realizacji	Wartość całkowita projektu	Dofinansowanie
1.	Teren sportu i rekreacji z niezbędną infrastrukturą w miejscowości Cewlino	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2013	326.520,59 zł	212.371 zł
2.	Internet szansą wszechstronnego rozwoju mieszkańców gminy Manowo	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka Działanie 8.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu - eInclusion	2011-2014 5 lat utrzymywanie trwałości projektu	943.883,42 zł	906.742,22 zł
3.	Budowa sieci wodociągowej wraz z przyłączami dla miejscowości Wyszewo	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”	2014	1.280.000 zł	386.737 zł
4.	Remont połączony z modernizacją terenu rekreacyjnego – budowa placu zabaw w miejscowości Grzybnica	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2013	24.745,76 zł	15.540 zł
5.	Budowa węzła wodociągowego dla miejscowości Cewlino i Bonin	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”	2015	370.837,95 zł	218.625 zł
6.	Remont świetlicy wiejskiej w miejscowości Manowo	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2014	391.455,43 zł	247.817 zł
7.	Budowa sieci wodociągowej w miejscowości Cewlino i Manowo oraz sieci kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej i tłocznej wraz z przepompownią ścieków w miejscowości Manowo	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”	2015	393.124 zł	230.010 zł
8.	Zagospodarowanie obiektu małej infrastruktury turystycznej w miejscowości Rosnowo”	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych	2014	33.610 zł	16.737,33 zł

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

		strategii rozwoju”			
9.	Budowa siłowni terenowych w miejscowościach Bonin i Cewlino	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2014	40.590 zł	25.200zł
10.	Budowa placów zabaw na terenie miejscowości Kretomino i Rosnowo	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2014	80.251,35 zł	52.196 zł
11.	Budowa terenów sportu i rekreacji w miejscowościach Grzybnica i Wyszebórz	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2014	165.558 zł	107.680 zł
12.	Plan gospodarki niskoemisyjnej dla Gminy Manowo”	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko działanie 9.3 termomodernizacja obiektów użyteczności publicznej – plany gospodarki niskoemisyjnej	2014-2015	44.895 zł	38.160 zł
13.	Zakup namiotów promocyjnych gminy Manowo wraz z wyposażeniem	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Działanie „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”	2015	14.392 zł	8.725,12 zł
14.	Budowa i przebudowa drogi gminnej w miejscowości Bonin	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 Działanie Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich	2016	848.114,28	538.601 zł

Narzędziem służącym trwałemu zintegrowaniu działań w ujęciu międzyokresowym będzie ewaluacja programu:

- Ewaluacja ex ante (przed rozpoczęciem działań programu, celem ustalenia, czy i w jakim stopniu podejmowane działania będą zgodne z przyjętymi założeniami oraz czy możliwe jest osiągnięcie długotrwałych efektów w tym kontekście);
- Ewaluacja w połowie obowiązywania programu (umożliwia zbadanie stopnia efektywności podejmowanych działań oraz ich zgodności z założeniami, ale także na ile aktywności są zgodne z harmonogramem, a poziom wykorzystania zasobów odpowiada opisowi w projekcie);
- Ewaluacja bieżąca – monitoring przynajmniej raz na rok (dokonywana przez cały czas trwania programu, związana z oceną poziomu wykonywania zadań i działań w poszczególnych podobszarach rewitalizacyjnych);

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

- Ewaluacja końcowa (dokonywana pod koniec realizacji projektu, wiąże się z analizą zgodności podejmowanych działań wynikających z harmonogramu oraz z rozliczeniem poziomu wykorzystania zasobów);
- Ewaluacja ex post (dokonywana po zakończeniu przedsięwzięcia).

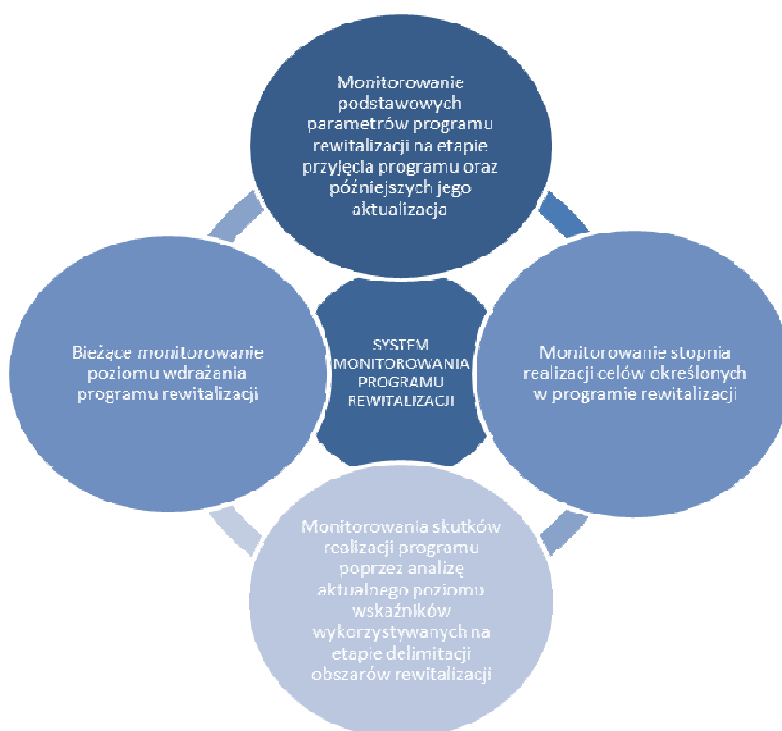
O efektywnym połączeniu i skoordynowaniu zadań w ujęciu międzyokresowym stanowić będzie kontynuacja podjętych w poprzednim okresie działań, ale także istotna jest świadomość strategicznego wzmocnienia ich w kolejnych okresach. Zaplanowane działania rewitalizacyjne bazują na poprzednich doświadczeniach gminy, zdobytych podczas realizacji projektów inwestycyjnych finansowanych ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego oraz środków budżetowych. W związku z tym realizacja zaplanowanych projektów rewitalizacyjnych powiązana jest z projektami zrealizowanymi przez Urząd Gminy w latach ubiegłych.

Rozdział IX. System wdrażania i monitorowania programu rewitalizacji

Podstawą skutecznego wdrażania założeń programu będzie system informacji o zjawiskach i procesach społeczno-gospodarczych zachodzących na obszarze rewitalizacji. Inicjując działania mające na celu osiągnięcie wytyczonych w programie celów, należy systematycznie gromadzić informacje o efektach ich realizacji i skuteczności zastosowanych działań rewitalizacyjnych. Głównymi obszarami monitorowania, ewaluacji i aktualizacji programu są zatem wyznaczone cele strategiczne jej realizacji oraz przypisane im wskaźniki, a dalej projekty rewitalizacyjne. System monitorowania i oceny programu dotyczyć będzie czterech płaszczyzn dotyczących wdrożenia programu. Monitoring obejmować będzie cztery poniższe płaszczyzny:

Wykres 26 Płaszczyzny monitorowania Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Manowo na lata 2017-2023

Źródło: Opracowanie własne

Za wdrożenie Programu odpowiedzialny będzie Wójt Gminy, który **corocznie przedkładać będzie Radzie Gminy sprawozdanie monitorujące z wdrażania Programu** według stanu na koniec grudnia roku poprzedniego. Zadania związane z bieżącym wdrożeniem programu będą realizowane w **Urzędzie Gminy przez pracowników odpowiedzialnych za inwestycje oraz promocję**. Sprawozdanie będzie przedstawiane Zespołowi ds. rewitalizacji w celu zaopiniowania. Zakres sprawozdania będzie obejmować, co najmniej informację o postępach finansowych, źródłach finansowania zadań oraz informację o postępach rzeczowych, zgodność z przyjętym harmonogramem, odchyleni od harmonogramu. W sprawozdaniu przedstawione zostaną również problemy, bariery, trudności, które zostały zidentyfikowane przez gminę na etapie programowania programu rewitalizacji. Planuje się zbieranie danych dotyczących postępu w realizacji projektów rewitalizacyjnych na podstawie kart informacyjnych projektu rewitalizacyjnego - wzór poniżej.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Karta informacyjna projektu rewitalizacyjnego
/kartę należy wypełnić dla projektu, który realizuje działania rewitalizacyjne/

Poprzez pojęcie Rewitalizacja należy rozumieć definicję zawartą w Wytycznych Ministra Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 z dnia 2 sierpnia 2016 r.

Czy dla projektu w polu <i>Typ projektu</i> wybrano <i>Projekt rewitalizacyjny</i> ?	Tak (projekt wynika z programu rewitalizacji gminy – należy przejść do punktu II)	
	Nie (należy przejść do podpunktu I.1.)	

I.1 Uzasadnienie realizacji projektu w kontekście Rewitalizacji /należy zaznaczyć odpowiednie pole oraz uzupełnić opis/

Projekt rewitalizacyjny	<u>realizowany jest na obszarze zdegradowanym wskazanym w programie rewitalizacji gminy</u>	
	- W jaki sposób realizuje cele rewitalizacyjne gminy na danym obszarze	
	<u>jest powiązany z działaniami rewitalizacyjnymi gminy (poza wyznaczonym obszarem zdegradowanym)</u>	
	<u>Inne, jakie.....</u>	

II. Opis projektu w kontekście Rewitalizacji

II.1 Krótki opis obszaru zdegradowanego

II.2 Umieszczenie, planowane działania oraz cel projektu

II.3 Wskaźniki postępu rzeczowego w kontekście Rewitalizacji

Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Źródło danych (przykładowe)	Wartość docelowa
Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	Program rewitalizacji	
Ludność mieszkająca na obszarach rewitalizacji	osoby	Dane Urzędu Gminy	
Liczba osób wykluczonych objętych wsparciem*	osoby	Ankieta uczestnika projektu	

*do wartości wskaźnika należy wliczyć osoby wykluczone, osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne) osoby biernie zawodowo, osoby z niepełnosprawnościami.

III. Dane osób do kontaktu w zakresie działań rewitalizacyjnych w projekcie

	Osoba 1	Osoba 2
1. Imię i nazwisko		
2. Adres		
3. Nazwa pracodawcy		
4. Zajmowane stanowisko		
5. Numer telefonu / faksu		
6. Adres e-mail		

Planuje się kontynuację pracy Zespołu ds. rewitalizacji w okresie wdrożenia programu. Wójtowi Manowa podlegać będzie **Zespół ds. rewitalizacji** powołany na potrzeby pracy w okresie programowania programu. Zespół ds. rewitalizacji stanowić będzie forum współpracy i dialogu interesariuszy rewitalizacji z organami gminy w sprawach dotyczących przygotowania, prowadzenia i oceny rewitalizacji oraz pełnić będzie funkcję opiniodawczo-doradczą Wójta. Planuje się spotkania Zespołu ds. rewitalizacji co najmniej raz na rok. Do udziału w spotkaniach zapraszani będą sołtysi jako przedstawiciele mieszkańców obszaru rewitalizacji. Jednocześnie informacja o spotkaniach będzie przekazywana przez sołtysów wszystkim mieszkańcom, co wpłynie na możliwość zaangażowania interesariuszy rewitalizacji.

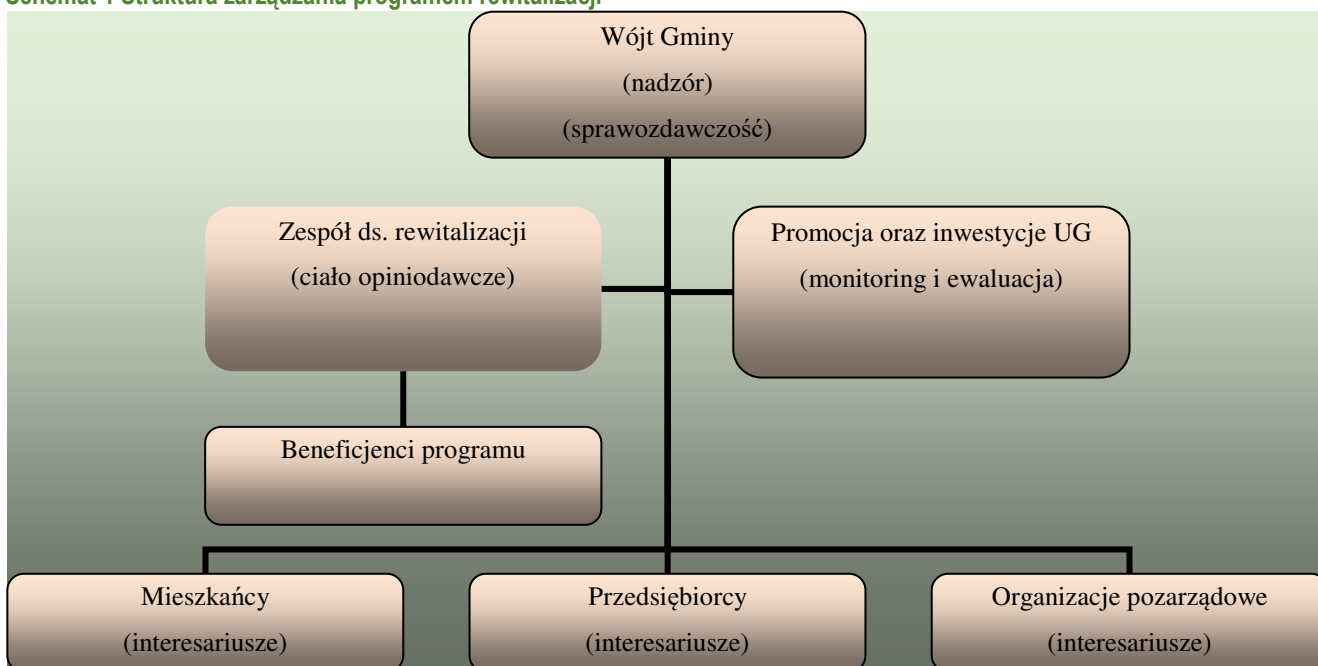
Zadaniem Zespołu ds. rewitalizacji będzie także pomoc techniczna dla beneficjentów Programu przy aplikowaniu o środki zewnętrzne (uczestnictwo w szkoleniach, seminariach czy warsztatach). Pracami

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Zespołu kierować będzie przedstawiciel Urzędu Gminy. Na etapie wdrożenia programu Zespół, z inicjatywy własnej lub na wniosek podmiotu (komórki/jednostki) realizującego przedsięwzięcie będzie mógł przeprowadzić spotkanie – naradę w celu omówienia występującego – zgłoszonego problemu. Poniżej zaprezentowane **wskaźniki monitorowania rezultatów celu głównego programu rewitalizacji** pozwalające monitorować efekt długofalowy Programu. Monitoring będzie realizowany przez pracowników urzędu gminy odpowiedzialnych za realizowanie działań promocyjnych oraz inwestycyjnych poprzez bieżące nadzorowanie realizowanych działań oraz ich wpływu na zaplanowane wskaźniki. Jednocześnie wyniki monitorowania będą poddawana pod opiniowanie przez Zespół ds. rewitalizacji, a następnie prezentowane interesariuszom rewitalizacji. W trakcie spotkań Zespołu prowadzona będzie dyskusja na temat możliwych do podjęcia działań, które spowodowałyby efektywniejsze realizowanie zaplanowanych wskaźników lub przeciwdziałanie zjawiskom, które w znaczny sposób będą wpływały na zaplanowane efekty. Wskaźniki te należy odróżnić od wskaźników monitorujących produkty i rezultaty poszczególnych projektów rewitalizacyjnych (opisane w *Rozdziale VII. Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne*).

Schemat 1 Struktura zarządzania programem rewitalizacji

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 29 Wskaźniki monitorowania rezultatów celu głównego programu rewitalizacji

Wskaźnik monitorowania rezultatów celu głównego programu rewitalizacji	Wartość bazowa	Oczekiwany trend	Wartość docelowa
Liczba osób korzystających z wybudowanej/ wyremontowanej/ przebudowanej infrastruktury społecznej na obszarze rewitalizacji	5%	Wzrost	8%
Udział osób korzystających z działań aktywizacji społecznej	30	Wzrost	60
Migracje ludności na pobyt stały (GUS BDL badanie ewaluacyjne)	122	Spadek	100

Promocja dokumentu i efektów wdrożenia wśród beneficjentów projektów rewitalizacyjnych i interesariuszy rewitalizacji jest ważnym elementem realizacji Programu. Celem głównym działań promocyjnych i komunikacyjnych będzie zachęcenie interesariuszy do aktywnego udziału we wdrożeniu i realizacji programu. Grupami docelowymi działań promocyjnych i komunikacyjnych będą społeczność lokalna, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy z terenu obszaru rewitalizacji oraz lokalne media.

Tabela 30 Wskaźniki monitorowania celu 1 w Programie– stan istniejący i planowany

Cel 1 – Rewitalizacja społeczna obszarów o wysokim stopniu degradacji.				
Wskaźniki oddziaływania	Jednostka miary	Stan początkowy 2017 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
Obniżenie liczby osób wykluczonych na obszarze rewitalizacji – odsetek osób wykluczonych w latach (osoby korzystające z zasiłków, pomocy na dożywianie, bezrobotni na obszarze objętym działaniami celu numer 1)	%	15,8	12,2	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Obniżenie liczby osób korzystających z pomocy OPS na obszarze rewitalizacji – odsetek osób w latach (osoby korzystające z zasiłków, pomocy na dożywianie na obszarze objętym działaniami celu numer 1)	%	8,3	6,1	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Wzrost liczby osób korzystających z działań aktywizacyjnych na obszarze rewitalizacji (beneficjenci działań realizowanych przez OPS oraz gminne instytucje kultury)	osoby	40	100	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy (beneficjenci działań realizowanych przez instytucje gminne)	szt.	0	5	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Powierzchnia obszarów zdegradowanych poddanych rewitalizacji (dane z ewidencji projektowej)	ha	0	4	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy

**LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI
GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023**

Tabela 31 Wskaźniki monitorowania celu 2 w Programie – stan istniejący i planowany

Cel 2- Kompleksowa odnowa infrastruktury aktywizacji społecznej.				
Wskaźniki oddziaływania	Jednostka miary	Stan początkowy 2017 rok	Plan 2023 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
Obniżenie liczby osób wykluczonych na obszarze rewitalizacji – odsetek osób wykluczonych w latach (osoby korzystające z zasiłków, pomocy na dożywianie, bezrobotni na obszarze objętym działaniami celu numer 2)	%	10,9	8,6	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Obniżenie liczby osób korzystających z pomocy OPS na obszarze rewitalizacji – odsetek osób w latach (osoby korzystające z zasiłków, pomocy na dożywianie, bezrobotni na obszarze objętym działaniami celu numer 2)	%	6,4	4,9	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Obniżenie liczby osób bezrobotnych na obszarze rewitalizacji (osoby zarejestrowane w PUP)	%	3,5	2	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Wzrost liczby zaktywizowanych osób wykluczonych społecznie (beneficjenci działań realizowanych przez OPS oraz gminne instytucje kultury)	osoby	2	8	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy
Wzrost zaktywizowanych seniorów (beneficjenci działań realizowanych przez OPS oraz gminne instytucje kultury)	%	10	30	Dane sprawozdawcze Urzędu Gminy

Rozdział X. Ramy finansowe i czasowe realizacji Programu

Program rewitalizacji ujmuje działania w sposób kompleksowy (z uwzględnieniem projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków EFRR, EFS, FS, EFRROW oraz innych publicznych lub prywatnych). Finansowanie działań rewitalizacyjnych zakłada wykorzystanie środków gminnych oraz środków zewnętrznych, w tym środków przewidzianych w ramach działania 9.3 RPO WZ 2014-2020. Projekty te będą komplementarne z projektami realizowanymi ze wsparcia EFS w ramach OP VI, VII i VIII. Wspierane będą wyłącznie projekty, które wynikają z zapisów LPR i wzajemnie się uzupełniają z projektami realizowanymi w ramach wsparcia EFS. Szczegółowe zestawienie zaplanowanych źródeł finansowania opisano w tabelach poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w Rozdziale VII. *Projekty i przedsięwzięcia rewitalizacyjne*. Dodatkowy opis mechanizmów zachowania komplementarności działań w ujęciu źródeł finansowania określony został w Rozdziale VIII. *Mechanizmy integrowania działań służących realizacji celów rewitalizacji oraz odpowiadające im kierunki działań służących eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych*.

Łączny budżet Lokalnego Programu Rewitalizacji stanowi kwotę 4 690 000,00 zł.

Harmonogram realizacji działań rewitalizacyjnych obejmuje lata 2017-2023, zgodnie z poniższym szczegółowym zestawieniem.

Tabela 32 Harmonogram realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w Gminie Manowo

PRZEDSIĘWZIĘCIA REWITALIZACYJNE	LATA REALIZACJI PROGRAMU						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Przedsięwzięcie 1. LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE							
Przedsięwzięcie 2. GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ							
Przedsięwzięcie 3. WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA							

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Tabela 33 Szczegółowy harmonogram czasowo – finansowy realizacji projektów rewitalizacyjnych

Przedsięwzięcie 1.		
LOKALNE CENTRUM AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ W WYSZEWIE		
1.1. Przeprowadzenie remontu Gminnego Ośrodka Kultury wraz z wyposażeniem.	2018 – 2020	RPO WZ na lata 2014-2020, Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
1.2. Stworzenie pracowni rękodzielniczej.	2018 – 2020	RPO WZ na lata 2014-2020, Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
1.3. Stworzenie pracowni multimedialnej.	2018 – 2020	RPO WZ na lata 2014-2020, Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
1.4. Rozbudowa remizy Ochotniczej Straży Pożarnej wraz z wyposażeniem.	2019 - 2021	RPO WZ na lata 2014-2020, Działanie 9.3 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
1.5. Prowadzenie cyklicznych działań historyczno-edukacyjnych oraz szkoleniowych.	2018 – 2019	Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
1.6. Organizowanie cyklicznych festiwali zespołów ludowych.	2019 – 2021	Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
1.7. Zagospodarowanie obszaru przy GOK wraz z budową małej architektury.	2020	Budżet Gminy Manowo
1.8. Zagospodarowanie obszaru przy remizie OSP.	2020	Budżet Gminy Manowo
Przedsięwzięcie 2.		
GRZYBNICA MIEJSCEM AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ		
2.1. „Festiwal Grzybów” potencjałem aktywizacji osób wykluczonych.	2019 – 2021	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 Działanie 8.2.7 Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszenie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, typ operacji: Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub Kształtowanie przestrzeni publicznej
2.2. Stworzenie spółdzielni socjalnej.	2019	RPO WZ 2014-2020, Działanie 7.4 Tworzenie miejsc pracy w sektorze ekonomii społecznej m.in poprzez wsparcie na tworzenie przedsiębiorstw społecznych (w szczególności spółdzielni socjalnych)
2.3. Organizowanie stałych działań aktywizacji społecznej dla	2020 – 2022	Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

seniorów.		integracyjne
2.4. Stworzenie ścieżki edukacyjnej „Kamienne kręgi” wraz z organizacją inscenizacji historycznej Gotów.	2019 - 2021	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 Działanie 8.2.7 Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich, Poddziałanie: Inwestycje w tworzenie, ulepszenie lub rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury oraz powiązanej infrastruktury, typ operacji: Inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne lub Kształtowanie przestrzeni publicznej
2.5. Przeprowadzenie docieplenia budynku mieszkalnego w Grzybnicy.	2020 – 2022	Środki prywatne
2.6. Stworzenie muralu w ramach prowadzonej rewitalizacji przestrzeni.	2020 – 2022	Budżet Gminy Manowo
Przedsięwzięcie 3.		
WYKORZYSTANIE POTENCJAŁÓW LOKALNYCH WYSZEBORZA		
3.1. Organizowanie działań aktywizacyjnych w oparciu o lokalny potencjał – „Ziemniak Wyszeborski” oraz ekologiczne uprawy i produkty.	2021 – 2023	Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne
3.2. Uporządkowanie obszaru przy obiektach sportowych wraz z rozbudową boiska i stworzeniem miejsca spotkań.	2019 – 2021	Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne
3.3. Cykliczne organizowanie warsztatów oraz kółek zainteresowań w świetlicy wiejskiej.	2021 – 2023	Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne
3.4. Aktywizacja zawodowa mieszkańców w oparciu o istniejące obiekty agroturystyczne.	2021 – 2023	Środkowopomorska Grupa Działania, 3.1.1. Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne
3.5. Modernizacja drogi Wyszebórz – Policko.	2021 - 2022	Program Rozwoju Gminnej i Powiatowej Infrastruktury Drogowej, Ministerstwo Infrastruktury i Budownictwa;

Rozdział XII. Podsumowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko

W oparciu o zapisy art. 47 w związku z art. 49 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (tj. Dz. U. z 2016 r. poz. 353 z późn. zm.) (dalej ustawa o OOS), Wójt Gminy Manowo zwrócił się z wnioskiem do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Szczecinie oraz do Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego o uzgodnienie braku obowiązku przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla programu rewitalizacji. W swoim wystąpieniu Wójt wskazał, że przygotowany projekt dokumentu nie spełnia przesłanek określonych w art. 46 ust. 2 ww. ustawy o OOS, a co za tym idzie nie jest dokumentem wymagającym przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Zachodniopomorski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Szczecinie, pismem z dnia 23 stycznia 2018 roku, o sygnaturze NZNS.7040.1.157.2017 wyraził opinię o braku konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Ponadto Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Szczecinie, pismem z dnia 22 stycznia 2018 roku o sygnaturze WOPN-OS.410.383.2017.AM stwierdził, iż istnieje możliwość odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Gmina dokonała wnikliwej analizy zakresu projektu w przedmiocie uwarunkowań określonych w art. 57 ust. 1 pkt. 2 ustawy OOS. Obszar rewitalizacji Gminy nie obejmuje całego obszaru administracyjnego jednostki samorządowej, stanowi jedynie niewielką część obszaru gminy. Obszar, na którym planowane są działania rewitalizacyjnej nie obejmuje obszarów chronionych, ani żadnego pomnika przyrody znajdującego się na terenie gminy. Projekty gminy nie znajdują się ona na obszarze NATURA 2000 i nie oddziałują na obszary podlegające ochronie na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Na podstawie powyższych informacji oraz przeprowadzonych uzgodnień z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska oraz Zachodniopomorskim Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym, Wójt Gminy Manowo podjął decyzję o odstąpieniu od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.

Spis ilustracji

Spis tabel

Tabela 1 Struktura demograficzna mieszkańców Gminy Manowo	17
Tabela 2 Udział liczby osób bezrobotnych w odniesieniu do liczby ludności w wieku produkcyjnym na terenie gmin	21
Tabela 3 Udział liczby osób bezrobotnych w odniesieniu do liczby ludności w wieku produkcyjnym na terenie województwa zachodniopomorskiego	22
Tabela 4 Liczba czytelników oraz wielkość zbiorów Biblioteki w Gminie Manowo	28
Tabela 5 Liczba dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego w Gminie Manowo	32
Tabela 6 Zestawienie danych w kontekście analizy uwarunkowań społecznych dla Gminy Manowo (dane za okres I połowy 2017 roku)	33
Tabela 7 Uwarunkowania społeczne – IMD społeczne dla obszaru Gminy Manowo	34
Tabela 8 Uwarunkowania gospodarcze dla Gminy Manowo	44
Tabela 9 Uwarunkowania przestrzenno – funkcjonalne dla Gminy Manowo	53
Tabela 10 Uwarunkowania przestrzenno – funkcjonalne dla Gminy Manowo – małe IMD	53
Tabela 11 Uwarunkowania techniczne dla Gminy Manowo	55
Tabela 12 Uwarunkowania techniczne dla Gminy Manowo – małe IMD	56
Tabela 13 Podsumowanie uwarunkowań – IMD dla Gminy Manowo	61
Tabela 14 Wykaz jednostek gdzie zdiagnozowano stan kryzysowy ze względu na wskazania IMD ogólnego	62
Tabela 15 Struktura budynków na obszarze rewitalizacji	67
Tabela 16 Koncentracja problemów społecznych na podobszarze I. Grzybnica	69
Tabela 17 Analiza SWOT podobszaru Grzybnica	69
Tabela 18 Koncentracja problemów społecznych na podobszarze II. Wyszebórz	73
Tabela 19 Analiza SWOT podobszaru Wyszebórz	74
Tabela 20 Koncentracja problemów społecznych na podobszarze III. Wyszewo	77
Tabela 21 Analiza SWOT podobszaru Wyszewo	77
Tabela 22 Zmiany w zakresie zjawisk negatywnych na wszystkich podobszarach rewitalizacji	81
Tabela 23 Zgodność celów Programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi Gminy Manowo	85
Tabela 24 Zgodność celów Programu z dokumentami strategicznymi w skali powiatu, regionu i dokumentami krajowymi w odniesieniu do Gminy Manowo	86
Tabela 25 Komplementarność działań rewitalizacyjnych w ujęciu przestrzennym - miejsce realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarze rewitalizacji	103
Tabela 26 Komplementarność przedsięwzięć pod względem problemowym w skali podobszaru rewitalizacji	104
Tabela 27 Matryca powiązań przedsięwzięć rewitalizacyjnych zaplanowanych do realizacji w ramach programu rewitalizacji ..	106
Tabela 28 Realizowane projekty przez Gminę Manowo ze środków zewnętrznych	109
Tabela 29 Wskaźniki monitorowania rezultatów celu głównego programu rewitalizacji	115
Tabela 30 Wskaźniki monitorowania celu 1 w Programie– stan istniejący i planowany	115
Tabela 31 Wskaźniki monitorowania celu 2 w Programie – stan istniejący i planowany	116
Tabela 32 Harmonogram realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w Gminie Manowo	117
Tabela 33 Szczegółowy harmonogram czasowo – finansowy realizacji projektów rewitalizacyjnych	118

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY MANOWO NA LATA 2017-2023

Spis wykresów

Wykres 1 Ocena potrzeby działań rewitalizacyjnych na podstawie badań CAWI	10
Wykres 2 Problemy występujące na obszarze gminy na podstawie badań CAWI	10
Wykres 3 Zameldowania i wymeldowania oraz saldo migracji w Gminie Manowo	18
Wykres 4 Liczba osób bezrobotnych w Gminie Manowo	19
Wykres 5 Bezrobotni mężczyźni i bezrobotne kobiety w stosunku do liczby bezrobotnych ogółem w Gminie Manowo	19
Wykres 6 Osoby pracujące na 1000 ludności w Gminie Manowo	20
Wykres 7 Procentowy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Gminie Manowo	21
Wykres 8 Liczba rodzin i dzieci korzystających z zasiłków rodzinnych Gminy Manowo	23
Wykres 9 Kwota świadczeń rodzinnych (w tys. w PLN) w Gminie Manowo	24
Wykres 10 Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego w Gminie Manowo	24
Wykres 11 Liczba porad udzielonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej w Gminie Manowo	26
Wykres 12 Dzieci w wieku 3-5 lat w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 000 dzieci	31
Wykres 13 Liczba jednostek wpisanych, nowo zarejestrowanych i wykreślonych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców w Gminie Manowo	41
Wykres 14 Liczba podmiotów wg klas wielkości na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym w Gminie Manowo	42
Wykres 15 Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wg sekcji PKD 2007 w Gminie Manowo	43
Wykres 16 Zmieszane odpady w ciągu roku w Gminie Manowo	47
Wykres 17 Zużycie energii w budynkach użyteczności publicznej w Gminie Manowo	48
Wykres 18 Emisja CO2 w budynkach użyteczności publicznej w Gminie Manowo	49
Wykres 19 Procentowy udział poszczególnych nośników energii w budynkach mieszkalnych w Gminie Manowo	49
Wykres 20 Procentowy udział emisji CO2 z nośników energii w budynkach mieszkalnych w Gminie Manowo	50
Wykres 21 Procentowy udział poszczególnych nośników energii w budynkach usługowych w Gminie Manowo	51
Wykres 22 Procentowy udział emisji CO2 z nośników energii w budynkach usługowych w Gminie Manowo	52
Wykres 23 Występowanie poszczególnych uwarunkowań na obszarze rewitalizacji	65
Wykres 24 Występowanie negatywnych uwarunkowań społecznych na podobszarze rewitalizacji	66
Wykres 25 Występowanie negatywnych uwarunkowań infrastrukturalnych na podobszarze rewitalizacji	67
Wykres 26 Płaszczyzny monitorowania Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Manowo na lata 2017-2023	112

Spis map

Mapa 1 Mapa obszaru gminy	15
Mapa 2 Uwarunkowania społeczne na obszarze gminy	37
Mapa 3 Uwarunkowania gospodarcze na obszarze gminy	45
Mapa 4 Uwarunkowania przestrzenno- funkcjonalne na obszarze gminy	54
Mapa 5 Uwarunkowania techniczne na obszarze Gminy	57
Mapa 6 Mapa poglądowa obszaru rewitalizacji	63
Mapa 7 Odsetek mieszkańców problemowych miejscowości popegeerowskich w liczbie ludności wiejskiej ogółem	64
Mapa 8 Podobszar rewitalizacji I. Grzybnica	71
Mapa 9 Podobszar rewitalizacji II. Wyszebórz	75
Mapa 10 Podobszar rewitalizacji III. Wyszewo	79